

Sebestyén Ádám

GYÓGYÍTÓ PRAKTIKÁK

Sebestyén Ádám

GYÓGYÍTÓ PRAKTIKÁK

NÉPRAJZI GYŰJTÉS
A BUKOVINAI SZÉKELYEKNÉL

© Jegyzetekkel ellátta és szerkesztette
Sebestyén Imre Dezső

Tanácsadók:
Dr. Forrai Ibolya (néprajz)
Tamaskó Katalin (nyelvész)

ISBN: 978-963-87830-7-3

Borítón a grafika: Fusz Katalin

Kiadja: Sebestyén Imre Dezső
Szekszárd, 2008
Terjedelem: 10,5 ív ISO B5 formátum
A könyv megrendelhető: www.adlibrum.hu

PILLANATKÉPEK

a bukovinában élő székelyek életmódjáról

Az életfeltételek, körülményeik, higiéniai és étkezési lehetőségeik, szokásaik és számos más feltétel léte vagy hiánya hatással van erőnlétükre, egészségi állapotukra.

Életkörülményeiről, életmódjukról a köztük járó újságírók korabeli írásaiból kaphatunk némi ízelítőt. Lássunk a kiadványunk szempontjából fontos pillanatot rögzítő életkörülményeikre utaló megállapítást:

- „...panaszkodnak, hogy szegények a két egymásra következő szűk év miatt; de bármely áldásos legyen is az év, ritkaság náluk kenyeret látni, hanem mind az oláhok kedvenc mamaligájával élnek...”¹
- „Andrásfalva. Erről legtöbb jót írhatnék minden tekintetben, de méltányosabban ki nem fejezhetem magam, mintha azt mondom, hogy Hadiknak merő ellentéte. Itt már láthatni csinosabb épületeket, több zszindelyes házat, galambbúgos, kötött kapukat, csűröket, stb.”²

„... a nép általános jellemzésére nézve csak azt adom, hogy noha az kissé nyerses, itt-ott megrögzött rossz szokásai, fattyú kinövései vannak: de

jóra való hajlama, fogékonysága, természetes ügyessége sehol sem hiányzik, csak lennének kik hajlítanák, oktatnák, egyengetnék; kik nem tartanák ranguk alattinak középük elegyedni, s példával is hatni.”³

- Egy elmarasztaló véleményt is találtam: „Ezen kevert nép előtt igen kevés becsülete van az itt lakó mintegy nyolcezernyi magyarnak, kiktől – úgy röviden megvallva – tartanak, nem másért, hanem mert ezen kedves magyar testvéreink szeretnek a más ökrének vagy tehenének húsából jóllakni.”⁴
- Ugyanezen tollból származó vélemény, hogy „...az itt lakó magyar nép igen szorgalmas, dolgos, élénk eszű, többnyire mindnyájan tudnak a faragáshoz, a faházak építéséhez, székércsináláshoz, sőt csizmadiasághoz, szabósághoz, szűcsmesterséghez is többen értenek.”¹

Igaz ugyan, hogy a felvillantott képek másfél évszázadosak, ám lényegében száz évvel később is helytállóak voltak. Ebben a munkában a hiteles interjúalanyok közlése nyomán megerősíthetjük, hogy a körülmények miatt, és a lehetőségei szerint ez a népcsoport az orvosláshoz is értett, bár néhány gyógyítási módszerük a racionalitás táljáról a részben a hiedelem síkjába helyeződött.

¹ Foki-Solymár-Szóts: Források a bukovinai székelyekről 72. o. Babits Kiadó Szekszárd 2000 / Bálint Gyula, 1858., 60. szám. 4. p.

² Im 79. oldal / Bálint Gyula, 1858. 61. szám 5. p.

³ Im 79. oldal / Bálint Gyula, 1858., 61. szám. 5. p.

⁴ Im 80. oldal / Göndöcs Lajos, 1858., 490-491. p.

Ennek oka szintén egy idézettel igazolható: „...babonának, sárkánynak, kísértetnek igen hisznek”⁵

„A betegségek meggyógyítását a menyeyei szent atya akaratjára bízzák, az orvosok segíthetési erejének sëmmit nem adnak...”⁶ Van ennek kézzelfoghatóbb oka is. Egy odavetett félmondattól tudhatjuk, hogy „Hát ott nem lehetett gyógyítani.

- Hogyha akartak valakit orvoshoz vinni, hát egy hétig kellett az a szegén ember dógozzon, hogy tuggya az orvost kihozni az a fuvaros. Mást nem tehetett...”⁷

A legegyszerűbb módszer: , ha a „...a vézna beteges gyermek nevét kicserélték. Akkor meggyógyult. Nem betegeskedett tovább. Megtért a betegség. A betegség elhagyta.”⁸

A praktikák között több népmesei ötlet is található; így pl. álmot loptak a disznyótól, vagy viszketegség ellen vadházasságban élők ágyából szalmát kellett lopni, s aztán azt vissza is kellett ugyanoda lopni; ám ha a tyúk nem tojt meg, arra is van ötletük: „...s fejleg belévertük a fejt a csizmaszárába, hogy tójjon meg!”⁹

Sorsuk évtizedeken keresztül igen sanyarú. Érik őket inséges esztendők. Az 1865-66-os éhínségről és a koleráról a népi emlékezetre támaszkodva a Dévára kirajzott László János írt megrázó összefoglalót.¹⁰

Megrendítő Druzbáczy istenségi pap beszámolója az éhínségről. „...szíven majd megszakad, midőn látom a szerencsétleneket, kiknek 3-4 napig sincs mit enniők. Többnyire mindenféle burjással élnek, czihart, csipkét, gyökereket s mindenféle füvet vízzel forróznak(!) s úgy eszik kenyér nélkül.”¹¹

1. kép - hadikfalvi család
(szkennelt archív; Palotabozsok;
Völgységi Múzeum nyt. 772-25)

5 Im. 82. oldal /Göndöcs Lajos, 1959.,
163-164. p.

6 Im. 85. /Göndöcs Lajos, 1959.,
164. p.

7 Sebestyén Ádám: Népi gyógyászat a
bukovinai székely falvakban /kézirat/
Istenségi-68.

8 Uo. /Andrásfalva-51.

9 Uo./Hadikfalva-104.

10 Uo./al-dunainai székelyek 154-155.

11 Im. 139.

BETEGSÉGEK GYÓGYÍTÁSÁNAK SZÁNDÉKA

Füben, fában orvosság, vagy kutya-harapást szőrivel ... – tartják a szó-lások. Bukovinában éltek e lehető-ségekkel, mert a földben, a vizekben, az élő- és élettelen világban, sőt a babonás világban is orvosságra letek. A veszett kutya harapását tényleg elégetett és zsírral kevert kutya-szőrrel, s még mással gyógyították. Azt gondolták, hogy mindenre használ a bűdösipirt, de egyéb prakti-kákat is tudtak.

Rendre bemutatjuk, hogy milyen betegségek sanyargatták a Bukovi-nában élt vagy az onnan kirajzott egyszerű embereket, s azt is, hogy tapasztalataik alapján hogyan talál-nak megoldásokat. Mert találtak, hiszen többnyire a betegségekbe nem pusztultak bele.

Megjegyzem, hogy az alább felsorolt betegségek gyógyításának módszerei minden bukovinai faluban – de a kirajzás során alakult székely tele-püléseken is (pl. Déván, az al-dunai községekben) a közösségi tudat ré-szét képezték, vagyis nem csak a bábaasszony tudta a gyógymódokat. Példaként írom, hogy gyermek-koromban szüleim szükség esetén rajtunk gyermekeken is alkalmaztak néhány otthon gyakorolt, itt lejegyzett gyógyítási módot – bár az orvos-nak is megmutattak S ez ma sincs másként.

A közelmúltban Kakasdon apámnak a népi gyógyásatról készített gyűjté-séről tartottam tájékoztatást, ahol a közönség folyamatosan megerősítette az esetpéldákat, az ebben a könyvben lejegyzett gyógyító eljárásokat.

Édesapám, Sebestyén Ádám „Em-bergyógyászat a bukovinai székely falvakban” című pályamunkája hoz-záférhető teljes terjedelemben írásban és hangkazettákon az Orvostörténeti Múzeumban, valamint a Wosinsky Mór Múzeumban Szekszárdon.

Ebben a könyvben az eredeti gyűjtés teljes szöveganyaga megjelenik szer-kesztett formában.

A betegségekről készített összeállí-tásban betűrend szerint csoportosí-tottuk a gyűjtési helyszíneken elhang-zott megszólalásokat.

Kakasdon két alkalommal készült felvétel az andrásfalvi, Majoson az istensegítsi, Kétyen és Himesházán a hadikfalvi, Bátaszéken a józseffalvi és Székelykevény az aldunai gyógyító praktikákról készültek magnetofon-felvételek, amelyek pontos lejegyzése képezi az Országos Néprajzi- és Nyelvjárási Gyűjtőpályázaton I. díjat nyert pályamunka – így ennek a könyvnek is – anyagát.

Sebestyén Ádám eredeti munkájában a mintegy 40 fő adatközlő személy adatai visszakereshetők.

Itt minden betegségre mondott vá-lasz, és a példaként hozott eset alap-ján megtudja, hogy melyik községből származott az adat, továbbá azt is, hogy a néprajzi gyűjtés eredeti anyagának hányadik oldalán találja meg az információt.

A forrás jelölése mindig a szövegrész utolsó bejegyzéseként olvasható, te-hát az előzőtől a teljes szöveg az utolsó forrásból származik..

Az embergyógyászat mellett az állatok gyógyításáról, továbbá babonás hiedelmek hétköznapi megjelenéséről is olvashat a gyűjtemény utolsó részében.

A jelen összeállítás lehetőséget ad arra, hogy összehasonlítást tegyen helységenként az egyes betegségek gyógyításánál követett eljárás módok azonosságára vagy különbözőségére. Az Al-dunai gyógymódokban a bukovinaitól eltérő földrajzi környezet miatt más termékeket is bevonnak a gyógyhatásúak közé, így pl. a birsalma magja, vagy a petrezselyemzöldje, vagy a fűrjzsír.

Forrás jellegű szöveggként az eredeti anyagban kiejtés szerinti rögzítés történt. Tehát a hangzás pontos lejegyzése nem minősül helyesírási hibának ebben az összeállításban sem. Ennek a beszédmódnak hangulata és íze van. A lejegyzésben igyekeztünk is érzékeltetni.

Ez a tematikus gyűjtés egy utolsó fénykép és ténykép a bukovinai világról. Egyszerű életük abból állt, hogy éltek, dolgoztak – a földeken és Móduvában, az emberek tavasztól őszig fuvarba jártak és télen tőkére mentek, télen a guzsalyasban fontak, szöttek, hímeztek és barátkoztak.

Az elbeszélések láttatni engedik az egyszerű létért folytatott hétköznapi keserű küzdelmeit, megmutatják az egyszerű emberek helyzet felismerő képességét, leleményességét és sokoldalúságát az egészség helyreállításának megoldásában.

2. kép - hadikfalvi gyermek vigánában

(szkennelt archív; Palotabozsok; Völgységi Múzeum nyt. 772-60)

3. kép – Csobányos fotó
(szkennelt archív, Véménd,
Völgységi Múzeum nyt. 377)

BETEGSÉGEK JEGYZÉKE

A BUKOVINAI SZÉKELYEK NÉPI
EMBERGYÓGYÁSZATÁHOZ

A kérdőívet Diószegi Vilmos: Betegség jegyzék a népi embergyógyászat gyűjtéséhez 1963. összeállításának alapján dolgoztam át a Népi embergyógyászat a bukovinai Andrásfalván című - 1975-ben készült és az Orvostörténeti Múzeumban levő dolgozatomhoz - a bukovinai székelység betegségeinek megnevezése alapján 1983 júliusában.

(Sebestyén Ádám)

Minden egyes betegségnél következetesen kérdezzük még az alábbiakat:

1. A betegség neve
2. Mi okozta a betegséget
3. A betegség kifejlődése
4. A betegség tünetei
5. A betegség gyógyítása

4. kép: Domokos Ambarus életje
(Szkennelt archív; Véménd
Völgyeségi Múzeum)

1. Láz, lázas beteg
2. Orrvérzés
3. Testfájás
4. Hidegrázás
5. Epsmerereg
6. Fogfájás
7. Eredés az ujjon
8. Disznó betegségre punza
9. Var, rühösség
10. Csemellés
11. Otvar
12. Alkohol-meggyulladás
13. Anyafolt, anyajegy
14. Békarüh
15. Boszorkány- szépasszon
16. Kelés
17. Marin - kék daganat
18. Pattanás az arcon
19. Csicsfájás, megkelés a mellben
20. Cserepes száj, cserepes kéz
21. Derékfájás
22. Epilepszia - szánka
23. Égés - forrázás
24. Fagyás
25. Vaktetű
26. Falatka a nyelven
27. Farkasgörcs
28. Fehérfolyás
29. Fejfájás
30. Fejtetű
31. Sáriktság - /sárgaság/
32. Gyomorfájás
33. Fekély
34. Féreg /giliszta/
35. Pántika geleszta
36. Lukas fog
37. Felfújódás
38. Fülfájás
39. Gusa
40. Igézés - szemverés
41. Karcolás - karmolás
42. Méhfájás, méhleereszkedés
43. Orrvérzés
44. Reuma
45. Selyemfolyás
46. Zabola
47. Asztma
48. Tüdőbaj

49.	Vesebaj	89.	Szív lobogás, szív ideg,
50.	Viszketegség, viszketés		szív baj
51.	Szánka	90.	Seb, sebfolyás
52.	Lábtörés	91.	Mell kikelés
53.	Torokfájás	92.	Lábdaganat,
54.	Szemfájás		csontgyulladás
55.	Álmatlanság - altatás,	93.	Csapa - csipa
	álmatlan kisgyermek	94.	Megrontás - egészség
56.	Hátfájás		megrontás, guruzsmálás
57.	Gyomorfájás - gyomor-	95.	Rossz seb, rossz kelés
	görcs	96.	Szemverés
58.	Méghülés	97.	Árpa aratása a szemén
59.	Repedt sarok, lábsarok	98.	A szoptatós anya meggyült
	törés		melle
60.	Árpa a szemén	99.	Vézna beteges gyermek
61.	Ijedség	100.	Kankó - tripper
62.	Aggos gyermek		- alsóbaj
63.	Dagadás - gyomor puf-	101.	Aranyér
	fadás	102.	Ágybavizelés
64.	Szent Antal tüze	103.	Ájulás
65.	Csuklás	104.	Bélhurut
66.	Bőfögés	105.	Bélfájás
67.	Tetű - tetvesség	106.	Bélpoklosság
68.	Köhögés, szamár-	107.	Bénulás
	köhögés	108.	Bimbórepedés - csecsre-
69.	Apró kiütés a testen		pedés
70.	Himlő	109.	Borhimlő,
71.	Kollera		borvirágos orr
72.	Holdkóros	110.	Bőrgyulladás
73.	Kicsattogás - kiütés a testen	111.	Bőrkeményedés
74.	Torokfájás, szájfájás	112.	Bujaság, kurvaság,
75.	Száj és íny fájás a lónál, a		latorság
	tehénnél	113.	Büdös láb
76.	Vérhülés a lónál	114.	Büdös száj
77.	Farkasgörcs, farkastályog	115.	Cifilis
78.	Szakadás, megszakadás	116.	Csalánhimlő
	tehénnél	117.	Pattanás a testen
79.	Körömfájás a tehénnél	118.	Csikkanás / csiklik/
80.	Felfúvódás a tehénnél	119.	Csizma törés
81.	Menyét harapás a	120.	Csonttörés
	tehénnél	121.	Kígyómarás
82.	Birkametély	122.	Ekcéma
83.	Tyúk píposodás	123.	Mellfájás
84.	Szembe esett test	124.	Érrándulás
	eltávolítása	125.	Farkasvakság
85.	Tüzes daganat	126.	Sárgaság / sárikság/
86.	Szemölcs	127.	Felszállásodott ujj
87.	Vaktetű	128.	Ficamodás
88.	Veszett kutya harapás	129.	Kosz
		130.	Tyúkszem

131.	Frász	175.	Mumsz
132.	Fulladás	176.	Nemibaj
133.	Fülledt ujjköz	177.	Nátha
134.	Sápkór	178.	Némaság
135.	Görcs - izomgörcs	179.	Nyavalyatörés
136.	Gyermekelhajtás /magzat/	180.	Nyilalás
137.	Gyengefolyás	181.	Összeragadás közösülés közben
138.	Gyulladás	182.	Őrütség
139.	Hajhullás	183.	Poloska
140.	Hasdagadás	184.	Otvar
141.	Hasfájás	185.	Rák, rossz seb
142.	Hasmenés	186.	Rándulás
143.	Hályog a szemén	187.	Rossz betegség
144.	Heregyulladás	188.	Rekedtség
145.	Heresérv	189.	Rodhadt íny
146.	Heverésbe lépés vagy fekvés/tyúktetű/	190.	Zsibbadás
147.	Hólyaghurut	191.	Sérv
148.	Nemi tehetetlenség	192.	Szájseb
149.	Inzsugorodás	193.	Síró gyermek
150.	Izületfájdalom	194.	Szálkás köröm, ujj
151.	Izzadás /vízverés/	195.	Szeméremtest dagadása
152.	Kancsiság	196.	Szeplő
153.	Kézfájás	197.	Szédülés
154.	Magtalanság - meddőség	198.	Székszorulás
155.	Mandula	199.	Szívszorulás
156.	Kipállás	200.	Szélütés
157.	Korpaság	201.	Szömölcs
158.	Köldökfájás	202.	Szűnyogcsipés
159.	Kutyaharapás	203.	Tifuzs
160.	Pállott száj	204.	Vérzés /ménstruálás/
161.	Lapostetű	205.	Vadhús
162.	Láb izzadás, lábszár fekély	206.	Vakság
163.	Lábviszketés	207.	Tövis szúrás
164.	Torokfájás	208.	Vállfájás
165.	Leforrázás	209.	Veresapró
166.	Lidércnyomás	210.	Vérbaj
167.	Kollera	211.	Vérfolyás asszonyoknál
168.	Penészes nyelv	212.	Vérhas
169.	Májfolt, anyafolt	213.	Vitustánc
170.	Májdagadás	214.	Nehéz vizelés
171.	Megfázás	215.	Vizkorság
172.	Mellhártya gyulladás	216.	Villámlás
173.	Mellszorulás	217.	Zsibbadás
174.	Méhcsipés		

1. Tüzes kelés
2. Dagadás
3. Tályog
4. Éjjeli pattanás
5. Nagymarin

6. Feneketlen seb
7. Szerelem szökés
8. Epsemereg
9. Kelés

Sebek nevei a
bukovinai falvakban:

Betegségek tünete, a kezelések gyakorlata és az esetekhez tartozó történetek

Anyafolt, anyajegy

- Hát úgy születik. Hát amikor terhes, akkor valamit magához vészén, vagy a kötényibe valamit félvészén. Úgy szoktuk, úgy halltuk az öregektől, vaj olyant látott. Akkor lett egy féreg alak, paprika alak, vaj csérésznye alak vaj ribizli. Ez anyajegy. Ezt nem lehetett gyógyítani. *(Hadikfalva - 102)*
- Hát úgy mondták, hogy mikor az asszon terhes, s valamit félszéd a kötényibe, attól kapja. Én magamon történt még az, hogy az eprét beleszédtem a kötényembe, s egy öreg ángyom letétette, de még es mikor a lejánka megszületett, olyanok voltak, mint pontosan az epérszémék, még a szára jés megvolt. Így, hogy ez anyajegy... - me't mikor még hordoztam a gyermekét, ez akkor történt. *(Andrásfalva - 7)*
- attól jön létre, hogyha valamit megkíván az asszony?
- Igén, attól es létrejön.
- ...és nem tudják azt megszerézni?
- Az, amikor valamit megkíván, akkor úgy szokták mondani, hogy elmegy a gyermek. Akkor nem lát, csupa sötét... s mindig azt lássa, amit megkíván... - maga előtt. Pláne, hogyan sütik a palacsintát, vagy fánkot. Aminek szagja van, ha bémegy és nem kínálják meg, az a terhes asszony sémmit nem lát, csak sötétségét. *(Andrásfalva -46)*
- Ahhoz nem szabad hozzányúlni.
- Nem? ...és miért?
- Azért mert abba bele lehet pusztulni...Vót olyan nagy fiam 42-be', s nem vót kitisztulva a teste. S mire kitisztult a teste, idehúzódott egy nagy fót... a jobb combjára, és akkora lett - így akkora nő... gyönyörű szép rózsa. Az anyajegy vót. Kutyatejvel gyógyították, avval kenégették. *(Istensegits -72)*

Aggos gyermek főzése

- ...aztán a kicsikék, ha megaggosodtak betegék vótak, akkor csak es vót egy olyan öregasszony, hogy kifőzte. Az úgy történt, hogy az asszon amelyik kifőzte, az éjjel pontosan éjfélkor, mént forgácsot gyűjteni a szomszédba, de három helyről, úgy kellett lopja azt a forgácsot, hogy másnapra reggelre légyen az a forgács anyyi, hogy azt a vizet még tudja melegíteni, melybe megférésztette a gyermekét, a kicsikét. S mind férésztette azt a kicsikét, akkor másik három nő... - egy néven kellett, hogy szerepéljenek... - s azok három-szor még kellett kerüljék azt a házat, ahol azt a kicsikét férésztették. Egyszer egy hétén. S azt három hétig csinálták.

- *S valamit mondtak-é egymásnak?*

- Hát ezek némába mentek, hogy kerüljék az épületét, a házat. ...és az az asszony kellett imádkozzon, amikor ment fát lopni. ...és amikor férlesztette a kicsikét... és ha életre való vót, az a három hét alatt megjött. ...és ha halálra való vót, azon a három hét alatt meghót a kicsike. ...és így a gyermek három hét alatt úgy helyrejött, hogy nem vót sémmit baja. (adatközlő: 29)

- ...Hát az aggos gyermek olyan vót, aki nem fejlődött egyáltalán. De ha nem fejlődött, akkor azt mondták... kell keresni kilenc asszont. Ez a kilenc asszon el kellett éjszaka éjfélkor mennyen kilenc házhoz. És minden favágótóke alól forgácsot gyűjtsön.

- Így ez a kilenc asszony, amikor a forgácsot ésszegyűjtötte, akkor egy nagy üstbe tüzet tettek, az üstbe vizet. És amikor az a víz melegedett, akkor azok az asszonyok még az üstöt körbejárták. ...és a kicsit mikor belétették abba a meleg vízbe, akkor mindig mondták, hogy kövér légyen mint a háj. ...és addig mondták, amíg alaposan jól átfürösztötték. És ezt kilenc éjszaka kellett megcsinálni. Azt mondták, ezzel majd a kicsi félgyógyul. ...én nem tudom megmondani. Ezeknek a kilenc asszonnak aki ezt csinálta, ezeknek mind egy nevezetűnek kellett lenni, és nem vót szabad egyebet sémmit beszélgetni, csak mindig erről, amíg ezt végezték. (adatközlő: 13)

Aggos gyermek sütése

- ...aggos gyermekét a kemencében, mikor a legjobban égött a tűz, akkor a gyereket a lapátra tették, s akkor úgy tettek háromszor, mintha a gyereket dobták volna bé a kemencébe. A szomszédasszon jött bé, s kérdezte, hogy mit sütsz? Felelet: aggot sütök.

- Háromszor próbálta az aggos gyermekét bévetni, akkor imádkozott rēja, és így lett vége. Kemencébe begyújtottak, s csak úgy tettek, mintha tették volna bé. Az agg sütését megbeszéltek melyik nap légyen az, és arra a napra a kemencébe tüzet tettek, és jól kihevítették a kemencét. S akkor jött az asszon, s kérdezte, hogy mit sütsz? Aszongya vissza az anya - ...ki má' a lapáton vót, ...aggot sütök... - aszongya -...és akkor háromszor próbálta bétenni a kemencébe, és imádkozott az asszon, aki bėjött, hogy mit süt. ...és így lett megsütve az agg.

- *Volt haszna, meggyógyult?*

- Dehogy volt haszna!

(adatközlő: 20)

Alkohol meggyulladás

- Hát ha erős pálinkát ivutt, sokat, s kigyúlt a torka valakinek, hát régén mindig úgy halltuk az öregebb szülőktől, hogy ganyélevet öntöttek bé a szájába. Az ótotta le a torkát. Így kéken jött ki, mintha láng jött volna, kéken jött ki a torkán. Ki volt gyúlva egy embernek. De nem tudom most megmondani..., - hucsényi volt, tudom. S hogy így jött ki, mind a láng a torkán...

- *S ez hogy jöhetett létre?*

- Hát csakis mégrészegedés által. Ganyélét a torokba önteni. *(Andrásfalva -7)*
- ...s aszongyák, - kigyúlt Andrisnak a toroka. Aszongyák - ...hozzanak lószart, s azt belé kell csavarni a szájába, -...mennyén belé. Ez használt. A tüzet az ótotta le...
- Én tudom, az én legénbarátom húshagyatkor... - ugyé, hogy hajnaloztunk - hát biza beittunk jól. ...és nem müssze menyék, itt van komám Lőrinc Albét Bonyhádön. ...és annyit ivott, hogy egyszerű csak észrevettük, - ...ketten a komámval vótunk, ...ölelkeztünk, táncoltunk, - s ő jés ott vót... Egyszer csak lássuk, hogy a láng jó ki a száján. Ez igaz vót... Tamás Lajoshoz akkor hamar bevittük az istállóba, és ganyélevet..., ahogy mondta Gábor..., azt csavartunk be a szájába, s attól elállt. Szóval mégszúnik a izé... az a betegség.
- ...Hát ott úgy ittuk a pálinkát mind itt a bort. Csak azt mézeltük.
- ...Vaj tejet ivutt utána, vaj akármit, de kellett inni... ...vaj ganyélevet csavartak bé, mé't annak vót olyan hatása, hogy mégszúntette. *(Istensegíts-72)*
- Egyszer legénkoromba, oda vótunk menve, úgy mondtuk, guzsalyasba... a lányok hol fontak, oda a legények béméntünk esténként a fonóba. Hát a legények elméntek. Lakodalom vót a faluba, s hoztak pálinkát. Béhozták a pálinkát oda közünkbe, s azt mongyák, hogy tessék Szóts, idd még a pálinkát. Mennyi van? Úgy egy fél liter pálinka, azt mongyák. Még több vót. Aszongyák, ha mégiszom egyszerűre, hoznak ők másikat. Még és ittam... Öt percig, hat percig láttam a lányokat, hogy hogy fonnak, de én többen nem láttam. Hazavittek, s szájomba becsavartak édestejet s attól gyógyultam.
- ...Az a forróság vót a kigyulladás. *(Hadikfalva - 102)*
- *Könték mivel gyógyítottak ?*
- Hát azzal, hogy a lószart kicsavarták, s azzal gyógyították, akinek kigyulladt a toroka, hogy hánnyon. Azért, hogy hánnyon.
- *Száj-, torok kigyulladás. Ha valakinek a szája kigyulladt a pálinkától, alkoholtól?*
- Annak nagyon rosszul csinálták. Lóganyét csavartak a szájába, hogy okádja ki, minden mennyen ki. Bizan isten...
- S még ott ahol vótam Erdélybe..., az útkaparó nagyon berúgott, s a juhász belépisált a szájába, hogy hánnya ki a szájából. *(Hadikfalva-133)*

Apró (kiütés a testen)

- *Apró kiütés a testen... A gyermekeknek szokott főleg lenni. Volt-é orvossága? Mi volt?*
- Volt... Meleg ágyba fektették, és lisztet pörköltek neki, és azt tették a testire. S akkor szúnt még az apró.
- Tudom, kiütés vót régebben. Himlő vót. Kiütött rajtam és. Lējánka vótam s tudom, hogy anyám vizes lepedőbe takart, s bétett a donyha alá, s úgy gyógyított még.

- Meleg vizes lepédőbe belégöngyölt, s akkor betett a donyha alá, a jó melegbe. ...ott kellett üljek. Még kellett száradjon a lepédő rajtam. (Hadikfalva-90)
- Ferenc pálinkával /sósborszész/ dörzsölte be anyám. (Székelykeve-150)

Aranyér

- Nekem vót aranyerem, éreztem. S néném aszongya tudod mit csinálj? Nyomd vissza, s disznyózsírval kendd még, s meglátod meggyógyul. S úgy is lett, meggyógyult.
- S még forró vízbe sót tettek s azzal mosták, s az és használt.
- Vissza kell nyomni, s disznyózsírval megkenni... (Hadikfalva-91)
- Aranyér... – az most nekem és van. Hát én nem gyógyítottam sém-mivel. Sokszor így leülök hideg helyre, s megfázok. Ezt én a hülésből kaptam.
- Az aranyért azt orvossággal gyógyították. Mindenféle fűből szédtek a mezőről. S hanem... azt a szénamurhát ésszegyűjtötték. (Hadikfalva-125)
- Vót egy jó bábaasszon, öreg és vót, de nagyon és vallásos vót. Olyan vót mind az orvos... Az ésszegyűjtötte a sok szénamurhát, és beletette egy nagy fazékba, – abba a szapuló fazékba ...így mondom... megfőzte, s beletette a kádba, s azzal még vizet melegítettek, s azt az aranyerest, embër vagy asszon vót beléültette, s kiférésztette. S kúpot az orvostól kapott, s így gyógyították ki. (Hadikfalva-133)
- Az aranyeret tiszta tehénvajval..., – friss vajval... ..de azt a vajat mikor kiköpőjük, mindjárt kidógozzuk kanálval, hogy sém-mi víz maradványa ne lëgyën benne ...és két ruha közé tegyük, s féldugjuk a végbélbe. Tehát ezt elismételjük sokszor, legalább négyszër naponta. ...és éjszakára mindig bár kétszër megcséréljük... – és friss vajat teszünk fél a végbélbe. Tehát az aranyeret evvel gyógyítsuk. (Székelykeve-160)

Asztma, aszma, légzési nehézség

- Hát tudom régebben az én anyósom aszmás lett. Hogy szívaszma volt, vagy tüdőaszma, azt most nem tudom mégmondani. De tettek mézbe – méhmézbe – tojást héjastól, s rumot belé az üvegbe. S elásták a ganyéba. A ganyéba kellett üljön nyolc nap úgy az üvegbe. S azt a tojánhéjat is úgy elëtte az a méz, még az a rum, hogy sém-mi nem látszott benne. S azt itta anyósom. De nagyon jó orvosság volt az aszmtától.
- ...és milyen arányba, mennyi mézet tettek egy tojáshoz?
- Hát azt nem tudom mégmondani. Nem emlékszëm. Pedig mi csináltuk, de nem emlékszëm. (Andrásfalva-25)
- Az aszmát kámforval... Kámfort vettek, alkoholba készítették, és az alkoholt tíz napig hagyták. Utána belocsoltak egy zsebkendőt és a mejjire tették. Úgy állították még az aszmát. (Székelykeve-158)

Ágybavizelés

- Ágybavizelés. Mivel gyógyították?

- Ezt megfázásból kapják. Hát a kicsikék még kinőtték, de az öregek, ...azoknak még ma jés odaményen alájik. Ezt csak melegvízzel gyógyították. Minden este megmosták melegvízzel. (Hadikfalva-91)

- Az ágybavizelést úgy hallottam, hogy... petreüzselyém gyökeret, sokat megfőztek, s annak a levivel itatták azt a gyereket. A petreüzselyém gyógyította a vizeletét, a vizeletét, a vizeletét. (Hadikfalva-133)

- ...zödséglevelet főzünk erős téába úgy, hogy egy fél liter vizet addig főzünk... - egy olyan jó csomag összekötött zödséglevelet el kell főzni, hogy a fél liter vízből maradjon meg csak egy decí. ...és azt használjuk éhgyomorra. ...és így nem fog a víz menni az ágyba... (Székelykeve-161)

Ájulás

- Ha megéjed, úgy es megkapja valaki, de ha valakinek fájdalmas sirása van anyáról vaj apáról, akkor az a szüvire ményen s elájul. Ebből keletkezik. Úgy szokták mondani elájul...

- Dávid Andrást - egy fiatalat temettünk, s a fia elesett... - elájult a temetőbe. (Hadikfalva-125)

Álmatlaság

- A mákot rétesnek, de hát a mákgubót gyermekéknek, hogy aludjanak.

- Szóval altatásra használták?

- Altatásra nagyon jó vót.

- Hogy főzték, milyen adagot adtak? Milyen adagot? ...mákból mennyit adtak egyszerre be a gyermeknek?

- Hát 2 decí vízbe 2-3 kanálval. (Andrásfalva-30)

- Köménmagot mézes /cukros/ vízbe megfőzték, s ebbe vörösborot tötöttek. Úgy hitták álomolaj. Ezt csak frissen adták, s csak egy napra valót főztek. Adagja: fél dekáné köménmag fél liter vízben, fél deciné vörösbor, 2-3 kocka méz. Ebből 2-3 kalánfejvel adtak egyszerre. Csak gyermekék részére használták. (Andrásfalva-47)

-...ha valamelyik gyermeknek nem vót álma, éjjel sírt, akkor azt mondták: ezt nem orvoshoz kell vinni, hanem a disznyóktól kell álmodni.

Így akkor az egyik asszon, az anyja vagy az apja, valamelyik kimént. Csak úgy kellett megcsinálni, hogy a disznyó fél ne ébredjen. Ahogy a disznyó aludt, feküdt a szalmába, akkor a disznyó alól elloptak egy marék szalmát, s ezt bétették a síró kisgyermek feje alá. Azt mondták, ez a legjobb gyógyszer... így akkor a kisgyermek már tudott aludni. Azt mondták: evvel álmodni loptak a disznyótól.

(Andrásfalva-47)

- Mákkal gyógyították. Mákot főztek, s úgy elaludt. (Hadikfalva-87)
- A kis gyerékeknek ha nem vót álmik, azt a nagy fejű mákot megfőzték, csak a héját, s a szájocskájába beadták. (Hadikfalva-133)
- Hát mikor kicsik vótunk, s nem aluttunk... – megfőzték a mák haját egy deci vízbe összeleink, s megittatták. Vót akit úgy megittattak, hogy el és múlt. Szóval el és aludt örökre. Vót aki hét napig aludott – osztán csak félvirradott. (Székelykeve-159)

Árpa a szemén

- Két sarló összeköszörülése (Andrásfalva-28)
- Imádság és sarlók egymáshoz dörzsölése alatt babonás mondóka. (Andrásfalva-44)
- Kinek árpa lesz a szemibe, az háromszor így megkeríti a nyelvvel, s eltöpdösi háromszor. S akkor elmúlik az árpa a szemiről. Sollóval és szokták learatni. (Hadikfalva-109)
- Megkerítettük háromszor s eltöpdöstük s mondtuk: ekele mekele, ragaggyon a papné seggire. Pü, pü... (Hadikfalva-120)
- Aszongyák, – hogy mondták? ...kinek hogyha árpa van a szemén – mikor menyén a vécére, egyék. Soha, soha, sose lesz árpa. (Hadikfalva-127)
- Azt azzal gyógyították, hogy gödlikon kérésztül köpködött kilencszér.
- *Mi az a göd lik?*
- Az a dészkan van – az a boglik. S aztán megnyomogatták a kényérkével s át-dobták. (Józseffalva-141)
- Learattuk.
- ...és ez, hogy történt?
- Árpa lett a szemre, s akkor azt mondta, hogy ezt az árpát nekéd learatom. „Árpa téged learatlak, kévébe teszlek, békötözlek, kicsépellek, s malomba viszlek, s kenyeret sütök belőled, ...megészlek.” Háromszor kellett elmondani. (Székelykeve-150)
- ... amikor a szemén sok árpa van, csak élesztőt használni... Pattanástól, árpától az a legjobb. ...és egy pohár söröcskét...! (Székelykeve-159)
- ...mer' a szemén nagyon kijött... nagyon kijött az árpa és hégye vót neki... Akkor elvesszük a nagykést, amivel a kenyeret széggük meg. Háromszor megvágjuk a szemét kérésztbe, és avval a késnek a fokával megnyomkodjuk. Ezt elkezdjük mikor a nap félkelt, s mikor a nap leszöntült. ...és elmúlik az árpa. Szóval, kifolyik a genny... (Székelykeve-160)

Begyulladt szem

- Begyulladt szemet aludttejvel összekevert málélisztvel borították be. Két rongy közti fejr tarisnyára téve borították a szemre.

- A begyulladt szembe édes tejet és fejtek.

(*Andrásfalva – 52*)

Békarüh, békavar

- Ha reggel korán, mikor még vizes volt a gaz, s odaméntünk gyomlálni, s úgy mondták akkor, hogy a nyóstény béka pisálja le a kezit, s attól van.

- De fordult elé köztünk, hogy a testvérém kimént, s egy nagy, hatalmas nagy béka félszökött, s visszafelé a kezit lepisálta. S még ma, máji nap és... ha vízbe nyúl, még most és kitörnyedzik...

- S akkor volt egy oláhné, s az valami olyan orvosságot adott, hogy egy kicsit megszűnt, de mán Isten tudja, hány esztendeje? ...nem tudnám megmondani, még most és mégvan.

(*Andrásfalva-13/14*)

- Volt. Békavaras-és vót, de hogy mivel gyógyították? ...csak a Jó Isten tuggya. Vót olyan... Vót nekünk egy lovunk, s a lába a lónak... – ilyen kékköves... mivel megkenték... De előre leégette édesapám, és beléöntötték forró zsírba. ...ilyen kékköves forró zsírba.

- Ez állatoknál volt vagy embérnél is?

- Embérnél és vót... Vót otthon egy asszonnak, nem tudom... Felsőzögbe lakott ki, ...hogy annak a keze tiszta békavaras vót, s vitte a vaját fél izéhez, ...na hogy hitták odafél azt az izét, a zsidót?

Oda vitte a vaját, s azt mondta: ...jóasszon megbocsásson, nem tudom elvenni ezt a vaját! Méglátta a kezit, s nem fogadta el. Hogy szégén aztán mitől gyógyult, ...vaj meggyógyult-é, ...de ezt tudom, hogy a vaját nem vette el. Tisztaatta (a kéz teljes felületén – *a szerk.*) seb vót mind a két keze...

- A békarüh, az milyen volt, ismerték-é?

- Így berepedezett az embérnek a sarka, me' ugyé meztláb jártunk Bukovinába annyit mind a világ. S akkor mit csináltunk...? ...a békát a kerék szétnyomta, s azt magyarázták az öregek, hogy azzal a megdöglött békával végig kell tapogatni..., háromszor a fejin keresztül kell dobni azt a döglött békát.

Nahát csináltam én és, me' a lábaim olyanok vótak, mind a... – kutyák ehettek vóna belőle...

- ...és használt?

- Hát tudja az Isten... Azután és méntem meztláb. Elyenvel babonáztak a népnek. Így tanyítottak az öregek. Így babonáskodtak.

(*Hadikfalva-134*)

Boszorkány-nyomás, szépasszony nyomása, mēgnyomás

- *Boszorkány-nyomás, vagyis szépasszony nyomása, mēgnyomás, ahogy nálunk mondták.*
- *Igēn, igēn. Hát ez legtōbbször akkor van, ha gyermekágyba van az asszony, és nagy láza van. Elalszik az asszony ēgy keveset, s akkor így valaki... – hát ez rajtam történt mēg. Láttam, hogy a ajtōn bejōtt valaki. De mán ēgy felet se tudtam szōlni.*
- *Az Isten tudja, hol nem, a házak tetején hordoztak, de sēmmit nem tudtam szōlni addig..., aztán úgy ki voltam fárodva, akkor mán mēg tudtam szōlalni. De csak akkor tudtam mēgszōlalni, mikor kimēnt az, aki bējōtt. – Szōval az illetō...*
- *S mivel gyógyították?*
- *Mēghintēttük az ágyat szentēltvízvel. Szentēltvízvel az ágyat mēghintēttük, s úgy jōttünk helyre.*
- *...ki volt az, aki mēgnyomta, a néphit szerint?*
- *Hát csak ēs a lázba... nekēm ēgy kērésztapám volt. Annak kēpibe jōtt be. Így láttam, hogy kērésztapám jō be, Pintyer Pius. S odajōtt az ágyhoz, s kezét fogott velem. Mēg addig tudtam beszélgetni, s továbbr ēgy szōt se.*
- *...ez halott volt már?*
- *Halott volt, igēn halott volt.* *(Andrásfalva-14)*
- *Boszorkány-nyomás, szépasszon-nyomás, vagy mēgnyomás...*
- *Vót Pelesényēkēn – ott a Kupás útnál... Bērsisnak vót ott fōdje... Kimēntek kapálni... Rōzsi nēnje s a Kati. Mēgkapálták a kukoricát, délbe lefeküdtek ōk ēgy kicsit.*
- *Ēgyszer hát – aszongya:- hol ébredtek fēl? ...ott az aljába..., lehúzták ōket – mind a kettőt, ...mind a két lejánt. De ez igaz vót...*
Hát ott keltek fēl. Ott lent az aljba fēlébredtek, de – aszongya – olyan vót, mintha be lēttek vóna rúgva. Nem tudták, hogy hol vannak, hogy mi van velik, ... mind akit mēgítatnak.
- *Istensegítsen a szépasszonyokról tudtak-ē? ...tehát élt-ē a tudatban, hogy szépasszonyok is létēznek?*
- *Istállókba lōfejet használtak. Majdnem mindēn istállōba lōfejet tartottak, annak a jelēül, hogy a szépasszonyok a lovaknak a hajjikat bē nem fonnyák. Ēn dobtam ki mēg az utolsó lōfejet, mikor belekōtöztem az apósom házába. Ott vót az istállōba.*
- *Mēg akkor is volt?*
- *Akkor is volt, igēn...*
- *Imre bácsi, akkor ezēk nyergelték a lovat?*

- Nyergelték.

- A lovon észre lehetett venni, hogy soványodik vagy hízik?

- A lovon észre lehetett venni, és teljesen a hajik össze vót fonva.

(Istensegítség-73-74)

- Boszorkány nyomás. Szépasszon nyomás, megnyomás?

- Hát eztet én úgy tudom, hogy van emberbe jés..., akit valamiér' aluvó álmába... - ...vagy rosszul lett pércékén keresztül. Félóráig és eltart neki. Az olyan, hogy nem tud magáról, csak úgy rizög, és rázza magát. Hát én láttam a méhinket Ferencet. Csak úgy kellett lökdössük s üssük, hogy jöjjön helyre. Aszondták, hogy a szépasszon megnyomta.

- Szépasszon megnyomta, s mü ezt tudtuk, me't ő ezt kapta még gyerekkorába, valami hagymás betegségbe, s ez megvót neki a véribe ...a szüve verésitől.

De ha aludt, fél kellett keltsük éjjel is.

- Az ilyent, valamivel tudták-é gyógyítani?

- Hát az ilyent úgy szokták gyógyítani: Édesanyám mindig elmént, s kért az öregasszonyoktól ilyen... - mikor fontak, s az a pozdorja, ami lehullott a földre a gyapjúból, nem a csépüből. Aztat megpérgélte egy sütőbe, s avval tett réja valamit, amit az öregasszonyok mondtak. Azt nem tudom megmondani mit... S azt megittatták vele.

- S akkor az használt ?

- Hogy használt-é vagy nem? ...de elérte a 70 esztendőt. Szépasszon megnyomta, s mü ezt tudtuk, me't ő ezt kapta még gyerekkorába, valami hagymás betegségbe, s ez megvót neki a véribe ...a szüve verésitől. De aludt. Fél kellett keltsük éjjel is. ...s kért az öregasszonyoktól pozdorját, mikor fontak, ami lehullott a földre a gyapjúból, nem a csepüből. Megpérgélte egy sütőbe, s avval tett réja valamit, amit az öregasszonyok mondtak, s azt megittatták vele. Hát az ilyent úgy szokták gyógyítani.

(Hadikfalva-103)

- Ez ellen volt-é valami orvosság ?

- Szentéltvízzel kenték azt a gyereket... Nálunk az volt a szokás, mikor megszülttem a gyereket, ha helytől nem keresztelték még, harmadnapra, negyednapra megkeresztelték.

- De ha megkeresztelték, azután is amikor benn hattam azt a gyereket, az olvasót a pólyamadzagjára rákötöttem, s a séprüt keresztül rátettem, hogy a boszorkányok ne szoptassák meg! Így mondták nekem, hogy ezt csináljam. Mind babonáztak, s én és úgy csináltam... Vagy pedig a szent könyvet a kisgyerek hasára rátettem, hogy aludjanak. Úgy aludtak mind a bunda...

- *Olyan is volt, hogy a lovaknak a haját befönték a szépasszonyok?*
- Ez mégint más. Úgy ésszesirítették a haját. Fokhagyma koszorút tettek mindig a lovak hátikra, ...de szentelt koszorút.
- *Ezt mikor szenteltették ?*
- Húsvétra, mikor a kokonyát szenteltették. Úgy mondtuk – kokonya. S Úrnapján és vót a nőnek koszorú virágból, mindënféle gazból. Kerek lapi, lapos mind, – úgy mondták annak a Mária virágnak. Sokféle virágból koszorút fontak, a fejikre tették, s osztán azt és használták az istállóba is, de ha nagy üdö jött, meggyújtották, hogy azzal a félhököt elúzzék – ...s közbe harangoztak.
- A szépasszonyok fonták a lovak haját bé, de az istállóba... – ott és vót koszorú félakasztva. *(Hadikfalva-135)*
- Hallottam, hogy a fejrasszonyok lovagoltak a lovon egész éjjel.
- *Szóval kendteknél fejr asszonyok voltak, nem szépasszonyok – Józseffalván?*
- Igën. S akkor apám Újév éjszakáján egy láncot úgy félnyújtott az istálló ajtajába. Kérdztük, hogy minek tette oda? Nem akarta megmondani. Ez azért vót, hogy a fejrasszonyok ne lovagolják a lovakot. Akkor még lókoponyát és akasztott a falra... az istálló falára. Azzal a láncval próbálta megakadályozni, hogy a fejrasszonyok ne jöjjenek be. *(Józseffalva-147)*
- Tehát ez valóba' igaz, me' az én testvérëm... – bácsim, hát annyira szenvedett ezelött egy olyan 20 évvel, hogy mindig avval ébredett fél, hogy a szépasszonyok nem hagyják nyugodni, álmát megzavarják, kínozzák. Csúffá akarják tenni... Hát akkor megpanaszkodott édesanyámnak... Aszongya édesanyám: mé' nem mondtad ezt te fiam hamarább?
Szégyeltem anyám ezt magának mondani. Nem kell fiam szégyelni. Majd én segíték rajtad...
Átkötte piros szallaggal az öreg kopott seprút – ...de cirokseprú vót – és az ajtó mögé állította. ...és mikor este lefeküött a bátyám, ...másnap reggel frissen félkelt és azt monda: Istenem...! ...újjászülettem! Nem bántanak a szépasszonyok, a boszorkányok.
Mégbocsássanak. Ez igaz vót. ... úgy állandóan szipták neki a testit... *(Székelykeve-154)*

Böfögés

- *Böfögésre mit használtak?*
- Szódabikarbónát. S igyon tejet. *(Andrásfalva-37)*
- Hát a gyomorról jó fél a böfögés. Erre a pótis használt. *(Istensegíts-9)*

Bőrkeményedés

- Hát jól még kell főrészteni. De jól még kell puhuljon, s akkor kipiszkálni. S akkor tyúkszēm tapasztót tenni rēja.

Más gyógyulása nincsen, mert ha az orvos kiveszi, akkor es kifejlődik.

(Hadikfalva-125)

Büdös láb

- Az attól jött, hogy valakinek izzadott a lába, és akkor estére ha zokniba vót, vaj papucsba -...úgy me' nem sok zokni vót..., inkább mezitláb jártak. Meleg vízbe mosták.

(Istensegíts-91)

- Büdös láb az izzadt láb ugye...? Csináltunk erős ecetēs vizet, és azzal mossuk át a lábunkat, és tiszta disznózsírval kennyük be utánna. ...és akkor ezt elismételjük többször és nem fog izzadni a láb. Mert az... – valami hiány van a bőrbe vagy a vérbe.

(Székelykeve-161)

Büdös száj

- Csipős cukrot bevött a szájába, s az egy kicsitt elbolondította. Dehát azon nem lehetett segíteni. Az a gyomorból jött fél az a bűdösség.

(Istensegíts-91)

- Az úgy születik, benne van a fajba. Akinek a szája ilyen... – nehezen, mondjuk a gyomorból jó fél az a nehéz szag, annak megengedik, hogy dohányozzék, vagy valamilyen olyan kockacukrot szopják, hogy ne érezze a másik.

(Hadikfalva-128)

Csalánhimlő kiütés

Ezt... meggyfalevelet leszédünk, tehát olyan jó maradékval. És azt beáztatjuk este ...reggelig. Reggel félforraljuk, és avval mossuk még a kiütéseket.

(Székelykeve-161)

Csapa, csipa

- A csapát úgy gyógyították, hogy tehénfejés után a sétárt kiöblítették egy kicsi vízzel, s evvel megmosták a szemét. ...tejes vízzel mosták.

(Andrásfalva-47)

- A huzattól. Huzatot kapott megfázott. Aki megcsapásodott, úgy csinálták: mikor a sétárt mosták ki, a tejes vízbe..., abba megmosakodott. Vaj olyan es vót, aki csapás vót, azt odavitték egy szoptató asszonhoz, szembefejte az anyatejet a szemvilágába. S így meggyógyult attól. Ezekkel gyógyítottak.

(Istensegíts-90)

- Aszongyák megfázás. A csapa azért vót me' fáj a szem. A csapát a szemfájás hozza ki. Ami benn van a szemhártyába maradva az a betegség, aztat az a szem, ha pillogatod kihajtja. Egyébként csapás a szem. A szemcsapát az hozza ki, a szem, ahogy benn ott pillog, aztat a gennyet kihajtja.

- Kamillát főztünk, s avval rakogattam-borogattam, háromszor-négyszer. Nekem most is van, most is használom ezt. Ha megfázok, vaj valami, akkor azzal rakogatom. (Hadikfalva-123)
- Huzattól van. Kamilla teát... s aludttejvel mosogassuk. (Székelykeve-160)

Csicsfájás, csicsrepedés, kelés a mellén

- *A csicsfájást mivel gyógyították?*
- Hát azt avval gyógyították, hogy mikor disznyót vágunk, a hurkafonnya-déket szépen kisütöttük tisztára, s azt el szoktuk egy pohárba tenni, me' azt nagyon sokféle használtuk. Aztán megmostuk, szépen letöröltük egy tiszta száraz ronggyal, s avval kentük meg. S mikor szoptatni kellett, akkor lemostuk.
- *S mitől jött létre a csicsrepedés?*
- Hát vagy egy megfázás, vagy pedig nagyobb volt már a gyermek, s sokat szopott. Legtöbbször megfázásból.
- *S hogy lett kelés a mellén?*
- Hát az egy olyan borzalmas fájdalom, nekem volt. Kikelt a bal mejjem, egyik azt mondta, hogy forró vizet tőtsünk üvegbe, s avval hängergessük meg. Jó lesz, hogyha kimelegítsük... Másik egyebet mondott, de biza nem használt semmi sem. Hanem volt egy jó szomszéd asszonyom – Ömböli Ferencné – aztán ő mikor meglátta, hogy megért, akkor tett egy nagy ruhát, és borotvával kivágta. S e' volt régebb az orvosság. Nem az orvoshoz mentünk, hanem egy jó öreg tudós asszony kivágta. De ez egy borzasztó fájdalom volt.
- *De hát... mivel érelették?*
- Hát érlelni...? Hát volt amejkre lehetett tenni, de erre nem lehetett egy egész mejjre semmit, csak bévártuk, amíg elkészült magától. (Andrásfalva-15)
- *Csicsfájás..., ez miből jött ?*
- Ezt... – azt mondták, megnomta éjjel, vagy a gyermek megszívja éjjel. Ez főleg a gyermekágyas, a szoptatós anyáknál fordult elő.
- *Mivel gyógyították?*
- Az én nagyanyám mindig arra tanyított, hogy egy hosszukó tejes fazakba – félig tettük meleg vízzel –, amennyire megállta az a melegséget. Azt kellett odatartani, s avval párolták. Az vót a legjobb...
- Dehát ez is – ugye? ...gyógyította.
- Egyszer aszonták megtér... Máskor aszon'ták nem tér meg... Ki is fokadott.
- Ugyanezeket a szereket rakták reja – ...azt a gennyhúzókat – miket felsoroltunk az előbb a kelésekre. (Istensegítség-77-78)

- Csicsfájás. Főleg akinek sok gyermeke volt...

- Aj jaj, jaj...! Még osztá' elaluttunk. S akkor a sok tej benne vót, s rëjafeküttünk, s azt mëgnyomtuk. S akkor akkora lëtt a mejjem. Mit csináljak...? Úgy fáj, hogy a csillagocskákot láttam. Akkor elévëttük a csizmaszárát s belëráztuk.

- Há' igaz, így csináltuk. Fëltöpdöstük, s akkor elmëntünk, s az ajtót kinyitottuk, mintha az ajtóval csiptettem volna be, s azt is eltöpdöstem. Mëggyógyult.

- A csizma szárának mi köze volt hozzá?

- Hát azt mondták, hogy azt rázzuk belé úgy, mintha tënné belé oda a csizma szárába a kicsit. S akkor elmúlott.

- Nem kenték sëmmivel?

- Nem kentem én sëmmivel se... s utána még szoptattam a gyerekekët, me' nekëm gyerekekëm vót.

- Másik adatközlő: Hát én erre a csicsfájásra azt tudom mondani: én 24 esztendős vótam - ...itt van ángyi - Ezek házot vásároltak, s oda vót egész nap... S ez Gergé - a mëhink - ...ez kicsike vót. S az, hogy oda vót egész nap... - mi bántotta mi nem - mikor hazajött, s a kapun bëjött - hát ugyë nekëm nem mondta me't én legén vótam. Odahítta Brigitát, s addig szoptatták ëgymást, hogy ángyomnak így jött në...! ...mert még vót imá' félig halva... Abba se szín nem vót... - ...a csicsek annyira fájtak. S Brigitta - ...az ësszon vót.

Én néztem, hogy a hombár hátához mëntek - ...s én a csürbe végeztem az én dógomot... hogy mit csináltak, mit nem ez a két asszon...? Osztán este még főzött vacsorát. Ezt én láttam. ...igën, me' az a sok tej mëggyúlt.

- Nekëm annyi tejem vót, hogy én másfél esztendeig szoptattam.

- Na... és hogyha mëgkelt a csics, az a mell, mivel gyógyították, s mi okozta a mëgkëlést?

- Az okozta a leghamarább, hogy rëjafekütt, s azt teli vót tejjel, s azt mëgnyomta, s akkor mëgkövesedett s olyan kék szëdërijës lëtt.

- Vót akinek kibomlott. Hát csináltak akkor, mëhviaszot, vaját s hagymát... úgy ësszerántottak, s avval raggatták. S így sokat gyógyult.

- De azt ëss csinálták, hogy a más csicsiból fejtek tejet, s búzalisztvel ësszekeverték. ...az vót a legjobb tej, akinek még az első fiú gyermeke vót. Akinek kislánya vót, annak a teje nem vót jó. Úgy mondták, hogy csicstejes tészta.

S azt tették rá, s az kifokasztotta... Azt a tésztaécskát elnyújtották.

(Hadikfalva-104)

- Csicsfájás.

- Hát az öregek ahogy mondták, azzal gyógyítottuk. A csizma szárába belé... - háromszor belërverte az illető a mejjit, s elköpdöste.

- Vagy pedig elmënt, s a láda födelét fëlemelte, s háromszor odacsiptette, s elköpdöste, s attól elmúlott.

- Vaj az ajtónyílásra is odanyomogatta. (Hadikfalva-136)
- Tehát mikor újszülöttet kap egy édesanya, és nagyon sok a teje, és az erek nagyon megtelnek tejjel, előfordul gyakran, hogy törést kap a teje. Tehát a doktorok nem tudják azt meggyógyítani... – csakis a házi orvosok...
- *Hát azt is mivel gyógyítottuk?*
- ...készített nekem háziszappanból, disznózsírból, édestejszínből... – kikeverte nagyon jól. ...és akkor szintén tiszta tehénvaját kevert egy kicsit belé, hogy az olyan zsíros legyen, s azzal borogatta be a dagadt ereket a mejjembe. Tehát az tartott – minden esetre – nyolc napig. S amikor a tejerek kezdtek enyhülni, ...és ez a háziiorvosság amit az én anyám csinált. Hát nem is éreztem utána fájdalmat. (Székelykeve-159)
- *Mégkelés a mellén.*
- A mell... mégkel a melle. Tehát van szomorú fűzfa, és van az a közönséges fűzfa. Azt a két fűzfa levelét megfőzték téának, a levelivel kikevernek egy dió nagyságú zsírt. De nagyon ki kell dolgozni. – ...és azt 24 óráig pihenni hagyják... és utána bekenik ezt a beteg mellet. ...egy alkoholos ruhával beborítjuk, és így állítjuk meg a csicsfájást. (Székelykeve-155)
- Én mégmondom őszintén, sokat szoptattam, sok gyermekét. Majdnem egymás-után haltak meg, s születtek. S biza nekem egyik mejjemből oda kellett a másikba, me't nem tudtam szoptatni, me't meggennyesedett a csicsém gombja. Úgy zsírval kentem, disznózsírval. (Istensegíts-91)
- *S mitől jött létre a csicsrepedés?*
- Hát vagy egy megfázás, vagy pedig nagyobb volt már a gyermek, s sokat szopott. Legtöbbször megfázásból. (Andrásfalva-15)
- *Mi okozza a csicsrepedést?*
- Azt az okozza, ha a kicsi gyermek nagyon erős szipós. Erőst szípjá ...s gyenge a csicsgombja, s akkor az kiszípjá, ...kireped.
- *Mivel szokták ezt gyógyítani?*
- A patikából vettek valamilyen zsírt. (Andrásfalva-57)

Csemellés, nyakdagadás

- ...kimerítették egy verebfijat, s azt beléöntötték az ételbe, amit főztek. ...s amikor nekem a tálamba öntötték az ételt, akkor azt a verebfiat az ételvel odaöntötték. Én annyira megcséméltem, hogy ebből kaptam a hidegrázást. Ez így volt.
- ...és én ettől annyira megcséméltem, hogy ettől tovább mind egy hónapig voltam olyan beteg, hogy minden nap egyszerű kirázott a hideg. (Andrásfalva-7)
- *...a csémellést hogy gyógyították?*

-
- Hát régebb úgy gyógyították, éreztük, hogyha megcsémélltünk; nem éttünk jóízűt, vagy pedig nagyon jóízűt éttünk. Nyakunk ha megdagadott, megdörzsöltettük jól a nyakunkat egymással. Az volt az orvosság. *(Andrásfalva-12)*
 - *Ezt cséméllésnek nevezték, vagy csömörnek?*
 - Hát megmeregbedik az embër. Kicsattog a szája. Olyan beteg, hogy belé lehet halni, olyan beteg.
 - *Mitől jött ez?*
 - Jól esik az étel. Vaj igën jól esik, vagy pedig ha rosszul esik.
 - *Mivel gyógyították?*
 - A' hát... megdörzsölésvel. Én ha megcsemeltem, akkor abból es került hidegrázás. Akkor a szájom kicsattogott. *(Andrásfalva-57)*
 - *A csemelés. Megcsémértek az embérek, valamitől, mitől?*
 - Ha jól esett az étel, akkor is megcséméllött, s ha nem esett jól akkor is... Valami olyan ételt étt (evett - a szerk.), hogy vagy jól esett nagyon, vagy pedig nem esett jól. Ettől kapott osztán hasmenést, s csémért es olyant, hogy... hát nagyon beteg lett tőle. Kisebzött a szája. *(Istensegíts-72)*
 - *A hidegrázást kéndtëknél a csémélléssel éssze lehet hozni ?*
 - *A cséméllés? ...az sokáig tart, még két évig es, ha nem talál orvosságra.* *(Hadikfalva-97)*
 - *A gyomor megcséméllik, valami nem smakkol, s a szájon itt kétfelől a végin kijő.* *(Hadikfalva-115)*
 - *Vót nálunk egy fiatal lány, es megcséméllt s a szája tiszta sebës vót. S azt mondja az öregasszon, hogy ...tudod mit csinálj? Se orvoshoz nem mënsz, sehoval! Borsot s vajat éssze kell gyúrni, élyen csípös borsot, jó apróra mëgdarálni, s mëgkenni. S három napra leveszi. Három napra azt a sebet levette az a bors. Én tudom.* *(Hadikfalva-132)*
 - *Csemelés.*
 - *Ha valaki megcseméllött, mëgkenték jól szappanos vízzel. Addig kenték, hogy má' az embër kiizzadott belé, s elmúlott.*
 - *Kiütés ellen a fakalánt mëgmelegítették, s azzal nyomkodták.* *(Hadikfalva-136)*
 - *Ha valaki megcséméllött, mëgkenték jól szappanos vízzel. Addig kenték, hogy má' az embër kiizzadott belé, s elmúlott. Kiütés ellen a fakalánt mëgmelegítették s azzal nyomkodták.* *(Hadikfalva-137)*
 - *A cséméllést... - azt mëgkentük magunkot mëgmaszéroztuk s elmúlott.*
 - *A szájon ha kijött - ...mosatlan kanálval s mosogatóval... - forró vízbe a mosogatót mëgcsavartuk, s odanyomogattuk s elmúlott.* *(Hadikfalva-139)*
 - *Jó vizes kézzel való bedörzsöléssel gyógyították.* *(Józseffalva-147)*
 - *Csömör, ajakcsömör.*

- A csömört úgy gyógyították, hogy bedagadt a torka. S akkor elmént, úgy nyitott kézzel megfogta, megfogdosta, s háromszor rátöpdöstek, s attól meggyógyult. *(Józseffalva-140)*
- Ha valaki mégcsemellött, ...nem dolgozott a gyomra, ...szárazon bevettünk szódabikarbónát, s tiszta vízzel öblítettük le a szájunkat. Kis idő múlva a gyomor megkezdett dolgozni. ...és birsalmalevélből főztünk teát. Azt ittuk, és akkor kipucolódott a csémellésnek a nyoma. *(Székelykeve-153)*

Cserepes kéz, arc, száj

- *A cserepes kezet mivel gyógyították?*
- Cserepes kezet...? ...az ősszel nagyon sokszor elé szokott fordulni. Mikor báránt vágunk, akkor olvasztottunk ki abból a báránfaggyúból, eltettük egy tiszta edénybe, leköttük, s ilyenkor az volt a legnagyobb orvosság ...a báránfaggyú. Evvel szoktuk kenni.
- *Mitől jött létre a cserepesedés?*
- Hát, mikor ősszel dolgoztunk a krumplival, vaj répával, vagy kukoricával, ha esős volt az ősz, hát az nagyon sűrűn előfordult... S ez volt a legjobb orvossága. *(Andrásfalva-15)*
- *Cserepes kéz. Cserepesedés mitől jött s mivel gyógyították?*
- Ha valaki a kezét belétészi a hideg vízbe, szél van, s akkor egyhamar megszárad a keze nagyon. Ezt tiszta disznózsírral megkentük.
- *Birkafaggyú is jó volt ?*
- Az volt a legjobb. Jól beledörzsöltük, s az volt a legjobb. *(Istensegítség-78)*
- Kender rongy darabot... – azt égettek s zsírt gyúrtak bele abba a hamuba, s azzal kenték az ilyen repedéseket.
- S birkafaggyút. Erre a repedésekre az jó. A birkafaggyút kiolvasztani, s annak a zsírával kenni. Az nagyon jó erre a repedésre. *(Hadikfalva-104)*
- *Cserepes száj.*
- Szőlőzsírt vettek a patikából. – ... úgy mondták szőlőzsír. *(Hadikfalva-136)*
- *Cserepes arc.*
- Birkafaggyúval, tejszínnel és vajjal is kenték. Általános gyakorlat ez vót, hogy a faggyúval kenték meg. *(Székelykeve-148)*

Csontgyulladás

- Hát a mezőről szédünk valami burjánnyokat, s abba megfőresztettük, s meggyógyult. *(Hadikfalva-123)*

Csuklás, csiklás

- Csuklás ellen mit használtak?

- Csuklás ellen vizet inni, vaj megéjeszteni.

(Andrásfalva-37)

- Csuklás, mitől van?

-Tuggya mitől van a csuklás? Valaki sokat iszik, s akkor csuklik nagyon, s aszongya, hogy emlegetnek.

- Aki nem iszik és mégis csuklik?

- Arra azt mondták, hogy emlegeti valaki.

- Hogy gyógyították?

- Cukrot tettek a vízbe, s kilenc csépp vizet egy bögréből még kellett inni, s akkor el és hatta minnyá'. ...nem abba helybe, de én és csináltam.

Az én fiam is mikor berúgott, akkor annyira csuklott, s – aszongya, emlegetnek. S aszongya a menyem, hogy igén... a bor az emleget! ...me' jó sokat ittál! S osztá' akkor mondom a menyemnek, eréggy Irén hozzál egy kalán cukrot! Akkor hozott egy kalán cukrot, s azt bévette. ...a vízzel elnyelte. S akkor újból csak csuklott. S akkor még hozott. S akkor még hozott. S akkor elhatta azután. Elhatta. ...cukor nagyon jó.

(Istensegíts-89)

- Mэгjjesztették. Úgy mondták, hogy emlegetnek, ...mit csiklasz? S avval elhagyta. A csuklásnak egy kanálka cukor, vagy egy cséppécske erős pálinka kell, s elhaggya a csuklás.

(Székelykeve-159)

Dagadás (csemellés)

- Nyakunk ha mэгdagadott, mэгdörzsöltettük jól a nyakunkat egymással. Az volt az orvosság.

(Andrásfalva-12)

- Én mэгhülésben gyermekkoromban úgy mэг vótam dagadva, olyan vótam mint egy hordó. S akkor azt mondta a pap, a plébános: tэгyenek tэгgérihagymát a da-ganatra. Vegyenek bort, s a borba tэгyenek tэгgérihagymát, s azt így...
- aszongya - azt a tэгgérihagymát belétészik, s ott ül nyolc napig borba, vэрésborba. S akkor abból igyék... S így azon módon - aszongya - aztán kicsi-denként lelohad... De az olyan keserű vót, sohase féljтm el.

- Mennyi hagymát tettek egy liter borba?

- Hát én azt nem tudom. egy liter borba tэгhetek hát mit mondjak? ...vaj egy kicsit csak ...ugyэ? ...tэгgéri hagymát... Azt a patikába lehet csak venni. Azt nem itt termelik. Azt a patikából vettük. Olyan vót, mind a laska, hogy mэгmondjam nevezetésén. Hát ugyэ én kicsi leányka vótam, de hát emléksзm annyiról, hogy patikából vette azt a tэгgérihagymát.

A pap figyelmeztetett erre ...tэгgérihagyma és a Szucsáva vize.

- Ez aztán kihozta. Ez kigyógyította... a Szucsáva vize, s a tengerihagyma s a bor, liter bor... A bort az izétől vettük ...a paptól.
- Ezt naponta hányszor itták?
- Hát háromszor ittam.
- Mennyit kb.?
- Hát egy pohárával. Nem sokat. Mind egy féldécis pohárka. Pálinkás ivópohárka. Így ittam csak.
- Ez dagadás volt?
- Dagadás. Úgy még vótam dagadva, olyan vótam mind egy hordó. A gyomrom el vót dagadva. Olyan vótam mind egy hordó... (Andrásfalva-35)

Derék fájás

- Körpölés után tepsiben zabot hevíteni s ezt ecetvel összekeverni, s zacskóba tenni, s az ágyba és ráfeküdni, a derékat párolni vele.
- Főtt forró krumplival, mint a zabbal és ráfeküdni.
- Vizes rongyot forró vasalóval félhevíteni, s rákötni a derékra.
- Kiolvasztott méhviasz salakját melegíteni és a derékra tenni.
- Szénamurhát is szoktak rátenni. (Andrásfalva-16)
- A derék fájást mivel gyógyították?
- Hát, régebb otthon vagy darát melegítettünk, kukoricadarát, vagy korpát, vagy homokot. Jól megmelegítettük egy tepsibe a sütőbe... belétettük egy zacskóba, s ráfeküdtünk. Ez nagyon jó volt a derékunkra.
- Derék fájás, ez is volt, gondolom – soknak. Mitől jött, mivel gyógyították ?
- A fázásból jön leghamarább. Vaj hogyha nem jól lép valaki, akkor es leszakad a deréka. Vaj ha valamit megemel nagyon, akkor is leszakad a dereka. Oszt' vannak most má' orvosságok – ...de hogy azelőtt ...hogy mivel... Régebb bűdösipirtvel... – azzal kenték. Vót aki még abba tett belé paprikát, ...erős paprikát, hogy jó erős legyen. S oszt' azzal megkenték. S oszt' szökdösött – égött úgy a bőre, hogy...
Ezt így halltam. Hát lehet, hogy gyógyult, s lehet hogy nem.
- Hát az én testvéremnek fáj a deréka... – Jánosnak – ...s a lába. Azt nagyon sokat kezelték. Oszt' , hogy mi használt?
- Még a mezőről hangyabolyt es hoztak haza, s abból feredőt főztek.
- ...a derékfájásról már volt szó?
- Vót... Vót, valahogy én úgy láttam... vót Hadikfalván, hogy ilyen kilenc kis boros pohár..., s csináltak ilyen denaturálszeszt, s egy rongyba a vas félé

tették, s akkor azt megmelegítették. S édésanyám hasra fekütt. Münköt kikúdték. Mü gyerékek vótunk. S Sebestyénné megrakta... a poharakot rëjarakta a hátára, s három óra hosszáig rajta vót. S akkor leszédte.

Az a kék, ami féljött... az a kék sebék... félhúzta az a dënaturáltszész. Azt lemosogatták, ëlyen ruhaszappanval vagy mivel, ...nem tudom. De tudom, poharakot raktak rëja.

- ...ez volt a körpvetés?

- Ez vót a körpvetés. Poharat tettek rëja. Olyan denaturáltszész, s még valamit tettek rëja, ...nem emlékszek.

(Hadikfalva-105)

- Fürödtünk meleg vízbe, s máskor úgy bekötöttük meleg korpával, még sót is melegítették. A meleg sót rákötötték vagy kukoricadarát melegítettünk. De a só tovább tartotta a melegséget, az jobb vót.

(Józseffalva-148)

- ...sok minden orvosságot használtunk, de legjobban összeüink a tormával gyógyították a dërékfájást. A tormát megreszelték, és megmosták. csak az nagyon erős vót és csipett, égetett. Dehát ëgy kicsi timsót disznózsírral kikevertek, a tormát belékevertek, de nem a bőrre tették, hanem szintén két ruha közé, s úgy borították be a fájó részt a dërékon. ...és mikor azt a fehér ruhát rátették a derékra, akkor ëgy kissebb darab pokrócot olyan puha vastagabb dolgot, anyagot rákötöttek. Ésszevarták, és egész éjszaka ki kellett bírni. Reggel mikor kibontották, annyira kihúzta a bőrt bizan, hogy vót ahol sebék maradtak, mert a bőr lejött. ...mert az nagyon erős volt. Hát akkor cint zsírral..., vëttünk fejr cint, ...és a tejbe kisütött friss hájat... A cint belékevertek, s avval gyógyították még az égött sebékét.

(Székelykeve-155)

Ëbsëmërég, ëpsëmërég (skorbut)

Főbb gyógymódok: (kiemelés az alábbi adatközlőktől – a szerk.) pipakorommal megkenni * tyúktrágyával megkenni * forró málékaparékkal megkenni háromszor, s a kutyának adni * a fészifokán elégetett vászon kormával bekenni * ablaküvegre lecsapódott párához nyomni a sebet, majd jó meleg máléval megnyomogatni s a kutyának adni *

- Az ëpsëmërég, vagyis ez a betegség milyen volt és miről ismerték föl?

- Az ëbsëmërég olyan volt, hogy az embëreknek a testyin, nyakán, kezén, lábán, lábszárán ëgy nagy fót lett, az a fót egészen úgy félkorpásodott, s rettenetësën viszketett. Apró sebék lettek azon a viszketegën, és még gennyedzett és némelykor. ...és ez olyan csúf volt, ha az arcán volt, hogy ezt borzasztó volt nézni.

- ...Aztán ezt... úgy ës volt, hogy mikor puliszkát főztek ...vagy málét, akkor ëgy kicsi darabot levágtak, s avval rányomogatták. Ha ëgy párszor megnyomogatták evvel a máléval, akkor az aztán úgy megfordult, s meggyógyult. ...s azt a málét még a kutyához dobták, hogy ëgye még. Mert azt mondták, a kutya megësz, akkor meggyógyul az ëbsëmërég ës.

- *Mi okozta ezt a betegséget?*

- Hát ezt a betegséget ott azt mondták, hogy az okozza... a helytelen táplálkozás. Akik Moldovába voltak a bojéroknál, egyoldalú ételt ettek, nyáron ától igén sok birkatúrót, még puliszkát. Ez volt a fő táplálkozási eledel. Másképp is, úgy, hogy nem volt még az ételnek a rendes beosztása, ami kellett volna légyen és azt mondták, hogy ez az epsémereg a helytelen táplálkozástól van.

(Andrásfalva-10)

- *Mondta, hogy egy seb is volt a térgye alatt, mivel gyógyították még?*

- Igén, egy seb vót a térgyem alatt. Aszonták, hogy epsémereg... Azt megkenték tyúktrágyával, s avval nem gyógyult még. - Hanem akkor vót egy zsidóné, - Jurgáné - aszondta, hogy tojásnak a szíkját sodorjuk cukorval. Mennyi szíjja van, amennyi súlya szíjja, annyi súly porcukrot tégünk, és azt dörzsöljük jól össze.

S avval kenjem még a sebet, kössem be aztán ruhával. kössem be és ne oldjam le.

- Az majd akkor esik le, amikor begyógyult a seb. S azt megcsináltam és begyógyult. Öt napra leesett a ruha avval a sebvel, s begyógyult.

- S aztán újra kaptam egy sebet a térgyem alatt. Akkora seb vót a térgyem alatt, mind a tenyerem. S arra mán nem találtunk sémmi orvosságot.

- Aztán nyár vót... Szent Péter napján vótam a bálba. Hát... lőjánka vótam. Akkor másnap elmöntünk főrédni. A folyóvízre álltam, ahol a víz folyt. S az a víz annyira kimosta azt a sebet, hogy... az annyira kimosta, ...annyira kitisztult, hogy attól a naptól folyvást, ahogy megszárodott a víztől, úgy kezdett száradni, s úgy begyógyult.

(Andrásfalva-36)

- *Ēpsémereg?*

- Máléfőzés után az üstöt kalánval kikaparták, s avval a forró málékaparékval az epsémeregét megnyomkodták, s a kutyának adták. Ezt háromszor egymás után megcsinálták, s avval meggyógyult.

- Leves és szárazat (epsemereget - a szerk.) nyírfavessző égetésnek a levivel gyógyították.

(Andrásfalva-46)

- *Még valaki tud-é az epsémeregéről?*

- Mikor az ablak megizzadott, odamöntem, s jól megnyomta, s jó meleg máléval megnyomogattam... s odaadtam a kutyának, s akkor osztán meggyógyult. Ez is jó volt.

- *Más: ...puliszkát főztek, s mikor kiborították az üstöt ...kivájtam, s megnyomkodtuk, s elmúlt az epsémereg.*

(Istensegítség-67)

- *Az epsémereg... biztosan kéndték is ismerték?*

A krumplit elvágtuk és megvakartuk, s azzal békentük. ...a pityókát. A másik azt mondta, hogy az ablak izzadságával, ...mikor így az ablak foly' le, még van jól izzadva, azt hajcsuk le, s azzal kennyük még. ... s megjött.

-
- *Na most mi idézte elő az épsömérget? Mitől jött ez ? Ez valami csúnya seb lehetett?*
- Elég csúnya vót, mert folyta bé az egészet. Ha karján vót, ha orcáján vót, az csúnya vót, mert folyta bé az egészet...
- Máskor azt mondták, hogy pipakormot. A pipából kiöntötték, ami benne maradt, és megtörték jól, s aztat félvizitették.
- Én nem és tudom vízzel vaj mivel... s azzal békenték. De az csúnya vót, fekete. De az nagyon csipte s aszonták, ha csipi jó, me' kiégeti.
- *Këndték szerint mi idézte elő ezt a betegséget? ... az épsömérög?*
- Hát..., ha a kutya megnyalja vagy a macska, ...attól és jön.
- Vót valami olyan gaz, ami nem stimmel a testhez, s odadürüszködik. S akkor attól és me'gkapta. Élyenék vótak nálunk.
- ...s osztá' az öregasszonyok amit tudtak, mindénkin segítettek. Mert ott héjába szaladtunk orvoshoz. Ott a patikus és kimént réggel, szédte a izét... a mindenfajta virágot. Ő csinálta a... ő adott nekünk gyógyszert. Csak még kellett mongyuk, hogy hol fáj... Szíved fáj, vaj mejjed fáj, vaj a hátod fáj? ...ő mán tudta úgy mint az orvos. Olyan gyógyszerékét adott a patikárus nekünk. Így éldegéltünk. (Hadikfalva-97)
- *Épsömérög. Hogy gyógyították?*
- A bocskortákat megégették, s fakormot, s azt összeégették. S azzal gyógyították azt az épsömérget.
- *Mivel vegyítették össze?*
- Megégették... - azt a hamut elégették s a hamut s a pipa kormot, amit az öreg emberek pipáltak, s kivették a pipából - azt összeégették s a hammat összekeverték. S jól megdörzsölték vele. S az levette. (Hadikfalva-132)
- *Épsömérög.*
- Puliszkát nyomkodtak rá. Vót nekem is gyerekkoromba. Málét nyomkodtunk rá..., s olyan jól esett, olyan jó vót... S akkor odaadták a kutyának. (Józseffalva-146)
- Sütöttünk hagymát, megzsíroztuk friss disznósírral, de előbb a disznósírt kisütöttük édestejbe. - ...és akkor jól kikevertük habosra. Kikeverték nagyszüleink, és úgy takarták el ezt az ebsebét. És azzal pucoltuk ki a betegét, a testet. (Székelykeve-152)

Ékcéma

- ...a lányom benne vót. A lábujjait annyira kidörzsölte, hogy a vér csurgott. De mondom neki: Te, kendd csak még ezzel a' izével... a sósborszésszel! A vattát megmártotta, s azt hittem, hogy félmászik a plafonra. S másnap eljött, s jaj anyukám - aszongya -, jót tett, me't meggyógyult a lábom. Még égszér me'gkentem otthon este, s ez me'ggyógyította. (Hadikfalva-138)

Elvágott ujj, láb

- *Ha az ujjukat, lábukat elvágták, mit tettek rá?*
- Ha elvágtuk az ujjunkat vaj a lábunkot, földzsírval béköztük. Azt a földzsírt a mezőn a szántásokon lehetett kapni. Olyan vót, mind a hurka. Elyen vastag. Kétféle bontottuk, s szépen rátettük, s megszárosztotta. Be vót gyógyulva.
- Egerfarkúfüvet szédünk, s esszetörtük, s zsírba belékevertük, s ezt es rejtettük arra, ha valamit elvágunk. S az es meggyógyította. *(Hadikfalva-100)*

Épilepszia

- *Az epilepsiát, vagyis a rossz betegséget mivel gyógyították?*
- Hát voltak olyan öregasszonyok régebb, s aztán ónval... Ónot öntöttek úgy vízbe, imádkoztak rá, s még az is megjelent, hogy mitől ijedett meg a gyermek, ha olyan betegség találta...
- Az ónból kiömlött szabályosan, hogy mitől ijedett meg, hogy mitől lett olyan borzalmas beteg. Régebb evvel gyógyítottak... ónöntésvel. *(Andrásfalva-16)*
- *Az epilepsiát, vagyis a szánkát – ahogy itt mondják rosszbetegség, ez mitől jött és mivel gyógyították?*
- Az epilepszia az rosszbetegség... Vótak olyan tudós asszonyok, hogy vót ón, ...megolvasztotta egy kannába, és akkor a fejetetejire tette a tálót, s akkor beleöntötte. S akkor az sokféleképpen alakult. S abból leszámolta, most ez a baja van, attól megijedett ...mindent elmondott.
- Vót nekem egy kisfiam. Árpádnak hitták... Ott hagytam anyáméknitt. Jött oda egy olyan, aki szedte az adót. S az csúnyán beszélt. Nos a fiam aludt az egyik ágyba, s a testvére Gábor a másik ágyba fekütt. De mikor bájött az az adószedő, akkor szédte le a ruhát a fogasról... Zálogot viszék, zálogot! Akkor nagyon kiabált az embër, s akkor anyósom kivette a keziből, s verni kezdte fejbe az embërt. ...hogy verte fejbe az embërt azzal a ruhával, akkor a gyerek félëbredett.
- Hogy félëbredett a gyerek, az sikolytani kezdett. Sikolytani kezdett... dehát osztán valahogy elmënt az embër. De én mikor lemëntem este a gyerek után, úgy csak sírt, s jött az ölembe. S félvëtem a gyerkét s vittem az ágy felé. Akkor kezdett ránkodozni, görcsösen rángatózni s sikolytani.
- Én nem tudtam sëmmit se... No de hát hazavittem. S mikor vittem haza, tettünk egy darab utat, aszongya mënyünk vissza a papájékni!
- Hát mit mongyak? Két esztendőske vót... vaj másfélëvës. Akkor kezdte mondani mëgint, hogy ő nem engedett sëmmit se. Akkor kezdte mondani mëgint, hogy ő nem... Hazaviszëm, s éjszaka – me't Gábor, a férjem mindig a birkáknál vót...

Éjszaka lámpást kellett gyűjtsünk. Felsőikolytott, s mászott fél a falra. Há' mit csináljak veled, mit csináljak? S ők mondták el ezt, az esetet amit mondtam most, hogy a zsidót ők verték fejbe. Na osztán azt mondták, hogy még kell önteni ónval. Vót egy asszon, kicsi Bibiánka. Elvittük, s így három Miatyánkot s Üdvözlégyet mondott reja. S a szüvit mutassa még, hogy kutyától ejedett-é még? Akkor mondta az illető, hogy na most ez kutyától ejedett még, met a szüvin láccik. Aszongya, hogy a szüve kicsit kicsike. Azt mutassa az ón... De közbe osztán háromszor öntötte még, s a gyerek jobban lett. Aztán mikor megint egy eső elkapta, éjjel csak mászott fél sokáig a falra. Egész éjjel égettük a lámpást...

Aztán egyszerű adtam én a malacoknak enni, s a kijáró lámpát vittem, s letettem, s a lámpát lekapta – a kijárólámpát – a gyermek, s akkor újból félni kezdett. S aszongyák akkor, hogy vizet kell vetni. Hát vizetvettek, de nem lett sémmit jó. Csakis rosszul vót a gyerek. Elvittük az orvoshoz.

S mikor mentünk az orvoshoz veled, még mondta: nú, hú. Úgy mentek kocsival... S mikor az orvos megnézte, a torkába bényult, úgy megéjedett... Hazajöttünk, s többet nem tudtunk sémmit segíteni rajta. Úgy, hogy hát két hétig csak vizet tudtam a szájába tenni, sémmit se ett, s úgy lélegzett s hót el.

S akkor engem kiküdtek, hogy ne nézzem, hogy én sajnálom... De Gábor /a férje/ nem vót otthon soha addig se. Aztán mikor két hete vót... este hazajött Gábor szombaton este, s azt mongya:.. mondom... Árpika, né...! apád hazajött...! A gyermek csak ennyit mondott: Árpástici... – s többet nem.

S jobban lett a gyermek. De azt mondták nekem a szomszédok: Nem lesz jobban, csak a halálra lett jobban a gyermek.

S elméntem a misére, s hazajöttem. Ez vót vasárnap, s hétfőre virradóra meghót. Annyira megejedett.

(Istensegítség-78)

- *Epilépszia, szánka, rossz betegség.*

- A kicsikét, aki mélyen ingecskébe megtalálta, aztat nem adták többet fél. Lehúzták róla, s bévítették, s a folyóba elcsapták, eléngedték. Mennyén el az a betegség... Nem adták többet vissza.

- *...amélyen ingecskébe volt az a kicsi – mikor elérte az a betegség –, akkor azt az ingecskét, amibe volt, a folyóba dobták?*

- Levették róla, s bévítették a Porondra a folyóra, s eléngedték.

- *...és volt hatása?*

- Hát azt én nem tudom.

- *Ez miből keletkezett?*

- *Éjedtség.* A kicsike valamitől megránkodott. Ott egy leányt és úgy elért a betegség, s úgy ahogy elérte, mélyen ruhába elérte, azt mindent levettek róla, s a Szucsáva vizin eléngedték. De azután nem vettük észre, hogy valami baja lett vóna annak a lánynak. Az velünk egyidős vót. Azt elcsapták a vizen. S há' neki vettek olyan ruhát vissza, hogy ne vègeye a nép észre. S há' neki

vettek olyan ruhát vissza, hogy ne vëgye a nép észre. Tudom... osztán mondták, hogy a vizën në ... mélyen ruhát kaptak... Úgy... - valahogy kiszivárgott, hogy kié vót.
(Hadikfalva-106)

Eredés az ujjon

- Miből jött ez az eredés?

- Hát vagy ütést kapott, vagy valami olyan dolog lehetett. (Andrásfalva-10)

.- Eredés az ujjon.

- Hát az eredés, az abból következik, hogy vagy mégerölteti vagy megüti, vagy megszúrja olyan túske, ami mérges. Vannak ezek a mérges tuskék. A deszkának vótak - a fenyőfadeszkának ilyen szálkái, az ha megdőfte az ujjat, abból lett az eredés.

A legtöbbet inkább úgy tudtam, hogy az eredés abból jó, hogyha mégeröltetik. Valamit dolgozik, s az osztán megfogja. Azzal az erek megmozdulnak a helyiről... S abból kapja az eredést.

- S ezt mivel gyógyították ?

- Az eredést sült hagymával és...

Édesanyám azt mondta, hogy pësëljem le. De tettem rëja egerfarkúfüvet s avas hájat. ...ezt ësszetörtem, s azzal kötöztem nyolc nap. S így akkor Farkas Anna odajött, s kifokasztotta ëgy nagy tövel. Ezzel gyógyultam még.

(Hadikfalva-99)

- ...az öregasszonyok azt is féltalálták, hogy ëgy vékon tót vettek, ...fekete cërnát húztak a tőnek a fokára, és kërëszkül dugták azon a bõrön, s akkor azt megtekerték. s akkor kellett ëgy nap vagy két nap, mégért az a cërna, s a cërnát kellett húzogatni, s akkor az kidugult, az a genny akkor a cërna után folyt ki.

(Hadikfalva-102)

- Ujj eredés...

- Ha valakinek az uja mégeredt, azt és azzal gyógyították, sós ugorkával.

- ... és hosszú ideig tartották?

- Hát nem. ...ëgy ideig, ameddig csak gondolta, hogy nem fáj neki.

(Hadikfalva-127)

- Hát ha megütötte, vagy valami megszúrta a köröm alatt... A parton vannak ëlyen martilapik... s sült hagymát... - ...a parázson megsütöttük a hagymát s ëgy girizdet rátekertünk s úgy beköttük. De a hagymába még rátettem ëgy kis viaszt is, ...rajviaszt, ...és akkor azzal kötöttük be...

(Józseffalva-146)

- Ha mégeredt valakinek az uja, nagyszüleink úgy csinálták, hogy szappant főztünk. ...háziszappant, azt megkapargattuk..., disznyózsírval jól ësszekevertük, és akkor ëgy kis vízzel csináltunk ëgy péptésztát, ...olyan folyékony pépet és azt a szappant belékevertük. Két fehér ruha közé tettük.

Az eredésre borítottuk. Átköttük ujjainkat, és azzal enyhítettük fájdalmainkat. ...és az a szappan, az a lúg, kihúzta a tüzet, és megengedte, hogy az eredés kipucolódjon. Téhát másnapra, egy éjszakán át bekötve tartottuk ujjunkat. Bármilyen fájdalom vót, de reggelre kinyílt a seb, ahol a gyűlés vót, és kifolyt a betegség belőle. Két nap után rendbejött...
(Székelykeve-153)

Erjedés (seb begyulladása)

- *Erjedés ha volt valakinek?*

- Nagyon sokan azt tartottuk, hogyha tengerihagyma van... - nekem ma is van. Annak a levelit kinyírtuk, s avval megvertük jól. Kétfélé hasítottuk, s azt rejjaborítottuk.

- ...és mitől jött ez az erjedés?

- egy ütés vaj valami megszúrta, megdöfte. Mondom, akár testen lett ilyen kelés akárhol... Akárhon volt, ...ugyë?

Nekem is vót az ujjam, illetve a kezëm... Valami megszúrta, és akkor egészen besárgult, bepírosodott. ...és tett rá kérésztanyámnak az édesanya paradicsomot, ...nyersen úgy megrakta. Utána másnap azt leszédtek. Mézet összegyűrt liszttel, az vót rátéve. Következő nap még beszírozták, s akkor megint valamilyen téstát tettek rá.

Így gyógyult még. Bár végeredménybe párakötés volt az, mé't arra rátették a téstára a celefántot, s még egy vizes ruhát, s bebugyolálták. S ez így vót.

(Istensegíts-70)

Éjjeli pattanás

- Pokolszökésnek mondták az éjjeli pattanást. A' csúful kéken kijött, s az alja vörös vót. Tejet s tejfölt gyúrtak össze valami rozstésztával, s azzal kötték bé. Rozstésztával vagy kovászval... Vagy csicstejes téstával. (Hadikfalva-139)

Ér rándulás

- Hát... - az ér rándulás az olyan dolog, hogy mikor valamit emel, az inak meghúzódnak, ...az ér rándulás.

Az érrándulásra azt is lehet gondolni, hogy én a szekérről leestem a jobb vállamra, s a bal vállam az annyira eléesett, hogy ezen a lapockámon még most is érzem.

- Úgy meghúzódtak azok az erek ott, hogy bizan két hétig nem tudtam magamtól félemleni. Béküdtek Szekszárdra, a doktorok ...röggönöztek, s osztán onnat hazajöttem. S azt mondta egy orvos, csak jó meleg vízzel mindig rakogassam és mosogassam. S most es ha nem ügyelek én magamra, akkor fáj. Ez az érrándulás.

(Hadikfalva-126)

- Az ér rándulást, hát... – azt ugye... savanyú ecetes vízzel bekötözik, s megmaszírozzák. Komámasszon Anna eleget tudott maszírozni. Én és tudtam, de ez az ujjam tönkremént. (Hadikfalva-139)

Égési seb és forrázás

- *Az égést, a forrázást mivel gyógyították?*

- Hát a forrázást nem tudom, de az égést azt tudom, mert a családba történt, hogy beleesett úgy, ahogy kint főzték a krumplit... Levették az üstöt, s a gyermek beleesett abba a nagy szénbe. S hordozták még az orvosnál és s nem találták az orvosságát...

S akkor egy román asszony tanyított, hogy főzzük még keményre a tojást, ...a tyúktojást amilyen keményre csak megfőzhetjük. S a szíkját tégyük tiszta bádiktángyérba, s tiszta forgácsval, faforgácsval, egy olyanval, mint egy gyufaszál, addig keverjük, amíg abból zsír lesz. Tojásszírnak mondták azt.

De olyan orvosság nincs a patikába, mind a tojásszír égésre.

Az egész teste úgy el volt a gyermeknek égve, hogy... – hát tisztára...

- S az egész rokonság... – csináltuk a tojásszírt, s úgy előztük le, hogy a gyermek életbe maradt.

- *Most nem érttem... a szíkját kellett?*

- A szíkját, a sárgáját. Igén. Keményre, s akkor egy tiszta bádiktányérba... ..egyebbel nem szabad keverni, csak tiszta faforgáccsal, ...azt a tojásszíkot. ...a tojássárgáját. ...és addig kevertük, amíg szépen... – úgy mind, amikor a zsírt olvasszuk, hogy tepertyúje marad a zsírnak, ...ennek és úgy, ennek a tojássárgájának marad egy kis tepertyúje.

S akkor azt szépen le kell szűrni, s akkor kerestünk tiszta tollat, s a tollúval békentük. Mikor kétszer békentük, a gyermek meggyógyult. Mán élet se volt benne... S egy oláh asszony tanyított erre münköt.

- *...ezt a kemény szíkot összetörték?*

- Azt úgy összesodortuk.

- *S abból lett az a zsír a keveréstől?*

- Igén. A keverés által, ...mind amikor a zsírt keverjük.

- *...és egyszerre hányból csinálták?*

- Hát mű csináltuk még tízből és éccerre. Még tíz tojásnak a sárgájából és.

S akkor szépen azt letettük. S aztán azt tiszta tollúval kentük, hát ez használt. Egyeb a patikából..., a világ orvossága össze volt véve, de semmi nem használt, mind ez.

- *Mikor ennek a tojásszíkjának a keverése megtörténik, hogy néz ki?*

- Az az olaj úgy néz ki, mind a tisztára kifinomított olaj. Nagyon szép. S akkor le kell szűrni, me't úgy marad neki tepertyúje, mind a zsírnak... De állandó keverés

mellétt kell ezt csinálni. Nagyon keménre még kell főzni, s akkor összesodorni ezt a tojássárgáját, s akkor előtől utolsó percig tiszta forgácsfélével... – nem szabad valami vasféle, vagy sëmmi másval, csak ezen forgácsfélével kavarni.

- *Még mással mivel gyógyítottak?*

- Hát otthon régebb faolajat is használtak égésre. Otthon úgy mondták az étolajnak, hogy faolaj. Amivel szoktunk böjtbe főzni, s avval is szokták, de ez a tojásszír attól finomabb égésre.

- Mikor elégettem a kezëmét, akkor megköptem nyálval, és akkor sórt raktam rá, s utána tojásfehérjít, és egy húsz perc múlva már nem fáj, úgy kihúzta a tüzeit.

- *Más módja még van-é ennek a gyógyításnak?*

- Mást nem tudok. Én mindig ezt csináltam. (Andrásfalva-17-18)

- A tulipántolajat pálinkába tették, s azt égésre használták. Hogyha valakinek elégett a keze, vaj lába, vagy akárhol... hát az használt.

- *Pálinkával vëgyítették?*

- Belétették a lapit, s aztán a lapit kihúzták belőle, s az egy nagy orvosság vót. (Andrásfalva-30)

- *Égést, forrázást mivel gyógyították?*

- Mészlével. A meszet mikor leázik, ha vizet tésznek rëa és leszáll az a víz, hát azzal kell borogatni az égést. Mikor tűz által elég valakinek a lába, vagy keze, vagy tudom és én mije... A meszes lébe kell mártani egy fehér rongyocskát, s azzal bé kell tekerni, s az a leghasznosabb.

- Krumplit reszelni, az és használ. Ezzel borogatni, s nem hólyagzik ki. (Andrásfalva-37)

- Égésre a tejszin használt. (Andrásfalva-52)

- *Az égést, leforrázást mivel gyógyították ?*

- Mésszel, mészlével gyógyították. Bekenték faolajval, és gyógyították aludt-tejvel. (Istensegíts-82)

- *Égés, leforrázás.*

- A szomszédunkba vót egy üdős asszon. Úgy... – járt a kezelésre. Elmënt, és a lámpa, akkor lámpák vótak –, ...a lámpát úgy hatta égve. ...s egyik kislány vót, s a másik gyerék. Két lejánka vót s egy gyerék...

A lámpát leütték, s játszottak az ágyba. Leütték, s az meggyúlt. S akkor meggyúlt a hajik. S akkor egyik a másikba kapaszkodtak. S mikor hazajöttek, a szomszédok hírt kaptak. Hát olyan égésen mëntek kërëszkül, hogy egyik belé jës halt. S a másikat, az utcából odafutkostak, s akinek csak tej vót, aludttej... Letették a ház föggyire, a pokrócokat terítették le, s arra belé hengergették.

S akkor mü szaladtunk, mert fickók vótunk – s szaladtunk le a patakokra békanyálétt. S aztat ésszeszedtünk vödörökbe, s azt a hátára tettük, s fejire ...mindenhova.

S ezzel gyógyították még az égéseket. Békanyálval s aludttejvel.

- Nekem és a gyerek elégett. Belévágta a karját a forróvízbe, s a bőre egészen lejött. Lehúztam az incecskéjét, de nem vót eszém, hogy lehasítani. S akkor a keresztanyám meglátta, hogy ott futkározás van. A gyerek nagyon sírt. Odajött, s aszongya: hamar hozzatok fiam... olajat! Akkor úgy vettünk két lejre olajat, faolajat, egy fehér viaszgyertyát, s egy árkus papírost. Úgy mondtuk, úgy mondom, ahogy mondtuk... Aztat egy tányérba belétette, ...de nagyon sietett, me' nagyon sikolytott a gyerek. Azt még éssze se tudta rendesen olvasztani. egy tiszta rongyot odaadtunk, s akkor arra ráöntötte, s valameddig fújta, hogy ne legyen olyan meleg, s azzal béborította. A gyerek úgy elaludt, hogy másnap ébredett fél.

Oszl' még csinált ő nekem ilyen orvosságot. Mikor egy hete vót, olyan tiszta vót a... olyan szépen meggyógyult, mind a mások keze. Azon más forrás se vót maradva. Ez a fehér viasz s az olaj... S aztán még imádkozott. Ezt nem tudom, hogy mit imádkozott.

- *Másvalaki még tud-é erről ?*

- Há' nekem és... – mondom – égett el egy gyerekkem. De ahogy mondja a szomszédasszonyunk, hát előre kivettük aludttejvel a tüzit. S akkor timsót rejtettünk a vásra, s megolvadt, s a keshégyin félvettük s ésszetörtük jól – ...jól, mind a búzaliszt, s bele a viaszt ilyen olajba, s egy tollacskaival kentünk. S mikor háromszor megkentük, imá' olyan szépen meggyógyult.

(Hadikfalva-106)

- *Égés, forrázás.*

- A forrázást... – azt tojásfehérjével kenik, s még a tüzit és kivészi. Itt a karomon mutatom még. Nemrégén megszedültem s elestem. Méntem a temetésre s eselem. ...neki a kályhának, s úgy égett, hogy alig tudtam megszabadulni onnan. S tojásfehérjével megkentem, s meggyógyult.

(Hadikfalva-138)

- *Égés, forrázás.*

- Forrázás és égési sebekre mindenkinek azt ajánlom, ha le találja forrázni lábát, kezit, nehogy mást tegyen, csak tiszta búzalisztbe dugja az ujját vagy lábát, bárhol történik még rajta. Csak tiszta búzalisztbe tartsa öt percig. ...és nem só! Búzalisztet. Nem kap hólyagzást. Nem dobja fél az égést... Nem kap sebét, és pár óra után egészen megszűnik a fájás.

(Székelykeve-155)

- *Leforrázás. Ha valamijét leforrázta az embër, mivel gyógyították ?*

- Mondjuk, hogy ha az embër leforrázza a kezit vagy a lábát, akkor rögtön hideg vízzel lemossa jól, s akkor meggyógyul. Mert én jártam úgy, hogy a kezémét leforráztam, és rögtön vizet tettem, hideg vizet s lemostam, és akkor nem lett hályog reja. De hogyha elhattam, akkor hályog lett reja, és akkor fáj.

(Székelykeve-151)

Fagyás

- *A fagyást mivel gyógyították?*
- A fagyásnak az volt a legnagyobb orvossága, mikor disznyót vágunk, az epéjit...
 - azt sënki el nem vette – régebb otthon, hanem megszáritották úgy, hogy maradjon kifordítatlan egészibe. ...és ha valakinek megfagyott a lába, vagy akármije, avval a lével, ami volt az epébe, avval szokták megkenni. Ez gyógyította legjobban a megfagyást.
- *Hát miként tudták megszáritani, hogy a lé benne maradjon?*
- Hát félakasztottuk egy szëgre, s akárhogy megszárodott, de az lé benne kellett maradjon. Benne maradt...
- *Mással még mivel gyógyították?*
- Hát volt, aki savanyókáposztát, szóval így fejeskáposztát tett rá. Úgy a levélbe beleborították azt a részt, ami megfagyott. Az is jó volt. *(Andrásfalva-18)*
- *...a fagyást...?*
- A' izét, ...a disznyónak az epéjit s birka fagyút. *(Istensegíts-80)*
- *A fagyás. Mivel gyógyították?*
- Disznyóepével. A disznyónak az epéjit levették, s azzal megkenték.

Az én embëremnek és még vót fagyva, me' járt a tókére, és ezzel kenték meg, a disznyónak az epéjivel. 1928-ba elmëntünk 150 km-re a tókére. Nagyon nagy hideg vót. Akkor tudom, hogy a tél tartott négy hónapig. Mikor jöttünk haza, berúgtunk egy kicsit, de jócskán, s elaludtam... s a kapcák a csizmába vizesek vótak. S mikor félbredtem Fëlsőgyíkon, nem tudtam rëjaállni a lábomnak a jobb sarkára. S hazajöttem, s itthon lehúztam a csizmat. Édesanyám helytől... – me' t a disznyót elvágta régën nannyamék, s az epéjit félakasztották a csürkapunak a sorkára, s ott tartogatták... Minnyá édesanyám, – me' még vót fagyva – megolvasztotta egy kis sërpenyőbe, s azzal békötték négyszër. S az a bőr, ami még vót fagyva leesett. De a lábomon most és látszik.

Máma úgy gyógyítsák a fagyást, hogy... – kölnivízvel. Előszër meleg vízbe kell tenni a lábot, s azután onnat kiragadni, s hideg vízbe tenni, s akkor békötözni. S akkor nem fagy még a lábujja. Me' a cipőbe is úgy megduzzad a lábujja. De ha így csinálja, akkor nem fordul elé úgy a fagyás. *(Hadikfalva-107)*
- Hát... hallottam ott valakinek, ...hogy megfagyott... A töke megdagadott. Pesëllött s részëg vót, s nem tudta eltënni. S ëlyen hideg vót, mind most në... egy kilaméterre elmënt a kocsi mellët, s künn fëlejtette s megfagyott. Ugorkába tették belé. Sós ugorkát kilikasztottak, s rëjahúzták, s azzal gyógyították meg.

Ezt én hallottam az asszonyoktól, mikor beszëlték Hadikfalván, hogy ennek és megdagadt, mind Jankónak. /nevetnek/ *(Hadikfalva-127)*

- *Fagyás. Mivel gyógyították?*

- Hát a fagyást disznyóepével. Azzal bekenték a fagyást... – kinek a lábujjkája, lábafeje még vót fagyva... Bekenték háromszor-négyszer, és azzal meggyógyult. Azt tudom, hogy az én embüremnek még vót fagyva mikor a tókére járt. Birka-faggyú jës jó. Mëgolvastották a birka-faggyút, s amikor puha vót, rëjakenték. Az rëjafagyott, s az nagyon kivëtte azt a fagyfájdalomból a fagyást. Ez vót a jó a fagyásra... – a birka-faggyú. (Hadikfalva-128)

- *Fagyás.*

- A fagyást... – a savanyú káposztalevelet ráborítottuk arra a mëgfagyásra, bekötöttük, s az gyógyította mëg. (Hadikfalva-139)

- A fagyást... – azt savanyó káposztával gyógyították.

- *Kicsi levelűt, vagy nagy levelűt?*

- Minél nagyobb, annál nagyobb a tartalom. A nagylevelű, a kerek levelű az a jobb. Azt ësszevágom s mëgfőzöm, s úgy mëgfeketëdik, s nem ës jó a szagja se, dehát...

- *Azt cukrosan használják?*

- Nem. Cukor nélkül. A szemëmet béhunjom, s úgy iszom mëg mind ëgy pohár bort. (Hadikfalva-141)

- *Fagyás. Ha valakinek a keze vagy a lába mëgfagyott?*

- Savanyú káposztát... – azt tettünk. Komolyan...! Nekëm is de sokszor borogattuk savanyú káposztalapival a lábunkot... Mëg vót fagyva a lábunk és mëg vót kékülve. ...és jó vót. Mondjuk az a fagyás olyan, hogyha ëgyszer mëgfagy – s az embër nem viszi el az orvoshoz, vagy valamit nem tëszt rá, akkor amíg... akkor amíg él...– örökké mindën télën ha hideg lëszt, akkor mindig elëjöhët. (Józseffalva-148)

- A fagyás... a régi öregek, akik Bukovinából elvándoroltak, azok a mëgfagyott sarkat, mëgfagyott lábujjat, jëghideg vizet készítettek, vagy pedig mikor hó volt, tiszta meztelen a hóba dugják a lábikat. Öt perc, tíz perc, és úgy utána lelocsolták meleg vízzel. Így múlt el a fagyás a lábukon. (Székelykeve-155)

Falatka a nyelven

- *A falatka a nyelven..., ez mitől jött?*

- Hát az jöhëtett ëgy csëmértől, vagy mit tudom mitől. S aztán mikor mondtuk, hogy jaj Istenem, falatka lëtt a nyelvemën. Azt mondta a szomszédasszon gyorsan rá, hogy ragadjon a papné seggire!

- *S akkor mëgyógyult?*

- Elmúlt, s aztán, hogy odamënt-ë...? – ...nem tudom. (Andrásfalva-18)

-
- A falatkát a nyelven kenyérdarabbal megnyomkodták, s a kutyanak dobták, és mondták: ragadjon a kutya szájára, vaj a seggire!
 - Sokan így is mondták: Ekele-mekele, falat lett a nyelvemre, ragaggyon a papné seggire!
(Andrásfalva-49)
 - *Pattanás a nyelven, ez mitől jött ?*
 - Ez úgy jött magától, ...hólyagocska lett. Erre csak azt mondták, hogy pü pü, ragaggy a papné seggire! ...s azzal elmúlt.
 - Mü még a fakalánt megmelegítettük, s azt tettük oda a pattanásra. Zsíros fakanalat... A falatkát ezzel gyógyították.
(Istensegítség-77)
 - Falatka volt. Erre mü úgy mondtuk: Ekele-mekele, ragaggyon a papné seggire! /nevetnek/ ... s ezt elmondtuk háromszor, s elmúlt a nyelvről. El kellett háromszor köpdösnie. Tényleg így volt. ...a köpködésnél úgy mondtuk, hogy ptü, ptü, ptü...
(Hadikfalva-103)
 - *Falat a nyelven.*
 - A falatot a nyelvén... – azt a falatkát. Ó, hát csak babonáskodtunk. Azt szoktuk mondani a falatkára: mikele-fakele, ragadjon a Viró ném seggire!
(Hadikfalva-139)
 - *Pattanás a nyelven?*
 - Azt keshégyvel nyomkodták, s mondták: falat-kele, mekele, szálljon a bíróné seggire. Megnyomkodták és elmúlt. Nálunk a gyerekek így csináltuk.
(Józseffalva-148)
 - *A falatkát a nyelven.*
 - Hát a falatkát a nyelven... Timsós vizet csinálni, és avval kiöblögetni. Az azonnal eloszlatja a hólyagot.
(Székelykeve-156)

Farkasgörcs

- *A farkasgörcs mitől jött?*
- Hát azt én nem tudom biztosan megmondani, hogy csak attól-é? ...de nekem, egyik lányomnak, mikor a gyermek megszületett, ...s az asszon félrevitte a gyermekét... azonnal úgy felvágta az ágyból a plafonra, hogy három napig a lányom eszméletlen volt. De borzalmas beteg volt. Úgy, hogy a szájába fakanalat kellett tégynünk. Összerágta szegény a nyelvit, száját, mindenit. Ez egy... ez egy borzalmas betegség.
Úgy, hogy az orvosok azt is mondták, hogy száz közül egy marad még ebből. ...és nem is szabad többet neki család legyen. De hála Isten, még azután lett egy, de többet nem fordult ez elé.
(Andrásfalva-19)
- *Farkasgörcs?*
- Megfogja a görcs a lábát, s azt dörzsölni kell. Azt az is hozza nekem, hogy a lábaim kifárodnak. Vagy megfázik, de inkább kifárodnak a lábaim. Ezt én most

éreztem még 65 esztendőös koromba, hogy le kellett másszak az ágyból, annyira elzsibbadott. A görcs megfogta. Nem tudtam rejaállni, sém leülni.

Még kellett fogjam a széket s az asztalt s az ágyot, s addig súroltam így a kezémvel, míg megennyhül.

(Hadikfalva-107)

- A farkasgörcsöt...? ...farkasalmát megfőzni téának, s avval mosogatni... a farkasgörcsök ahol elfogják a testit.

(Székelykeve-156)

Fehérfolyás

- A fehérfolyást mivel gyógyították?

- Hát én amit magamról tudok..., tiszta vízzel, tiszta ruhával szoktam magam mosni. De ez egy megfázásból ...megfázásból jön. Nincs gyógymód; tiszta vízzel lemosni...

(Andrásfalva-19)

- Fejérfolyás.

- Vót egy szomszéd öregasszon, ...az és nagyon öreg vót. S azt mondta: lejánkám, ha valamelyitőknek fehérfolyása van... - a mezőn van az a nagy fehér herebimbó, ...mert a here, sok színbe virágzik - de ez a vadhere - ritkán lehetett látni - ...vót olyan nagy fehér bimbókkal... - főzd még téának fiam, s idd még. S akkor - aszongya - elmúlik.

- Tehát akkor herebimbó?

- Igén. Ez olyan mind egy tojás, de ez vadhere... A vadherének az anyja. Úgy szokták mondani. ...de a mezőkbe alig lehetett találni.

(Hadikfalva-139)

- Fejérfolyás.

- A fejérfolyást, szódabikarbónás vízzel mosogatjuk.

(Székelykeve-156)

Fejfájás

- Hát otthon csináltunk ecetes hideg vizet, s egy fejkendőt belécsavartunk, s avval szoktuk béköttni a fejünköt. Ez volt az inekció... Használt. (Andrásfalva-19)

- Régebb vót, lehetett venni, a patikából olyant, hogy... benne vót egy üvegecskébe olyan, mint a méntholos... olyan hintő vót. avval megdörzsölték a homlokikot, s azt mongyák használt.

- S egyebvel mivel állították el?

- Hát egyebvel nem emlékszem. Borogatás. Hidegborogatás. Ha lázas, sósvíz... sósvízes borogatás...

(Andrásfalva-28)

- A fejfájást úgy gyógyították, hogy egy fehér kendőt ecetes vízbe mártottak, azt kicsavarták, és avval az áthúzott ecetes kendővel a fejit békötötték. Hát többször használt ez. Úgy, hogy mire orvoshoz kerültek, ez jó gyógyszer szokott lenni. Még ma is használják több helyen.

(Andrásfalva-41)

- ...erős fejfájással kezdődik. (értsd: a Szent Antal tüze betegség - a szerk.)

(Andrásfalva-50)

-
- A fejfájás legjobban... a gyomortól keletkezik a fájás.
 - Na... és akkor mit csináltak?
 - ...vizes rongyval béköttek – így né...! ...a fejit és kész. Ez vót a gyógyszer.
(Istensegíts-80)
 - Nekem is fáj a fejem nagyon, mikor fiatal menyecske vótam. Hát mit csináljunk, merre mennyünk ? Azt mondták, mennyek bé a porondra... a nagy vízre, ...de akit látok, ne szóljak neki, csak szótalan imádkozzak végig. S mikor bemegyék... háromszor így öntsem a fejemre a vizet. S úgy csináltam, s a fejem meggyógyult.
 - Imádkozni valamit nem kellett?
 - De végig imádkoztam a Miatyánk s az Üdvözlégy Máriát. Ezt kellett. Végig imádkoztam és vissza, de akivel találkoztam, nem szóltam neki.
 - Szóval ez fejfájásra volt ?
 - Ez fejfájásra.
 - Kéndték szerint mitől jött a fejfájás?
 - Hát mitől...? Hát nem tudom... Cséméllés, vagy megfázás. Mindénfélét a megfázásból lehet kapni. Fejfájást és, s mindénfélét.
(Hadikfalva-94)
 - A fejfájás. Mi okozta, mivel gyógyították?
 - Édesanyám – mikor gyermekék vótunk – a fejit nagyon szokta fájtatni. Hazajött a piacról, mert el szoktak menni a piacra. Akkor ésszevágta a pityókát, s azt a hideg pityókát réjatette egy kendőre, s a kendővel békötte a fejit jó szoroson, s ezzel csillapította a fájalmát. Én így láttam édesanyámtól.
 - Másvalaki tud-é még valamit ?
 - Mikor én fiatal vótam, fiatal menyecske, nagyon fáj a fejem. S nem kaptunk orvosságot. Azt mondták nekem, hogy mennyek bé a folyóra... a vízre, és ha akárkivel találkozok, ne szóljak neki. Csak imádkozva mennyek. Imádkozva vissza, s imádkozva el. Mikor béményék, akkor háromszor a vizet úgy öntsem a fejem fölétt, s vissza jés imádkozzak. Én aztot mégtettem, s nekem az használt.
 - ...és mit imádkozott ?
 - Hát mit, amit szoktam kicsi koromtól, mire édesanyám tanyított.
 - S az mi volt ?
 - Miatyánk, Üdvözlégy, Félajánlottam a Boldogságos Szűz Máriának.
 - ...és milyen volt az a félajánlás?
 - Ajánlom ezt a kevés imádságomat a Boldogságos Szűzanya tiszteletire.
 - Fejfájás ellen hatásos a fodorménta olaj bedörzsölés. Utána a kezünket rögtön megmossuk, és vigyázunk, nehogy valami a szemünkbe kerüljön.
(Hadikfalva-107)
 - ...fejfájásra ezt is használták ?

- Fejfájásra bizon ...bizon. A fejt úgy megrakták azzal a vérszípókkal, s akkora hasik vót így né... /mutatja/

- *Most a hajrészre, vagy hova rakták?*

- Hajba jës... hajba... a nyakába..., s mindenhova. Én tudom, me' a szomszédunk Orbán Ambrus rakta. De azt úgy vették le, másképp nem lehetett, hanem megsózták, s akkor magától kiborultak. Aszondták, hogy el kell hagyni, amíg jóllaknak. Addig szíptak, amíg jóllaktak, s akkor kiborultak. Mondom... – nekem a lábomba annyi vót belerakva. Üvegbe tartottuk. De nem mindgyik vérszípó vót jó, me't vót jó... me't vót lóvérszípó, s vót rendes vérszípó. Belémént a lábomba, de előre nem akartak bemenni. ...ritka mikor beléfogózkodnak. Ahogy le vótam feküve... sorba egyiket tették s másikat vették.

S akkor, mikor a kicsigyermek szíjja az anyját, úgy szípták a lábomból az erekből ki a vért. Úgy laktak ...hogy olyan soványok vótak, s mikor leméntek, nem kellett mindig só, hanem mikor jóllaktak kiborultak. Olyanok vótak, mintha még léttek vóna gebbenve... Nekem a lábom attól jött meg.

(Hadikfalva-121-122)

- *A fejfájást mivel gyógyították ?*

- A fejfájást... – aszonták, hogy megcséméltél. Vagy pedig nagy mértékben... mert nálunk aszondták, hogy hajonfejt egy asszon ...nem szabad kendő nélkül kimenni, me' markolást kap.

- *Nahát mélyen az a markolás ?*

- Hát azt nem tudták, hogy egy huzat... Akkor azt úgy csinálták. Én tudtam, hogy egy asszon végig szokta használni ezt az orvosságot: reggel napféljött előtt vizet merített s imádkozott. S a fején hánta kérésztül a vizet. Attól-é, mitől-é nem tudom, de meggyógyult.

De vót úgy, hogy vót egy öregasszon, hogy olvasott a fejire. Me' én magam is benne vótam. 1923-ba' elméntem a templomba a féltámadásra. De azelőtt mégmostam a hajamot. Akkora vót a hajam ...nagyobb vót mind a fejem, s így szárodatlan vót. S a templomba nagyon sokan vótak. Nem tudtam beférni, csak a templomérésznek a küszöbinél. S a huzat... ott olyan jó levegő vót. Ki vótam fárodva, me' apró gyerékek vótak, s sějtem, hogy oda is érjek el.

S nekem itt megfúttá a szél ezt a koponyát hátul a kontyom alatt, – mert kontyot viseltünk akkor. S az öregasszon a homokhëgy alatt, ott ahogy mondtuk az öreg temetőnek az aljába. – Kis Istvánkánénak hitták az öreg-asszont – olvasott szentélt gyërtyával a fejemre, s megálította... a füstöt odatartotta az orromhoz. A fejem le vót takarva, s használt.

(Hadikfalva-140)

- *A fejfájást mivel szokták enyhíteni ?*

- A fejfájás? ...van mikor a halántékon kezdődik. Van, mikor az agya fáj.

De mikor itt kérésztül a halántéknál az egész homlok fáj, ...ësszëreszeljük a krumplit, és két ruha közti tegyük, és egy órai pihenés után elmúlik a fejfájás.

(Székelykeve-156)

Fejtetű (lásd tetű)

Fekély

- *A fekélyt ismerték Andrásfalván is. Mivel gyógyították?*

- Hát volt egy olyan tudós ember és odajött nálunk... Azt mondta, hogy főzzünk szénamurhából, még fodorka, még laposmenta... ilyen jó meleg fürdőt. Ülünk bele, és két nap alatt mindig ígyunk minden két órába két és fél deci édes tejet. ...s úgy, hogy ez a gyomrot valahogy féloldotta az a tej, vagy mit tudom én, de nagyon jó volt.

- *Használt?*

- Nekem igen.

(Andrásfalva-20)

- *Fekély, gyomorfekély ?*

- Gyomorfekély? ...az van. Nekem és vót.

- *...és otthon Bukovinában?*

- Itt és vót.

- *Ott mivel gyógyították?*

- Ott mivel gyógyították?! Kati! ...azzal a gyükervel..., azzal a gyükervel, emlékszel-é?

- Az a nádgyüker olyan vót mind a torma. Tuggya...? A tóból vettük ki. Olyan szép zó'd levele vót nagy magossan... Itt is vót sokáig Istánnál, a testvérémnél.

- *Nem feketenadály?*

- Nem. Sás... azt szépén lekaparta édesanyám, s apróra elvagdalta mint a tormát mikor elvagdadjuk az uborkának... ...abba hogy teszük belé. S akkor pálinkát és öntöttünk reja. S elhattuk nyolc napig, vaj tizenhat napig, hogy az érjén. Az olyan sárga lett belőlle, olyan sűrű lett, mint az olaj. De csak ilyen pohárával kellett mégigyon. Olyan gyomorfájás nem vót, hogy az ne használjon.

A papnak... Bálint Péternek - az Isten nyugtassa még - a földön hevergőzött... Anyámnak eszibe jutott, ...hamar elvitte oda, elvitte neki s adott. S nem kellett orvoshoz mennyén. Ettől gyógyult még. Azután sohase vót beteg Bálint Péter.

- *S azt nem tudná megmondani, hogy hívták ezt a füve,t ezt a sást?*

- Azt nem tudom. Nádgyükernek mondtuk. S tuggya mit? ...hol láttam én ezt a nádgyükeret? Mikor járogattunk Bonyhádra az orvoshoz, künn a váróterembe, a képbe benne van. ...ilyen hosszú, s egy kicsitt olyan hargas. Minden izén, mind az ujjamon, magvannak azok a bogocskák. Olyan bogos, s kicsit ...olyankor levelek vannak úgy magából, úgy es, ahogy a vízbe van.

S az orvosság. De annyira keserű, hogy olyan mind a tubák.
Örökké tartott anyám még itt és...

Anyám hazajárt Bukovinába, s ott nálunk a gyümölcsösbe, a Livádába, ott vót a tóba a ház előtt. S anyám hozott, s akkor ide elásta, ahol mericcsük a vizet – a kút mellett. Sok víz kell, ...hát abba él ő. De olyan magos, hogy jó magos...
Élyen levele van mind az ujjam. De már nincs még belőle. (Istensegíts-82)

Hát a fekély abból következik ...abba jës benne vótam ...a rendetlen ételtől. Azt kivágták. Jaj! ...csak vágással tudták nekem kigyógyítani.

(Hadikfalva-140)

- A fekélyt azzal gyógyították, hogy édestejbe öntöttek három evőkanál ecetét, és azt úgy elhették egy óra hosszaiig. Mikor az a tej az ecettől megaldudt, azt ruha közé tették, és a fekélyre borították. (Székelykeve-156)

Félfújódás

- Félfújódásra mit használtak?

- Fodorméntát s kömént. Annak a levit megitták teával.

(Andrásfalva-21)

- Félfújódás. Ismertek-é otthon ilyet, ez mitől jött?

- Hát valamit olyant ett, pl. bablevest. Van aki nem tuggya ënni. Az én fiam, az nem tuggya ënni. A zödbabot, azt megëszzi, ha kell minden nap is. Kerülni a bab ételek fogyasztását...

(Istensegíts-83)

- Félfújódás.

- Szó dabikarbónát szoktak használni. Szó dabikarbónát ivott az embër többször, attól kezd böffedni, s akkor kicsit a szél a gyomrát megenyhíti. Kijő a levegő.

(Hadikfalva-114)

- Félfújódás.

- Azt ës köménmaggal gyógyították. Köménmagot rágta.

(Józseffalva-149)

- Félfújódás.

- Félfújódást régi anyáink, ...ősanyáink ha gyermekeik félfújódtak, ástak egy gödröt, belétették a gyermeket, és egy pár lapát földet a gyomra körül tartottak... ...és egy jó félóra után kihúzták, és azután a fújódás leapadott.

(Székelykeve-157)

Ficamodás

- Ficamodás, valakinek ficamodott a lába.

- Hát vót egy olyan asszon... – Bálintkáné. Szappan s víz s melegvíz... s addig kente, hogy az használt. Addig dörzsölte melegvízzel s szappanval.

- Akkor ez rendbe hozta?

- Rendbe.

(Hadikfalva-126)

Fogfájás

- Akinek a foga fáj?
- Az nagy orvosság volt, ha volt fekete kutya. Annak szőrit égett borba megfőzték, és evvel gyógyították. (Andrásfalva-7)
- Fogfájást, vagyis a lyukas fogat mivel gyógyították, ha nem akarták kihúzni?
- Hát, ha nem akartuk kihúzni, még úgy is volt, ha üres volt, akkor sót tettünk bele. S a sótól el szokott állni. Kívülről még meleg sósvízes ruhával borítottuk. Régebb ilyenekvel orvosoltuk.
- Még egyebet...?
- Hát tímént és szoktunk tenni, csak az rontotta a fogat. (Andrásfalva-21)
- A fogfájást mivel gyógyították?
- A fogfájást? ...hoggy hívják? Katángkórival. Amelyiknek kék virága van.... Azt kihúzták gyükeritől, s akkor megvagdalták, s megfőzték, s annak a levivel öblögették a szájikat. Addig amíg a fogfájás elállott. Aztán még avval és ízelték... hogy és hitták? Nem tudom mélyen virág vót... egy... S annak magja vót, s akkor azt megfüstölték, s fogtak egy cseréptalat s vele leborították. S még avval is ízelték, párolták a fogaikat. Akinek rossz foga vót, az addig vette be a szájába öblögetni azt a vizet, hogy mind kihányta azt a kukacokat a fogából, mind kiöblögette, mind kiszedte. Nem kellett a fogat kiszedni, kirángatni, mint itt.
- ...a gyermekeknek ha meglódult a foguk mivel húzták ki?
- Akinek könnyen kijött, cérnával. Másnak békötötték és akkor úgy húzták ki. S másnak? ... bízán elméntünk a foghúzóhoz.
- ...és ki volt a foghúzó?
- Gábris István.
- De nem fogorvos, hanem csak foghúzó.
- Foghúzó.
- Valami szerszáma volt-é neki?
- Vót egy rendes foghúzó, úgy mint az orvosnak. Olyan vót mint az orvosnak.
- Szóval ő volt a fogorvos?
- Igén ő vót. Nekem is kihúzta. Többet kihúzott. Úgy tetszik vagy négyet nekem és.
- ...és ha beletörött?
- Ha beletörött, hát akkor bele vót törve. Valahogy kihúzta... Lefaragta még a húst és. De kihúzta azétt... (Andrásfalva-28)
- A fogfájást mivel gyógyították?
- Arra mindenféle orvosság vót. A fogfájás az úgy vót, hogy az egyiknek meleget kellett tenni reá, hogy elálljon, a másiknak hidegét.

A harmadiknak még belénmagot szárítottak. ...egyfajta növénynek a magja. Osztán az úgy vót, hogy sërpenyőre vagy lapátra szemet raktak, és a szénre azt a beléndékmagot rátették, a mag ott pörköldött, és annak a magnak a füstje ahogy mént, odatartották annak a fogfájósnak a szájához. Az a száját jól kitátotta, és ez a beléndékfüst bémént a szájába, és a fogától olyan apró hernyók hulltak ki. Azt mondták, hogy az hërnyó, de nem igaz, hanem inkább azokat az erekét szédte ki, ami a fogba vót úgy mægromolva.

- *Hogy néz ki az a beléndék?*

- Hát a beléndék az olyan, durva fekete szín... Olyanforma, mint a paradicsomnak a levele, csak rëttentésën büdös, és a magja még apró. Olyan mint a mákmag. De azt sëm mire nem használják, mert az méreg. Csak erre használták, a fogfájósoknak a foga gyógyítására.

- *Hol terem?*

- Mindenhol a mezon előfordul.

(Andrásfalva-40)

- *Fogfájásra?*

- Katángkóro gyükerét kiásták, mægmosták s apróra mægvgdalták, s mægfőzték. Két--három gyükeret annyi vízben, hogy többször öblíthették a szájikat. Ez edzette a fogakat, de a fogfájást és elállította.

(Andrásfalva-47)

- *A fogfájást mi okozta, mikor jön?*

- Én beteg vótam... – már fiatal gyermekágyas vótam. Az ablakot tettük fél. Nem tudom... hajonfejt vótam, mæg hült az állam, s fájni kezdtek a fogaim. De annyira fájtak, s lukas nem vót, de fájtak. S úgy éreztem, mikor innen mënnyen a másik felibe. S fájtak, s fájtak... S azt mondták nekem, olvastassak rëja... Vót egy némët öreglány... olvastattam rëja, ...olvasott rëja, dehát nem használt sëmmit.

- *Közben mægkérdem, mit olvasott rëja, el tudná-ë mondani a szöveget?*

- Nem tudom, németül mondta, nem lehetett érteni. Olvasott, nem használt sëmmit... S nagymamám azt mondta, hogy a vízbe tegyek paprikát... örölt paprikát, s kenyérral borítsam le, és azzal gyógyítsam. Azt tegyek rëja. S nem használt sëmmit. Akkor vëtem a patikából – 4 lej vót – egy... – egy csomagocska port, rátëtem, de hiába való vót.

Töt-múlt az üdö. Azt mongyák nekem, hogy jó forró parázst tegyek egy lapátra, s tegyek bëlínmagot rëja. S akkor arra vëgyek egy lepedöt a fejemre, a bëlínmagot rëjaszörni, s akkor pároljam még vele. Na mikor mægpróbáltam vele... – nézëm... ki vannak pattogva.

Azt mondtam nekik, e' nem az, ...e' – mondom – kukac. A bëlínmag pattogott. Azt mondták, hogy a kukacok hullnak ki. De mondom: ez nem kukac. Mind a bëlínmag van kipattogva, s nem használ sëmmit... Nem tudom ismerik-ë a bëlínmagot? Olyan mind a dohánynak a magja... S attól elállott valameddig. S akkor tovább és fájt. Orvoshoz jártam, s sëmmit sëm használt. Hát mit tegyek? Nyár van. A vastagkendöt nem tudtam magamról levetni. Gábor, a férjem engëm még csúfságra vëtt.

- Azt mongya a zsidó gyerek, métt sír Bori néni?
- Azt mongya Gábor, azért me't viszed el a kutyacskát, s azt sajnálja.
- Haggya el Bori néni, a kutya csinál mást – aszongya – a helyibe! Elég az, hogy én sírni kezdtem... Mondom... hát ilyenvel vigasztalsz ingem még?

Mondom ...minden nap csak vészem réja azt a négyfejes bort, de csak elállott, és nem használt.

Ēgyszer csak azt mongya Lázár bácsi az anyám testvére:

- Te mennyit kénlódsz a fogadval – aszongya – mi lész? Mit gondolsz?
- aszongya – nincs mészse, itt a zsidó korcsmába, s két dēci rumot, s két kalán méhmézet... s azt rázd össze jól, s végy bé a szájodba egy kanállal, s akkor a torkodba háromszor gurutyoltasd még, és azt ne nyeld le! Háromszor egymás után csináljam ezt még. Mēgcsináltam, a lukas fogam nem vót...
- De hála Istennek – én Bukovinától Majosig – fogat nem húzattam... Itt és csak Majoson vótam, Csátalján, mindenütt, de úgy mēggyógyultak, hogy... De mind azt mondták, hogy az állam hülhetett ki.

- Még valaki tud-ē valamit mondani?

- Nézze! Az az igazság, hogy me't kezdett úgy fiatalúl Bukovinába mindēnkinek fájni... Ott nem vót se fogkrém, sēnki nem mosta úgy a száját. Ott nem vót, hogy ilyen kefét, vagy ēlyent-olyant veszēk, s mēgmosom.
- Na és a másik eset az, hogy mēgmelegēdett valahol, az ablakhoz állott, leg-többször a bálba jēs eléfordult, hogy jól mēgmelegēdve huzatot kapott, s akkor a foga fájni kezdett. De ha kilikadott... ott mēntség nem vót, ki kellett húzni. Pedig hol dohánpipa... izét tettünk a likba belē. Vagy elmēntünk a kocsmába, mēgittunk egy jó fél dēci rumot. Pillanatilag ellálott, de utána újból fájt.

- Na, és hogyha kilukadt a fog?

- Ha kilukadt a fog azt ki kellett húzni. Szócs Ambrus húzta ki, s a felesége Nagy Kati, az a kettő húzta nekēm. Egyik fogta a fejemēt, s a másik kihúzta a fogamot. S utána mēgittam egy fél dēci pálinkát azért, hogy ne gennyesēggyék be. ...és e' vót.
- Nekēm már 20-30 éve még egy fogam sincs. Mind lassacskán kilukadott. Az olyan fogfájás vót, hogy éjjel lehetett jajgatni... Még dogoztam Kolozsváron, s akkor fájt, így mēgdagadott. S akkor sót melegítettem, s úgy raggattam sóval, hogy müljon el, de akkor sem... Akkor elmēntem egy román embērhez. Azt mondták, hogy tud fogat húzni. Én nekēm... nem bánom román, vaj akárki...
Mēg is kaptam. Bemēgyek oda, mondom neki románul, tud-ē fogat húzni? Aszongya, igēn. Hát én látom, elévész egy harapófogót, lefektetett hanyotán a folyosóra. Így vót, ahogy mondom. Na és akkor rám térgyēpēl, s elkezdi húzni. S úgy fájt, ahogy mondom. ...na és akkor rám térgyēpēl, s elkezdi húzni... S úgy fájt, hogy az oláhot még akartam verni. Mondom: az anyádnak! ...hát tönkre-

tészéd egy harapófogóval a fogamot? S mégis nagy nehezen kihúzta. Na és ez vót ott, de fájdalom nélkül.

- Hát nekem az húzta ki ...ez a Szőcs Ambrus. Odaményék egy este ...úgy fájt a fogam. Köszöntem jóestét s leültem. Azok azt se mondták métt mentem én, vaj métt jöttél? ...s én se mondtam... 10 óra az üdő... Egyszer azt mongya Ambrus: ülj le nő! – aszongya... De nem fájt a fogam imán... Leülök.

S a Váncsa Menyhár odajő, s a fejemét megfogja. S én lesem Ambarusnak a kezit, hogy mélyen az a fogó? Hát nem mutatta. Tuggya a nyavaja mit csinált? Eldugják élyenkor. Elég a', hogy húzza ki a gyükerit és. Mondom... én szarom neked...! Egyet nyilalt, s nem tudom fizetem-é, nem-é? Kellött fizessek?! ...eljöttem s nekem onnantól nem fájt. A tavaly esett ki az egyik ér. Csak a tetejit kapta le!? A tetejit...

- Elég az... azt mongya nekem egy oláh, hogy nem tudod mit kell csinálni? Mondom ...mit? Főzzél nyírfahíját, s csérfahíját, főzd egybe, s véd b a szájodba! Én azt vöttem, s nekem onnantól a fogam nem fáj.

- Nekem és húztak ki fogat. Ez úgy történt, hogy hát Móduvába vót... a Kutyanál vótunk. A' biza... – hát nekem fájni kezdett nagyon a fogam. Estefelé vót, s hát tettek olyan... – kétkerekű talicska vaj mi a fene vót... Befogtak egy lovat, egy férfi elvitt engemét. A Kutjától elküldött az asszon, a bojérné.

Aszongya...vigyétek el! Hát azt hittem, hogy imán megveszék... Elvittek. Hát sötét vót, lámpát nem gyújtottak, s oda vót két férfi állva, bétett nekem ide a fogam közü egy izét... foghúzó. S akkor jaj! – mondom, úpukat kárne... mondom, ...hogy megfogta ...a húst fogta meg! Nem a fogamot, hanem a húst. Újból mondom ...úpukat kárne. Nahát mit csinált? Egyszer kihúzta, de kiszakította a hústól. Akkor mikor vittek haza, a kocsiba csak fé're izéltem... így a... állandóan csak folyt a vér. Folyt a vér a fogamból. Hazaértem, ...élyent dagadott nő... /mutatja/ az arcom. Hát másnap nem tudok... egész fél fejem meg van dagadva, megfeketedett... az arcom csúnya lett. Osztá' ott a bojérnél... járt oda... orvos járt b a oda, ...jó barátom vót s mutatom neki, hogy... mondom ...nézze! S avval a bojérnek a testvére félnyúl egy szekrényre... Hogy mélyen orvosság vót? ...azt nem tudom mélyen lehetett. De azzal megkente, s akkor meggyógyult. Attól kezdett lelohászcodni a daganat és, s a kékség és kezdett elmúlni. Elég, hogy lett oda egy mérégzacskó. S mindig ki kellett fokasszam, ki kellett nyomjam. Oda mindig kelés lett arra a helyire... hát élyen foghússág. Mondom... ne aggya az Isten még a kutjának se! Így szenvedtem én. (Istensegíts-67-68)

- *Kilukadt fog?*

- Ki kell húzni.

(Istensegíts-69)

- *A fogfájás. Akinek a foga fájt, mivel gyógyították, hogy húzták ki?*

- Hála Istennek, mondom – nekem a fogam nem fájt sohase. De hallottam, hogy egyik így mondta, a másik úgy mondta.

- *Foghúzó volt a Hadikba?*

- Dehogy vót...! Harapófogóval szédtek ki. Mëgmutattuk, hogy melyik foga fáj. S akkor vót olyan, ki a fogót rëjätette... s mondta: Prüsszencsél ëgyet! ...s akkor prüsszentëtt ëgyet, s az embër mëgëjedëtt, s akkor az ki jës kapta. Ott vót s nem vót, hanem csak e vót a fogó. De hála a jó Istennek, mondom – én nem próbáltam. Most ës 75 évës vagyok, de mëg csak két fogam hiányzik.

- *Mëg tud-ë valaki valamit mondani a fogfájásról ?*

- Hát ezt javasolták az asszonyok, mikor a fogam előre fáj – 52 esztendős vótam. Tëttem rëja kicsi pälinkát vattával, de biza nem állott el. Akkor újra tëtëm rëja fött hagymát ...így küjjel ...az állomra. Tëtëm tèrebuza lisztët rëja, mëgmelegítëtëm ëgy tepsibe, rëjätëtëm ëgy rongyra, s odatëtëm. Hát az ugyë ëgy kicsiddëg enyhítëtë, de újra fájni kezdett. Akkor nem vót más mit tenni, el këllëtt mënnyek s kihúzássam... ëgy óra vót ëjfël után. Vót apósomnak ëgy öccse – Márton Ferenc – ...keservibe magának kihúzta, s osztán kihúzta nekëm a másik fogásval. Mind Bodizsár mongya, mëlyen fogója vót, azzal húzta ki... Hogy kocsikenöcs volt-ë azt nem tudom mëgmondani, de aszongya: ...ülj le most mán, me' ëgy óra van ëjfël után, s nem bírtam, annyira fáj... s kihúzta... S aszondotta, hogy most mënnyek el a kocsmába, s a zsidót... ...kötsem fél Szárát, s ëgy pälinkát vëgyek rëja. Úgy ës csináltam. A zsidót félkötöttem. Kërtem ëgy fluska pälinkát tôle, s rëjavëttem...

Azutántól – hálístennek – Bonyhádön húztak ki ëgyet. Az orvosok húzták ki. De a legelső fogamot nekëm Márton Ferenc bácsi ëgy fogóval húzta ki. Hogy mëlyen vót azt nem tudom mëgmondani. Vaj cërnával húzta ki, de kihúzta. De én azt nem tudom mi vót, mert nagyon fáj.

- Elmondom erre én is... Ha fogat húzatok, ...nem vagyok iszákos, nem iszok, de ilyenkor is vëszëk rá ëgy kis pälinkát a foghúzásra. Jót tész. Valóban jót tész...

- Hát mü úgy jártunk, hogy ëgy illetönek fáj a foga... Mit csináljunk? Orvos nem vót, ...este vót. Olyan 17 évësök vótunk, s egyik a mást kunyoltuk. Hát mit csináljunk? Aszongya – ..akárkinek adna, jól mëgtisztelnë, aki a fogát kihúzná - ...hogy ne mënnyën az orvoshoz. Há' mondom a könnyü mëgöldást. Van-ë jó erős cërnád? Hozott cërnát, ësszesirítëtëk három rëtbe, s rëjaköttük, de hosszúra. S egyik mondta a mesët, s a másik rëjakötte az ajtóra, s az ajtót kinyitottuk. S mikor beszélgettünk, mongyuk: tásd ki a szájodot! ...s rëjaköttük a fogra. S a bátyám ëgyet sikolytott, ...az ajtó nyitva van! ...s bévágta az ajtót. S a foga kiszökött.

- *A fogfájást mi idézte elő?*

- Hát az ës, hogy huzatot kap, attól van a fogfájás. A másik az, hogy mëgfázik, s mikor mëgfázott meleg italt iszik rëja. Akkor az a fog mëg van fázva, s akkor ettől kerül a fognak a baja. A fogfájást... – én úgy hallottam mindig, hogy az benne van a fajtába...

- Van olyan – mind Szóts Boldizsár mongya... –, hogy elérte a hetvenöt esztendő, és még a fogai megvannak. De vót olyan – az én bátyám Ferenc –, hogy 21 esztendő vót, és nem vót ...imán csak két foga vót maradván – ...ott Hadikfalván.
- Aszondta édesanyám, hogy benne van a fajtánkba ez. Ezzel vigasztaltak. Nannyám 96 éves vót, s egy foga se hiányzott. (Hadikfalva-98-99)
- *Fogfájás.*
- Hát a fogfájásra tettek reja timént, s az kiölte, kitörött. Vagy mézespálinkába megmártották a vattát vagy rongyot, s kámfort tettek belé. A csontfájást és nagyon kenték ezzel a kámforos mézes szészvel. (Hadikfalva-141)
- ...még a fogfájásra jës anyám egy zacskóba meleg sót tett, s az es használt. (Józseffalva-148)
- *Fogfájás.*
- A fogfájást szóدابикаrbónával. Csináltunk előbb szóدابикаrbónás vizet, és avval kétszer-háromszor átöblítettük a szánkot. Mégfrissült a foghús, és hanyatlott... – szóval gyengült a fájdalom... – a fognak az izületekbe... gondolom a gyökerekbe. ...és sós vízzel. Sós vizet csináltunk, erős vizet, s ameddig bírtuk... – 5 percig, 3 percig, 10 percig tartottuk a szájunkba. Utána átöblítettük kamillástéával cukor nélkül és újjászületett a szájunk, a fogsor. A fognak megszüntek a fájdalmai. (Székelykeve-153)

Lukas fog

- Likas fogra mákgubót ésszefőztek csomborval, s azt vették reja a likas fogra. (Andrásfalva-7)
- *Lukas fogra.*
- Lukas fogra sokféle orvosságot használtak. Tömjént tettünk belé, sőt raktunk és szögfüszéget. Ezzel megvakítottuk a gyökérnek az életit. Szóval, hogy tovább ne éljen és ne kukacorogjon az a fog. Mer' a fognak... – mikor ki van lukadva, s szagja van, és meggennyesedik... – téhát azért kell beletenni egy kicsike tömjént, és egy fél szögfüszéget. De azt ki kell állni. De aki bátor az nyer, az legyőzi... (Székelykeve-156)

Forrázott vagy égési seb

Fulladás

- Az én apámnak nagymarin, vagy tudom es... – kelés vót a torkába. Anyám adott ide egy pálinkás pohárkát, s akkor el es futtam..., eléfuttam a nagyfaluba, s mondom neki, hogy në... Bibián nénim kú'dött – mondom: Viróné, aggyon egy kicsi mézet, mé't apám fullad még! S adott es a pohárba, s én hazaméntem, s hamar... Bibián néni kimént – az Isten nyugtassa! – keresett pókhálót, s azt belékeverte abba a mézbe, s apámnak a torkába bétette, s égszër kis idő múlva hát kifokasztotta, s így meggyógyult. Másképpen mégfulladt vóna. (Istensegits-65)

- A fulladás az, ha valamit bevész szodén, s akkor megfulladtam. ...és akkor oda-
möntek, s így a nyakacsigájára në..., hármat üttek, s - aszongyák - hogy vagy
lemént, vagy kiszökött. Ezzel gyógyították. *(Hadikfalva-126)*

Fülfájás

- *Fülfájásra, fülbetegségre mit használtak?*
- Úgy nevezik, hogy kőrözsa. Szokott még a cserepén a házak tetején is lenni. Ha odaültetik, ott is megtermik. Azt akkor leszédtük, azt a zöld levelecskét, s kicsavartuk egy tiszta fehér rongyba, s avval azt szoktuk cséppenteni úgy gyöngén a fülbe.
- Fehér liliom virágából olajat csináltunk, üvegbe rakták, s kitették a napra és olaj lett, s azt is a fülbe cséppentették. S ez is használt. *(Andrásfalva-21)*
- *A fülfájásra mit használtak?*
- Kőrözsa levelet. Belecsavarták a fülbe a kőrözsanak a levelit. De nem használt nekem sémmit. A leánkának használt.
- ...még egyebet, olajat is öntöttek rá?
- Igén, igén. Úgy hitták, në... vettünk a patikába. Úgy hitták, hogy mandulaolaj. Ahogy mondták... *(Andrásfalva-30)*
- *Fülfájás, fülbetegség. Mivel gyógyították?*
- A fülfájásba kőrözsat cséppentettek belé. A kőrözsat belétették egy tiszta rongyocskába, s mégcsavarták, s szépen belécséppentették.
- Mégmelegítettek sót is, még korpát is. *(Hadikfalva-84)*
- *Fülfájás.*
- Vót az és... Arra jés melegét tettünk, még olajat cséppentett anyám a fülünkbe. Étolajat... vaj kendérmag olajat, me' az vót ott. *(Józseffalva-149)*
- *Fülbetegség.*
- Fülbetegség tiszta házi olajat..., növény olajat meglangyosítottak, és belecséppentették ruhán keresztül, és úgy állítottuk még a fülfájást. *(Székelykeve-157)*

Gölcszta féreg (cérma- vagy pántlikagölcszta)

- *Féregűzést..., illetve göcsztát mivel hajtották el?*
- Hát a savanyókáposzta is nagyon jó..., hogy megénni éhomra. Ami rendes savanyó, a télire elsózott káposzta.
- Vagy pedig a bosztánmagot (tökmag) meghíjalni, s azt megtörni és megénni. De azt is csak éhomra. Olyan orvosság, hogy sokkal különb, mint a patikai.
- ...és hányszor szokták ezt alkalmazni?
- Legalább két-három reggel.

- *S ez használt?*

- Használt. Az biztos használ...

- *A pántlikagélészta mit szoktak?*

- Hát én..., mikor nekem volt... Nekem egyszerű volt pántlikagélészta. Az is a bosztánmagtól ment el
(*Andrásfalva-21*)

- *A gélészta mit mivel úzták el?*

- A gélészta, ha olyan gélészta vót, amit azt mondták, hogy férőggélészta, az vékon, hosszú cérnaszál. Így és nevezték, hogy cérnaszál... Így és nevezték, hogy cérnaszálgélészta. Cukorra, kockacukorra petróleumot cséppentettek, s azt a gélésztaival megétették. Ettől aztán a gélészta elmént. Ez igaz.

- *Másik módja?*

- A másik módja még az vót, hogy a gyomrát, a hasát, a köldöke körül jól összeviszsa kenték petróleummal. Azt mondták ettől és elmegy.

- *A pántlikagélészta mit mivel...?*

- Hát a pántlikagélészta még azt mondták, az a legjobb orvossága, ha erős, csípős paprikát észik az ember, és ettől a paprikától elmegy.

- *Arra tudna-é Rudi bácsi valamit mondani, hogy mitől lett a gélészta?*

- Igén. A gélészta... ..még azt mondták, hogy nálunk nagyon el volt terjedve a disznyókba... (részletesebben lásd *a borsósdísznó* témánál – szerk.)

(*Andrásfalva-40*)

- *Pántlikagélészta?*

- Három napig csak savanyó káposztát kell enni, s annak a levit inni. S utána a negyedik napon szilvapálinkát inni s berúgni. Ettől elményen.

- A gélészta ellen csombort főztek s azt itták.

- Gélészta magot a patikából vettek. Olyan vót mind a köménmag. Káposztaléba tették azt félmelegítették, s azt itták. Gyermékeknek a gélészta magot megtörték, s cukorral összekeverték, s avval félnyalatták. S ez elhajtotta a gélészta.

(*Andrásfalva-47*)

- *Féreg, giliszta. A giliszta üzés. Gélészta. Gélészta. Van külön gélészta is, és van pántika gélészta is ?*

- Igén. Ezt a pántlikagélészta úgy csinálták, ...a tejet félforralták, s az ember feje felé tették, így a szája felé. S arra a szagra kijött a pántlikagélészta. Vót ami kijött, ha nem mind, de jött ki belőle. Az édestejnek a szagára. Odatették a lábos féli, vaj amibe megforralták a tejet, és úgy az jött ki belőle. Kicsúszott a száján. S ezzel gyógyították.

- Néném... – az Isten nyugtassa még! ...96 éves vót, mikor meghót... Me' ő emlégette, hogy otthon lejánka vót ő. Aszongya, elmént a bajára, lekucorodott –

aszongya -, s hát - aszongya -, úgy erőlteti, ...s hát jó ki valami, s jó ki valami...
S hát... - aszongya - mit csináljon? Jaj, jaj, jaj! ...s megéjedett, s sikolyozni kezdett. Jaj! - aszongya - segítsenek! Én nem tudom...! Mëgfogta ő, ...s úgy valamivel, ...nem merte a kezivel mëgfogni, húzni kezdte, s aszongya, ...ëgy fél méternét - aszongya, ...kiszakadt s elszakadott. Ègy fél méterné vót - aszongya - mit kiszakasztott ő. Me't az nagyon hosszú. Az a pántikagëlészta lapos, s csíkos.

- *S akkor a másik részével mi lëtt?*

- Az ott maradt... Hát minden embërbe van pántikagëlészta. Aki nagyon szédül, vaj pedig ëndelgeti hányinger, abba giliszta van. Mindig éhes ës, az féléli.

- A disznyót... azért jó kiszakasztani, ...küssebb korába adni neki, hogy pusztuljon ki, me't az a disznó sován. Az féléli, amit ëszik, ...az a disznyó nem tud hízni.

- Vót másik gëlészta is. Az ellen vëttünk ëlyen gëlésztagot. Azt szokták a patikába vënni. Ezt a gëlésztagot káposztalëbe tették... ...s úgy vót ...s akkor kimënt a bajára, me't erőltetni kezdte. Osztán vagy a száján vagy pedig akárhogy, ...dehát kellëtt mënni. S osztán így jött ki belöle...

- Nekëm otthon, Dëván, nagyon teli vótak gëlészttával a gyerëkek, Antal s Margit. S én szöttem a pokrócot, vaj 50 métert az apácáknak a kórházba. S mondom neki, hogy nem tudnának adni nekëm valami gyógyszert? Mondom... a gyerëkek teli vannak gilisztával. S hát el ës futott ëgy nővér, s hozott, de csak két-két szemët hozott. S kétszer odaadtam nekik, s huszonötöt emésztt ëgyszerre, huszonötöt, s a másik is vaj huszonötöt. (Dëva-82)

- *Féreg. Gëlészta. Ezt mivel próbálták elüzni?*

- Keserúsóval. Vót gëlészta ëgy gyermeknek s örökké fájt a gyomra. S kapta a gyermek... Nyolc éves vót, s kaparta örökké a hasát. S azt mongya ëgy öreg-asszon:

- Te, mért kaparja ez a gyermek örökké a hasát? S aszongya:
- ...hát nem tudom mi van a hasával.
- Tudod - aszongya - ez gëlészttás kell lëgyën.
- Hát mit csináljak?
- Keserúsót kell vënni, s belëtënni vízbe, s mëg kell itatni.
- Hát ha nem igya mëg?
- De, le kell fogni, s bé kell tóteni a szájába erővel.

S mëgfogták a két karját, béöntötték a keserúsót ...mëgitta.

- *Tiszta vízbe keverték?*

- Langyon vízbe.

- *Milyen arányba?*

- Hát csak úgy taláломra, hogy mélyen keserű. ...s amikor harmad napja vót, a gélészták úgy elméntek tőle, hogy rakásokba jöttek el. A gyereknek sëmmi baja nem létt. Ezt biztos tudom.

- Még a sósvíz is használt a gélésztáknak.

- *...és këndtek szerint mitől jön a gélészta?*

- Hát azt mondták, a sok édességtől, de ez nemigën vót. Hanem gondoltam én mindig, hogy a gyënge kosztól kapja a gyerek a gélésztát. Vagy lehet, hogy az anyának a teje igën zsíros.

- *Na... dehát nagyobb gyerek is mëgkapta.*

- Az a kosztól is lehet, hogy kapja.

- *Pántikagélészta volt-ë Hadikban, és mivel úzték el?*

- Volt. A szomszédomban vót ...Kozsán Anna 40 éves vót. Hát mindig jött oda, s anyámnak mondja:

- Ángyi, - aszongya - mëg kell bolonduljak. A hasomot örökké izé... s hányingerem van mindig, s nem hán ki, se hátul nem mënyën ki, sem elöl. Hát mit csináljak?

- Azt mondják... - az öregasszonyok ésszegyültek -, hogy tudod mit csináljál? Égy hétig ne égyél sëmmit. Végy sós heringet, ...tiszta sós heringet, s magára ëdd mëg, s káposzta... - sós káposztalevet...

- ...hát aszongya - mëg kell haljak attól..., - aszongya -, sose bírtam.

- De muszáj, ha mëg akarsz gyógyulni!

Mikor ezt elvégezte, azt égy hétig ezt ëtte, sëmmi ëgyebet, sëmmit, mëg vizet se ivutt. Csak tisztá káposztalevet... Égyszer másnap réggel kijő s leül égy bilire - s kiemésztette s kimosta, s odahozta nálunk, mert... - a' izé - ángya vót.

S tudja hány métër vót? Hét métër! Lemérték az öregasszonyok métërvel.

Há' vótak pántikák, s avval mérték. Hét métër vót, olyan vót mind a rongy... - így në... a vízbe belétette, s így lógott így në... - a szememvel láttam...

S azzal mëggyógyult. Az egész elmënt, többet sohase vót neki baja.

- Úgyis vëtték ki, hogy így fejleg állították, s édestejet forraltak, s azt a párt odatëtték, s attól kijött. Jött ki a száján ës. Vót olyan, hogy jött ki a száján ës... Az édestejnek ... - úgy, ahogy mëgpárolták..., jött ki a száján ës... De az csúnya vót. Aszondták örökké... olyan lapos vót. Pántikagélészta.

(Hadikfalva-113-114)

- *Gélészta*

- Ha valaki gilisztás akkor sós vizet itatnak, s kihányta a gélésztát.

- Nekëm abba is részëm vót, ekkora hasam vót ne...! (mutatja). Mostohaanyával növekedtem, s akkora hasam vót në...! S égyszer a nagyanyám félvëtt a hátára, s úgy félfélë vótam, s mëgnyomtam a hasamot, s a nyakát mëgtötöttem gilisztával... Égy árva gyerek a világon mindënen kërësztl mënyën.

Úgy szédtek ki az orromon, szájomon mindénütt. Osztán csak akkor tudott a gilisztától a hasam megtérni, – ...a giliszták akkor hattak békit a hasamnak, mikor édeset, valami tejeskávét ittam. Kilenc éves vótam... vagy hiszik vagy nem, ...szégyen nem szégyen, de elmesélem. Úgy éttek a giliszták, hogy – annyi vót bennem, olyan vót mind a korpa... – élyen fijasckák nő... Osztán az anyám panaszkodott, s aszonták:

- Méhmézbe a gilisztamagot keverje bele, tégye fél a kályha tetejire... három nap s három éjen ott légyen, s utána éhgyomorra étesse még velem.
- Mégétette velem..., s rozskényeret égyek csak...! Így pusztították ki belőlem a gilisztát.

Ezt én magamról beszélem. Há' nagy vótam imá', bizan imá' 8 éves vótam, mikor így kipucolódott belőlem a giliszta... Me't mostohaanyám vót. édesanyám meghalt másfél éves koromba. ...de, hogy megszült a világra, csak szógáló növelt. S annyi tejet adtak nekem forralatlan és, hogy ne sírjak. ...s attól a forralatlan tejtől az emberbe a giliszta megszorodik. *(Hadikfalva-134)*

- *Férégűzés.*

- Ennek az volt a gyógyszere... Gélésztaport mézbe keverték, s abból ettem, s attól mentek el.
- Én akkora vótam nő... Nagyanyám felvett a hátára, s úgy teli vótam gilisztával, hogy még az orromon és jöttek ki. *(Hadikfalva-140)*

- *Gélészta.*

- Fokhagymát még hagymát égyék sokat. Cukrot ne égyék, és kényeret se. A fokhagyma még a hagyma erőst jó. A beteg meggyógyult tőle. *(Józseffalva-149)*

- *Giliszta. Pántikagélészta.*

- Akinél megjelént a giliszta, mert van többféle giliszta. Giliszta pántikagélészta, vagy szallaggiliszta, ahogy mondják. Azt... – nem szabad sósat énni. Ánistéát kell főzni, bors és égy szégfűszéget beletenni. ...és azt inni éhgyomorra – ...és pálinkás pohárval. ...és akkor lassan... nyolc nap után megindul a kipucolás a végbélén. *(Székelykeve-156)*

Guruzsmálás

- *Mégrontás. Egészség megrontás, guruzsmálás?*

- Régén akit még akartak rontani annak amint mént az úton, a lába nyomába fódet vettek, s avval rontották még. *(Andrásfalva-47)*

- Apósomnak a legkisebb testvére Márton Lajos, az elérte a 15 esztendőt, s még akkor és sebésék vótak a lábai, keze s az arca. Azt mondták akkor, hogy még van guruzsmálva. Valami olyant bevettek az udvarba, a gyerek megkapta, azt felvette. De annak sém orvosság nem használt... amit kinőtt, s úgy maradt sebésen, s úgy halt még. Elmént a temetőbe. Öt esztendő s gyerek korába...

s megkapta. S ez még vót guruzsmálva. Így mondták az öregasszonyok. A tizenhárom testvér között ő kapta még, s sebesen félnőtt...

- *Na most... – ki rontott, ki guruzsmált? Ellenség vagy...?*

- Az ellenség... Azt mondták, hogy volt egy leján, apósomnak a szereteje, s nem vette el. S az buszuból a guruzsmát bévette, s a gyerekek kapta fél. Ez vót a legjobb vigasztalás... S tudták, a gyerekek abba beteg, s a gyerekek el és pusztult.

- *...és miből állt a guruzsma ?*

- A guruzsmába belétettek minden rossz fajta portékát. S hogy mit tettek belé? Aszondták, ha valaki... megkap egy gyerek egy suskát valahol, azt ne vëgye haszonba, me' hogyha hajaszál van benne, az guruzsma.

Nem vót szabad félvënni még a zsebkendőt se. Hiába... – azt mondták.

Nem...! – ...én nem és vëszëm fél még most se. – Aszonták, a guruzsma belé van kötve.

Anyósom beszélte, hogy odamënt egy cigánné nálunk otthon Bukovinába. S monda, hogy itt guruzsma van a háznál...

- Hát mutassa még mélyen guruzsma?

- Terítsën le egy lepedőt, tëgyën rá párnát, lepedőt, fekete tyúkot, s ő kiveszi a guruzsmát.

Hát az ajtó nyílásánál ásni kezdte a... – izét –, főd vót, nem vót padló.

Ásni kezdte, s valami csont darabocskákat kivëtt, s azt monda, hogy ez a guruzsma... De addig ne mondja sënkinék, amíg ő, azt éjjel... – éjjelkor ki kell vinni a temetőbe, amit ésszerakott a lepedőre.

Hát anyósom monda, hogy ő nem viszi ki, me't ő attól fél... – éjjel kimënni a temetőbe. Vigye ki maga! S azt monda a cigánné, ő kiveszi, de három nap múlva szabad csak ezt mondani. Az anyós, amikor a három nap letelt, akkor monda még a gyermekeinek, hogy mit csinált itt a cigánné – ...hogy monda, hogy guruzsma van. S e vót a guruzsma, hogy a holmit... – sok mindënt ésszeszedëtt s elvitte, s az az övé vót. Élyen guruzsma jës vót...

- *A guruzsmába belétettek minden rossz fajta portékát. S hogy mit tettek belé?*

- Aszondták, ha valaki megkap... egy gyerek egy suskát valahol, azt ne vëgye haszonba, me' hogyha hajaszál van benne, az guruzsma. (Hadikfalva-124)

Gusa

- *A gusát mivel gyógyították?*

- Disznyózsírval a kámfort összegyúrták, s avval is szokták megkenni. Még szëntéltgyërtyát... – kettőt – kërësztbetettek, meggyújtották, s úgy kërësztsësön visszafelé még szokták nyomogatni avval a gyërtyával. Égyebet nem...

Ezt a kettőt tudjuk.

(Andrásfalva-23)

- *A gusa betegséget mivel gyógyították?*

- Ez a betegség erőltetése. (?!- a szerk.) Még vótak olyan vizek, hogy itták azt a vizet, s abba a vízbe vótak olyan bogárok... Az olyan... úgy nézett ki mind egy gusa. Azt ha megitta, akkor attól megnőtt.

- *...annyi gyermek meghalt Andrásfalván a gusába. Ezek mi folytán...? ...ragályos volt?*

- Ragályos volt ez a betegség, és nem tudtak sëmmi gyógyítást rá. Bevitték a kórházba, s ott tartották hat hétig, s akkor ott kigyógyították. De ott es meghaltak sokan.
(Andrásfalva-32)

- *A gusát mivel gyógyították?*

- Imádkoztak rëja. Visszafelé kerítették.

- *Mit imádkoztak, mi volt az imádság?*

- Hát még Szënt Antalt is eléhozták... Imádkoztak Szënt Antal tisztélettyire. Közben emlégették Szënt Antalt. Radócon vótam, még lehettem úgy 16 éves. Az öregasszon betekerte petróleumos rongyval, s három napig nem vót szabad félkeljën, ...visszafelődött a gusa.
(Istensegíts-89)

- ...bedagadt a torka. S akkor elmënt, úgy nyitott kézzel megfogta, megfogdosta, s háromszor rá töpdöstek, s attól meggyógyult.

- ...és vót olyan soknak, hogy a mandulája szokott fájni, de mü úgy mondtuk, gusája...

- Hát ott es úgy tettek, hogy a kerek ráfról földet vettek a kerekek közül, s megnyomogatták, s oda visszatették. S azt mondták meggyógyult. (Hadikfalva-141)

- Libaháját vagy kacsaháját, és azt kisütöttük tejbe, és kámfort vëttünk, s a kámforval jól kidolgoztuk... amíg az szép habos lett. Könnyü zsírt kaptunk, olyan könnyü krémét kaptunk belöle... és azt két ruha között tartottuk a gusán. De annak kellett több idő – bizan – míg az szétoszlott.
(Székelykeve-149)

Gyermekágyas asszony

- ...az a kámforos pálinka a gyermekágyas asszonnak... Takarította és gyógyította. A méhit helyre gyógyította.
(Józseffalva-149)

Gyermekelhajtás

- *Gyermek elhajtás, miként történt, ha valaki mégis csinálta?*

- A fejrüröm megszárad, megfaragják, s azzal magát felszúrja.

- ...mivel?

- Fejrürömnek a gyükerével.

- Libatollval és szokták, de az még is hót. A legtöbben beléhaltak.
- Mikor én ott vótam Galacon, elméntem vissza a Mosiára, s mikor elméntem Galacra, akkor ott maradt egy cselédlány... Visszamegyék én ...me' orvosnál laktam én... Kellött vigyek vajat, még túró s tejfelet. S mikor odamegyek a Mosiára, hát kérdem, hogy hát ez a leán hol van?
S aszongyák: - meghalt. Hát mért halt még? S aszongyák állapotos lett, s valamit ivutt - aszongyák. Leándernek a levelit megfőzte vaj mit csinált, s azt megitta, s úgy elpuffadt, hogy meghalt abba. Aki próbálkozott is... nem bírta ki.
(Istensegítség-84)
- *Gyermekelhajtás. Arról nem hallottak, ha valaki nem akarta a gyermekét megtartani ...hogyan csinálta, mit csinált. Milyen gyógyfüvet használt?*
- Én egy asszontól hallottam, nem és olyan rég - még él -, nem itt a faluban van... Kalácskalapinak a gyökerivel megsérti a méhit, s azt használta, hogy nem fejlődött ki nála a gyermek - ...vaj mi vót nála.
- *S akkor így elmént a gyermek?*
- Elmént... Így elvérézt, s akkor elmént...
- ...és mi volt az a kalácska?
- Ez ami kijő a fődből, olyan kerek levele van. A fődből kijő ez megészti a majorság, s olyan kicsi kalácska van rajta. Annak vékon hosszú gyökere van. Azt megmosta, s feltette a méhibe az asszon...
(Hadikfalva-126)

Gyermék foglódulása, s a foghúzás

- ...a gyermekeknek ha meglódult a foguk mivel húzták ki?
- Akinek könnyen kijött, cérnával. Másnak békötötték és akkor úgy húzták ki. S másnak...? - ...bízan elméntünk a foghúzóhoz.
- És ki volt a foghúzó?
- Gábris István. De nem fogorvos, hanem csak foghúzó.
- Foghúzó. Valami szerszáma volt-é neki?
- Vót egy rendes foghúzó, úgy mint az orvosnak. Olyan vót mint az orvosnak.
- Szóval ő volt a fogorvos?
- Igén ő vót. Nekem is kihúzta. Többet kihúzott. Úgy tetszik vagy négyet nekem és...
- ...és ha beletörött?
- Ha beletörött, hát akkor bele vót törve. Valahogy kihúzta... Lefaragta még a húst és. De kihúzta azért...
(Andrásfalva-23)

Gyermék gyomorfájás

- *Virginia nénit megkérdezem: kändnek sok gyermeke volt. Mikor betegek voltak – minthogy orvoshoz nem mēntek... – mivel szokták gyógyítani?*
 - Hát volt úgy, hogy fáj a kis gyomrik. Főztünk fehérhagymát, ami tiszta fehérhagyma volt. Hajastól, héjastól, mindenestől tiszta vízben megfőztük, lehűtöttük, egy kis cukrot tettünk, mikor fáj a gyomrik.
 - Vagy az... vagy pedig termeltünk ánist, megfőztük, s avval és szoktuk. Aztán még volt úgy, hogy békötöttük a hasacskaíjot, s a köldökire tettünk egy kis pálinkás rongyot. Leszorítottuk, s ez volt otthon az orvosság. Nem a patikába futottunk velük.
 - *Milyen arányban adták az ánist?*
 - Hát megfőztük, s aztán kiskanálval.
 - *Mennyit kb. egy liter vízbe? Mennyi dekányit?*
 - *Ěgy liter vízbe...? Hát mit mondjak neked? Ěgy-két gyűszűnyit tettünk ěgy fél liter vízbe bele, s akkor azt eltettük. S amikor betegek voltak, hát úgy kicsidēnként adtunk nekik.*
 - *...úgy ěgy-ěgy kávéskanállal?*
 - *Ěgy-ěgy kávéskanálval, vagy kettővel.*
 - *Na... most a hagymát. Ěgy hagymát mennyi vízbe főzték még?*
 - *Még hármat is megfőztünk ěgy fél liter vízbe. S azt nem szabad ěgyszerre megcukrozni, csak amennyit odaad... De az is nagyon jó a kicsikéknek gyomor-fájásra.*
 - *S abból mennyit adtak ěgyszerre?*
 - *Abból is úgy ěgy-két kiskalán... kávéskanálval.*
 - *Még mással mivel gyógyították?*
 - *Hát kamillát is szoktunk nekik főzni. Hát ilyen házi dolgokkal...*
- (Andrásfalva-20)*
- *Gyomorfájásra mit használtak, például a kicsiknél először?*
 - *Hát a kicsiknél leghamarább otthon, csak Bukoviából tudom... főztek köménmagot, belétették ěgy olyan rongyocskába, s azt szivatták vele. Legtöbbször a kicsikéknél és eléfordult. Erre a célra, nem vót szabad mást ěnni adni a gyermeknek csak tēát. ...és fekete por vót..., s azt adták neki, és ezzel gyógyult. De legalább ěgy hétig kellett koplaltatni. Kényérfélét sēmmi szín alatt nem vót szabad... Az utolsó napokba piritott kényeret kellett... Úgy hitták azt az orvosságot kilákole. Azt adták neki, s ettől gyógyult még. De adtak mindēnféle cukorkát, s fejerhagymát ěs.*

- Kilencvenkilenc fajta cukrot kell összefőzni vízbe, és akkor aztat így... minden nap háromszor, me'apám és vót élyenbe s aztat itta háromszor egy nap.

S attól a sok fajta cukortól meggyógyult. Ezt egy literes kannába megfőzte édesanyám, s akkor úgy egy-egy pohárával..., háromszor egy nap...

Nem lehetett sokat adni, me' apám vasutas vót s vót egy oláh orvos neki, s akkor őt az tanyította vót. - ...hëjába adta a gyógyszerert ...ott Hadikba. S az azt mondta - ...ezzel próbálják még! Anyám megfőzte ezt a sok cukrot neki, és az használt.

Majdnem egy hétig aztat úgy illogatta, egy-egy pohárával háromszor egy nap. ...99 fajta cukrot. Ezt a szémes cukrot, nem csokoládét ...vaj mi.

(Istensegíts-82)

- *Gyomorfájás. Mind a fëlnőtteknél, mind a kicsiknél mi okozta a gyomorfájást? S mivel gyógyították, mivel előzték még?*

- Hát... az én férjem legénkorába' nagyon fájtatta a gyomrát. Ő mindig mondta, hogy nagyon fáj neki a gyomra. Az édesannyát arra tanyították, hogy gyűjtsön ezt a földi hernyókat. Belétették egy üvegbe, s arra vizet öntöttek.

- S én nem és tudom még mit tettek belé, s arról ivutt. De nem mondták még neki, hogy miről iszik, csak úgy lopva... - aszongya. Attól neki meggyógyult a gyomra... hernyóról itatták. Ő nem tuggya, hogy mit tettek belé. Nem és mutatták még neki, hogy miről öntöttek, hogy igyon. De hernyó vót az üvegbe...

- A gyomorfájást ezt úgy lehet gondolni, aki nem tudja megmondani..., annak az orvos se kapja még a helyit... 1937-be a szomszédunkba egy gyermek lebetegedett. 18 hónapos volt. Hát ésszegyültek oda az asszonyok, és varrták az inget neki, gyócsinget varrtak... Ha meghal, akkor az Isten ad mást helyibe... - így mondták az öregasszonyok. Azt mondja Orbán Irásné, mikor annak vót harmadik hete, a gyermek nem hal még. A szémei jól állnak. Mënnünk haza, s ha baj lesz akkor szőljatok, s segítünk! A negyedik hétbe azt mondta édesanyám, hogy nem kell tovább hagyni!

Orbán Irásnéval elméntek fél a húsvágozóhoz. Az elvágta a marhát. ...hogy mekkora vót nem tudom. A pacalát megvették, melegën haza jës hozták, s a gyermeket belétették, belécsavarták, s kidobták a ganyéra. Az apával ásattak egy gödröt - kicsi gödörkét s oda belétették. Hogy három óra hosszáig vót benne, vagy négyig, azt nem tudom megmondani. A gyerek benne vót a ganyéba s a pacalba. Kivették, s megfërsztették s megmosták, s a pacalt a vizën elcsapták...

A gyereket újból tették. Ez vót egy egész nap s egy egész éjjel... Mikor annak vót harmad napján... egy csontot kiemésztett a gyomrából.

Szënt Péter napján búcsú vót Andrásfalván, s a fiatalok elméntek a búcsúra, s mamája a cubókot odaadta... a csürke cubókot... s azt a vékon szált, ami mellette van, a csont mellett, a gyermek lenyelte, s négy hétig kénlódott a gyermek, míg kiemésztett. Oszta' hogy melyik orvosság használt, azt én nem tudom, de ott vót a szomszédunkba. Most találkoztam vele egy hónapja. Hát van 80 kilás embër. Négy hétig virrasztották.

(Hadikfalva 111-113)

- Gyomorfájás a kicsinyeknél.

- Köménmagot főztünk, és amelyik nagyobb vót, annak köménmagot adtunk, hogy rágja. Cukorral összekevertük s meggyógyult. ...és ha köhögtek, akkor hagymatőát adtunk, még hársfatőát. Nagyon jó vót. (Józseffalva-149)

- A kicsiknél a gyomorfájásnak legjobban használták ősszüleink az ánizstőát, köménmagos tőát, és kamillát. (Székelykeve-156)

Gyermek száján seb

- ...hurkafonnyadék zsírval. Mikor fogyasztották a hurkát, azt a zsírt eltették, s abból gyógyították a gyermekeknek a szájikon a sebet.

- Mi volt ebben a hurkafonnyadék zsírban?

- Hát a fűszereknek a zsírja, ami kifőtt a hurkából. Az ereje. A fűszerekből ami kijött. (Andrásfalva-15)

A gyermek szopásról való leszoktatás

- A gyermek szopásról való leszoktatás. Mikor a gyermek választották el, mivel ijesztették még?

- Kefét tettünk ide, s a kis kezit odavertük. Itt a bömbös...! - ...s úgy megéjedett. (Hadikfalva-136)

Gyomorfájás, -égés

- A fehéürmöt mire használták ?

- Pálinkába tették, s megitták, mikor a gyomruk fáj.

- Szóval gyomorfájásra ? ...és kb. mennyi pálinkába mennyi ürmet tettek?

- Mennyit? Egy marokkal belétettek egy liter pálinkába, belényújtották, aztán az ameddig benne tartott, leitták róla s még tőtöttek reja. S jólesett... megérlelték. (Andrásfalva-26)

- Gyomorfájás, gyomorégés?

- Gyomorra. Ha a gyomra fáj valakinek, akkor borsos pálinkát ittak, s akkor elmúlt.

- Szóval gyomorfájásra?

- Gyomorfájásra. Az összehúzza, vagy összeizéli... nem fáj. Egyszer-kétszer így ivott naponta, s akkor az helyrehozta a gyomrát. (Andrásfalva-31)

- Nem csak a falusi népnél, hanem a katonaságnál és ez vót a szokásba...
Ha valamelyik katona régén lázas beteg vót, vagy nagy gyomorrontása vót, az vót az első orvoslás, hogy azt megkörpölték.
A körpölés úgy történt, hogy egy hosszú félméteres pálcának a végire vattát csavartak, azt a vattát mártották egy kicsi kevés dénaturáltszészbe, s meggyújtották. S akkor egy jó nagy söröspohárnak a belsejébe bétették, s azt összevissza kavargatták. Mikor az jól már a lángtól fél vót melegedve, akkor kivették, és gyorsan az embernek, vagy annak a katonának a gyomrára, vagy ahol fáj, ott odaborították.
Nekem egy alkalommal ilyen esetben 36-ot tettek. Kétfelől az ódálamra 8-8-at, s azt a többi 16-ot még mind a hasamra, a köldököm körül rakták. A végén olyan csúnyán néztem ki és úgy elégették a bőrömet, hogy nem vót egyéb bajom, hanem ettől fáj a testem.
- *Hát ezt a körpölést mi ellen csinálták?*
- A hasménése ellen. Igén nagy hasménésem vót, aztán úgy megrakták a hasamot körpvel, hogy a végén már teljesen fekete volt az összes gyomrom. (Andrásfalva-39)
- *A fehérürmöt mire használták?*
- A fehérüröm használata a gyomorfájástól vót. Ha valakinek nagyon fáj a gyomra, akkor fehérürmöt szárítottak, összetörték, a pálinkába tették.
- *És kb. milyen arányba tették? Mondjuk egy fél liter pálinkába kb.mennyit?*
- Hát egy fél liter pálinkába kb. 2-3 dekát tettek. (Andrásfalva-40)
- Mü jés használjuk megfázás, gyulladás, gyomorfájásra. Mindénre használjuk a kamillát. Mindénre használtuk. Gőzölésre, s még még is ittuk a téáját. Ha megfőztük úgy keserűn... nem és tettünk cukrot belé. Köhögés ellen és használtuk s ha az embernek a gyomra fáj, még arra jés jó vót. Ha valami gyulladásba vót...
- kéz vagy ilyen seb ...azt és mostuk vele s használt. Ma jés használom gőzölni, de téának és főzők belőle. (Andrásfalva-58)
- Só is jó vót – a só... Édesapámnak az anyja 97 éves vót, és fáj a gyomra. S elmént, s egy bögrébe tett egy marék sót, s összekeverte, s mégitta, s nem fáj a gyomra.
- Mondom, ...mit ivutt?
- S aszongya ...sót.
- Mondom: hát az jó?
- Aszongya: jó, me't megállt a fájdalom.
- *Sós vizet?*
- Sós vizet, jó só vizet... (Hadikfalva-111)

- Gyomorfájás, gyomorégés.

- Amikor az embernek nagyon ég a gyomra, csináljon... beletész a pohárba egy kávéskanál szóda-bikarbonát, két kanál ecetet, és egy féldeci vizet... Azt jól összekeveri, ...a szémit behunnya s lelöki s megvan. (Székelykeve-160)

Gyomorgörcs

- Gyomorgörcs ellen mi az orvosság?

- Végünk 3-4 csepp valódi tiszta köménmagot, fél evőkanál erős sósborszész, s azt igyuk meg. S ez jó a gyomorgörcsre.

Arattunk júliusba, s kellett volna ozsonázzunk. Ahelyett én elméntem le a kútra s ittam a kútból vizet. S az a víz úgy megfogott, hogy nem tudtam semmit, csak a gyomromot kellett fogjam. Este hazajöttünk. Nannyám - Pál Antal Batisné aszongya ...semmit se fiam! ...erigy csak fél Bérkóhoz s hozzá egy kicsi dēnaturált szész. A feleségem el és mēnt, egy tojást elvett - ...azzal hozta, mert pénzünk nem vót. Hozott egy sērēspohárba egy kicsi dēnaturált szész. De én azt még kellett volna igyam vízzel vagy cukorval.

De nagyon fáj a gyomrom. Hát úgy ahogy kivettem a kezéből, hát még és ittam. De a pohárt el és hanyítottam. Osztán arra mit kaptam enni, nem néztem, hogy meleg málé, hideg málé... Háliszennek helyrejtött a gyomrom. Rendbe hozott az a dēnaturált szész. Nekem ez használt. (Hadikfalva-117)

Gyomorfekély

- Fekély, gyomorfekély?

- Gyomorfekély? ...az van. Nekem és vót.

-...és otthon Bukovinában ?

- Itt és vót.

- Ott mivel gyógyították?

- Ott mivel gyógyították? Kati! Azzal a gyükerverel ...azzal a gyükerverel, emlékszél-é? Az a nádgyüker olyan vót mind a torma. Tuggya? A tóból vettük ki. Olyan szép zöd levele vót nagy magossan... Itt is vót sokáig Istánnál, a testvéremnél.

- Nem feketenadály?

- Nem. Sás... Azt szépen lekaparta édesanyám, s apróra elvagdalta mint a tormát mikor elvagdadjuk az uborkának... abba, hogy teszük belé. S akkor pálinkát és öntöttünk reja. S elhattuk nyolc napig, vaj tizénhat napig, hogy az érjēn. Az olyan sárga lett belőle, olyan sűrű lett, mint az olaj. De csak ilyen pohárkával kellett megigyon. Olyan gyomor-fájás nem vót, hogy az ne használjon. (Istensegīts-82)

Gyomorpuffadás

- Mikor a gyomorpuffadás vót, akkor körpötvettek a gyomorra. Tehát azt a körpöt úgy csinálták, hogy megzsírozták a kődökit, s meggyújtották gyufával, s akkor egy öreg köcsögöt rejaborítottak a kődökre, s akkor avval körpöt vettek. ...akkor így múlt el a puffadás. (Székelykeve-160)

Hályog a szemén

- *Hályog a szemén?*
- Megfőzték a tojást a hályogra, és azt borították reja... a tojást, a fehérjít. Azt ráborították, és azzal próbálták gyógyítani. Nénimnek, az öregasszonak vót hályog a szemin. Addig bújkált bánatába, hogy egyszerű kiméntünk Halmiba a bokrok közt, s ott a szémit megszurta valami ágocska... S akkor biza' mit csinált?
Aszongyák, hogy kellene egy olyan tiszta szüzeánka, s az jöjjön be...!
Néném esszetört egy kristályüveg darabot, ...jól mind a lisztét úgy megtörte. Belétette egy csőbe, melybe szoktunk szőni. Rajta van a cérna. S akkor aszongya: gyere Ágniska! Ágnis olyan jó leánka vót, ...10 éves. Első osztályos vót. S aszongya: most fújd be leánkám a szemembe!
S akkor a leánka leült egy székre, s akkor néném eleibe, s úgy a szemibe befújt. S úgy akkor összecukta a szémit. S kihatította, levette a hályogot az az apró üvegdarab. Ez tiszta igaz vót. (Hadikfalva-91)

- *Hályog a szemén. Mitől jött, mivel gyógyították ?*

- A hályogot nem es tudják meggyógyítani. Itt van Márton Trézsi, az a bőcsübe kapta. Valami skarlatin betegség járt akkor. S az a betegség mindenkinek akit ért, az hagyott egy jelt.
- Trézsinék a széme... egyik hályogos lett. Többet sohase lett látása. Ezt akkor kapta, mikor skárlátin vót. Hadikfalván 1934-ben. Ebbe... – aki beteg vót, az nem tudott kijönni. Trézsi – Bíró Ferencnek a lánya – akkor kapta ezt a káliságot. (Hadikfalva-127)

Hátfájás

- *Hátfájásra mit szoktak használni?*
- Hát mit csináltunk? Mëgdörzsöltük. Tormát es reszeltek, s máléba belekeverték, ilyen főtelen kukoricalisztbe, mikor meleg vót... a tormát, s azt borították úgy tarisnyába reja a hátra.
- *Körpöt szoktak-ë használni?*

- Igén hát, tiszta fekete lesz a feje. De jobban használt a hátfájásra a szúnyog-ispirt, csontispirt, dēnaturált szész. A lábfejásra jēs jó. A szúnyogispirtet... ..itt szalmiákszész – ...úgy hívják. (Andrásfalva-31)

- *Hátfájásra?*

- Tormát kukoricadarával összekeverték, főzōvízzel leforrázták. S azt hagyták kicsit állni... mēghūlni. Ęgy vászon zacskóba vagy tarisnyába tették. A beteget haslag fektették, s a hátára tették a zacskóban a torma darát. Ez használt.

(Andrásfalva-52)

- *Hátfájás. Mitōl jött, mivel gyógyították ?*

- Hát ha mēgfázott az embēr... Sokszor mēgfázott az embēr, és attōl fáj a háta. Sokszor fáj a háta... ..és akkor vōt Ęgy patak, és abbōl vōtak piócák – aszondtuk vérszipó... – és azt ráraktuk a hátára, s kiszípta a rossz vért.

- Körpöt ěs szoktunk vetni. Vattát tekertünk Ęgy palcára, s benzinnel mēgkēntük s mēgyūjtottuk, s Ęgy kicsi pohárba a belsejibe körűlvittük, s úgy azt a poharat ráborítottuk a fájó hátra. Ęlyen gömbölyū szádú poharak vōtak.

(Józseffalva-150)

Hidegrázás

- *A hidegrázást mivel gyógyították? (ha a rossz víztōl kapta a hidegrázást – a szerk.)*

- Hát a hidegrázástōl a legnagyobb gyógyítás az volt, hogy az embērt belerakták a ganyédombba, vagy – ha nyári idōbe volt – törekbe, de jó keményen lerakták körülōtte a töreket, hogy ettōl melegbe lēgyēn. De biza mēg istállōtrágyába jēs... künn a ganyédombba jēs belétemették nyakig. S úgy volt Ęgy vagy két nap, amig azt kihúzták belōle.

- *Másik módszere?*

- Volt olyan módszer, hogy kékkövet, amit itt használnak a pērmetēzésre, a szōlō pērmetēzésre, azt a kékkövet mēgtörték, s ebbōl Ęgy jó kávéskalánval vagy ěvōkalánval beléttettek Ęgy csiporba, s langyos vízzel mēgitatták.

Ez annyira hányatta az embērt, hogy... a gyomrát ěs volt, hogy kihánnya. Me't azt mondták, hogy a hidegrázás, ez a rossz víztōl van.

- Móduvába dolgozgattak a népek, s ott olyan rossz vizek voltak, hogy amikor hazakerūltek a nyári munkárōl, akkor a java része mind hidegrázós volt, s evvel gyógyították ki.

- *Mēg más módszer mi volt?*

- Mēg volt Ęgy gyógyítása ennek a hidegrázásnak, az, hogy a beteg nem is vōtte észre, mikor a mellētte való (ember) Ęgy vōdōr hideg vizet a nyakába öntött.

Így, hogy ez annyira mēgējedett tōlle, hogy rōgtōn elhagyta a rázás.

Ęn magam ěs voltam hidegrázásba. Ęngēmet minden nap ěccēr vōtt elé. Így, hogy körülbelōl Ęgy óra hosszāig rázott. Ezt abbōl kaptam, hogy Romániában benn

a verebek nem a házak ódalába, s nem a fákra fészkelnek, hanem alatt a kútaknak a kőrákások közti. -... így egy alkalommal egy verebfia beléesett a kútba. Igaz, hogy több és, de kimerítették egy verebfijat, s azt beléöntötték az ételbe, amit főztek. ...s amikor nekem a tálamba öntötték az ételt, akkor azt a verebfiat az ételvel odaöntötték.

Én annyira megcséméltem, hogy ebből kaptam a hidegrázást. Ez így volt.

- *S ezt mivel gyógyították?*

- Ezt nem tudom másképp elmondani, csak evvel a kékkővel, ...evvel gyógyítottak ki. De azt hittem, hogy beléhalok, mikor megittatták. Me' három napig sémmit sém ettem. Mindig csak hányni akartam, pedig nem volt mit.

- Hát elbeszélem akkor ezt a dolgot egész a kezdetétől. Én román katona voltam. A tényleges időmet szolgáltam.

A magyar katonaság, a magyar nép, az kissebségben volt a románok között. Inkább használták őket mezei munkára... Így engem is kivettek egy ilyen mezei munkára, ahol kertbe kellett nekünk dolgozni.

Égy bulgár volt a szakácsunk, s az főzött nekünk ebédet. De mikor az ebéd kész volt, akkor azt ő kevesellte, s így egy vödörbe vizet vitt a kútról, s abba volt egy csóré verebfijú.

S mikor ő beléöntötte a levesbe a vizet, hogy több légyen, akkor nem vette észre, hogy a verebfijat beleöntötte... s így került nekem, amikor osztotta ki az ételt a tálamba. ...és én ettől annyira megcséméltem, hogy ettől tovább mind egy hónapig voltam olyan beteg, hogy minden nap egyszer kirázott a hideg.

- *Miről ismerték fél a hidegrázást?*

- A hidegrázást arról ismerték meg, hogy az ember előbbször erőt izzadott, s akkor kezdett a hideg futni utána, ...rajta az egész testjén. A nyári üdőbe, mikor a legnagyobb meleg volt, akkor és subát, dunyhát, bundát, ...ami volt mint réjarakták, s még azt és lerázta magáról, úgy átfázott. Addig amíg ez átol nem járta, s ennek vége nem lett. De ez tartott kb. egy óra hosszai, amíg állandóan úgy vacogott, hogy akármennyi gúnya volt rearakva, azt magáról lerázta.

Ez így volt...

(*Andrásfalva-8/10*)

- *Forró hidegrázás?*

- A forró hidegrázást úgy gyógyították, hogy egy liter pálinkába egy liter édes tejet összekevertek. Az édestejbe előbb fejerürmöt tettek. 2-3 napig áztatták ezt összekeverve s így adták a betegnek.

A leggyakrabban főleg az arcon van, és erős fejfájással kezdődik. Majd lila pirosság, tüzeség vonja be a gyulladós testrészt, és a beteget a forró hidegrázás gyötri, s az izzadság kiveri. Aki a betegségben szenvedett, arra azt mondták: hányra a Szént Antal tüze.

(*Andrásfalva-50*)

- *A hidegrázás mitől jött, mi okozta, mivel gyógyították?*

- Hát ingemét és rázott a hideg. Úgy történt, hogy két hónapra cékla... - me' úgy montuk otthon ugye... - céklakapálni, répakapálni vótunk... Mikor jöttünk haza, - imán szavam nem felejtém - mü ott benn egyebet nem ettünk csak túró.

Mindén nap túrósmalé. Hát én osztán megláttam benne a kukacot, s nekem nem kellett imá' többet. Én gyújtottam egy dézsácskába, úgy, hogy mire letót a két hónap, a dézsácskát én megtötöttem túróval. Mikor mentünk haza, hát én nem tudom mi lölt. Én olyan beteg lettem. Mэггетtem egy pár szem meгgyét. Lehet, hogy éhes vótam... s alig tudtam én a kocsira félülni s olyan beteg lettem... A hideg kezdett rázni...

S akkor hazaméntem, s úgy lebetegedtem onnantól, hogy mikor hazakerültünk mindén nap rázott a hideg. Anyám - mint Mөnyhár mongya - főzött így borba, vagy tudom-és én... - főzött - ...ilyen szөгfúborsot rakott belé, csípös borsot, s nem használt sөmmit.

Aztán apám elvitt Radócra a kórházba, s ott vótam két hétig, s adtak azt a kínai port..., s én mindig úgy csináltam, hogy kivettem egyikből, s akkor azt meгgittam - ...s akkor aztat eldugtam a szalmazsákba.

Úgy, hogy összegyújtottam vót vaj 10 darabot ...vaj tizenötöt így kicsidénként, de ingemét, még azon a nap ...pénteken... sose felejtém el. Mikor bévittek azon a nap ki kellett vóna rázzon, s nem rázott ki. Mөгjiedett biztosan a hidegrázás, hogy kórházba kerültem. Hát két hétig mondom olyan beteg vótam, de amúgy egész nyáron beteg vótam. Azt, hogy hát... meгgyüjtöget tem azt a kínait... s mikor hazaméntem, akkor vittem haza a kínait, s akinek csak adtam, mind meгgyógyultak attól a kínaiportól. Olyan keserü vót. S attól mindénki meгgyógyult, akinek adtam.

- Nem tudja Rózsi néni, hogy ez mitől jött... ez a hidegrázás ? ·

- Hát a hidegrázás a csemellésen múlik. Csemellés és vót, s az ételektől és.

Apám elvitt vót münköt egy évre elszөгödött bé Móduvába. Vót vaj hat család. Még a Mөnyhárdnak a sógora ott vót s a nagynénje. S akkor a testvérem meglátta... főztek babot s belé vót abba téve..., hát azt se tudom mi vót bele-fözve.

Kausba kitötötték a babot, a levet - ...teli vót hagymával. A fakalánba mikor kiemelte, hát az izé... szotyogott le a hagyma... a sok hagyma. S azt meglátta a gyerek. Én nem tudom ett-э belöle, nem-э? ...elég hogy aszongya:

- No apám és elérte azt - aszongya - hogy izéből eszik... - kausból... vagy hogy mondta nem tudom.

- Az a gyermek 14 éves vót. S aszongya: ide kellett apa hozzon - aszongya. Hát ilyen ételt kell énni...? - aszongya. Hát ilyen ételt kell énni?

Hát ettől még lehet halni!

Nem szólt apám sөmmit. A gyerek akkor meгbetegedett, s egész évén keresztül olyan sebék jöttek ki rajta. Nem kelések. A fejín, testin, egészen, hogy mikor egy év letót, akkor hazaméntek s a gyermek meгhalt. Belé kellett pusztuljon. Nem használt sөmmit. Nem tudtak olyan orvosságot adni, hogy attól meгgyógyult vóna.

(Istensegíts-66-67)

- *Hidegrázás (csemelléstől – a szerk.).*

- A hidgrázás attól jó, hogy nagyon jóízűt eszik, vagy ki van fárodva, és megállt... nem tudja feldolgozni a gyomrába az ételt. Ebből kapja a csémért.

- *...és akkor ebből fejlődik ki a hidegrázás?*

- Ebből lett a hidegrázás.

Én úgy jártam..., megcséméltem, s még édesanyám még és dörgölt ingemet. Béhitta Deák Pálnét, és megdörgöltek szappanval, jó meleg vízzel megmosdattak, és háromszor vizetvettek, s abból három cseppet benyomtak a gégémre. Erre jött osztán a hidegrázás... Négy nap tartott, de olyan csúful tartott...

- *A hidegrázást kéndténél a csemelléssel össze lehet hozni?*

- A csémellés? ...az sokáig tart, még két évig is, ha nem talál orvosságra.

- *S akkor mivel gyógyították – mégis – más éggyébbel a hidegrázást ?*

- Hát mivel? Égyrésze ivott petróleumot. A másikat még kellett éjleszteni, valahogy úgy, hogy egy vödör vizet ráönteni, hogy éjegyén még. S elhatta, akít elhagyott...

De a' más... sokféle hidegrázás vót. A' más... biza kellett forduljon orvoshoz. S akkor adott valami olyant... e' én tudom, hogy a hideg rázta a férjemét, nagyon beteg vót. Osztán elméntem Vilmus bámhoz, Márton Vilmushoz. Őt és rázta a hideg, s adott nekém egy olyan receptét, hogy mennyek azzal... S osztán olyan vót, mind a hamu. Három szemecskét, vaj mélyen por vót ...bévett, s az vitte el... Hát csúnya a hidegrázás.

- A hidegrázást még azzal is lehet védeni.: aszonták, hogy égés van! – s úgy megéjedt, hogy a kertbe hátra futott nálunk s aszongya: hol az égés? ...s úgy megéjedt... Pál István úgy megéjedt, hogy a kertbe hátrafutott nálunk s aszongya:

- Hol az égés? Há' mondom: – ki mondta?

- Hát azt mondták, hogy égés van!

S ezzel gyógyult meg. Erre én emlékszek. Én nagy gyerek vótam.

- A férjemet rázta a hideg sokáig. S akkor ő erőszakot tett, hogy mikor a hideg-rázás jött, ...me' minden nap megvót egy időpont, hogy mikor kezdte a hideg rázni... ...akkor ő félőtözött azelőtt... s akkor ő addig ment, hogy – aszongya – má' úgy el vót fáradva, hogy... csak egy pillanatig állott vóna még, abba helybe kirázta vóna a hideg. Osztán erőszakot csinált, s többet sose rázta a hideg.

De sokáig rázta. Sokáig, hogy imán nem tudták, hogy mit csináljanak vele. S aztán ezzel meggyógyult. S többet sohase rázta ki a hideg. *(Hadikfalva-96-97)*

- *Fejérüröm – mire jó ?*

- A fejérüröm hidegrázástól és jó. Sok mindénre használták. A fejérürömöt megtörték s belétették egy üvegbe, s még kellett várni, hogy éjék meg. De olyan keserű vót.

- *Vizet tettek hozzá vagy mit?*

- Pálinkát. Pálinkába tették belé, de olyan keserű vót. S ezt még kellett inni, s aszongyák ez használt. Oszta' attól-ë... használt-ë vagy nem, de elhagyott. Azt többféle gyógyszerre használják, ...a fejeürmöt. Az jó orvosság.

(*Hadikfalva-133*)

- Ugyë... mondom, hogy sok mindënt próbáltam, mert az öregasszon sokat mondott, de akkor még hidegrázta, tudja az ideg gyötörte ...és akkor mondom, most attól mit lehet csinálni? Aszongya mënyën - aszongya - a mezón így a... kërésztil vót a fõdeken, ilyen gyalogút s akkor - aszongya - a borozdákon lát... - olyan kerek lapija van neki, és az fëlnõ magosabbra... s azon - aszongya - olyan virágja van mind a gyöngyvirág s a közepibe kicsi sárga van. Azt vigye haza. Fõzze még - aszongya - de rozskorpa savanyító-anyával... Hát ez nekem nem vót, de el kellett mënni a szomszédba, s kërtem rozskorpa savanyítóanyát, s akkor még arra én töltöttem vizet, s azt a burját belétettem s mëgfõztem. S tettem belé cukrot, de lettettem, hogy kihüljön, ...és akkor szépen abból ivott. Aztán... hogy használt-ë, de a hidegrázás elhagyta. Akkor csak használt ugyë?

(*Hadikfalva-137*)

Himlõ

- Tudom, kiütés vót régebben. Himlõ vót. Kiütött rajtam és. Lejánka vótam s tudom, hogy anyám vizes lepedõbe takart s bétett a donyha alá s úgy gyógyított még. Meleg vizes lepedõbe belégöngyölt s akkor betett a donyha alá, a jó melegbe. ...ott kellett üljek. Még kellett száradjon a lepedõ rajtam. (*Istensegíts-89*)

- *Himlõ.*

- A himlõt úgy gyógyították szüleink, hogy egy kicsi rumot adtak annak a csecsemõnek. Ha berûgott aszondták, annál gyorsabban nyomja ki a hasán a himlõt.

(*Székelykeve-160*)

- *Apró kiütés a testën.. A gyermekeknek szokott fõleg lënni, volt-ë orvossága. Mi volt?*

- Volt. Meleg ágyba fektették, és lisztet pörköltek neki, és azt tették a testire. S akkor szûnt még az apró.

(*Józseffalva-150*)

Holdkóros

- *A holdkórost hogy gyógyították?*

- A holdkórost? ...azt mondták a holdkórosnak, aki még a bölcsõbe feküdt, és az ablakon a telihold besütött... - ennek a holdnak a világa annyira mëgsütötte a bölcsõbe fekvõ kisgyermeket, hogy azután mindig a teleholdkor az álma... éjszaka félkõt és kimënt. Amikor kimënt, az udvaron elmënt jobbra, balra, hátra, előre.

De olyan is előfordult, aki a ház végén a gërzëdën, me' faházak vótak, fëlmënt a ház végén, ...fél a födel tetejére, és a házak tetején végigsétált, még visszasétált s

lemént. Csak az vót benne, hogy olyankor nem vót szabad az embérnek neki szólni, mert félbredött és leesett. Békét kellett hagyni... ..hogy mennyire holdkóros, hogy rendesen teliholdra nyugtalan; fölkel, hogy egy nagy teknő hideg vizet tettek a bölcso mellé.

Vagy ha ágyba feküdt, az nem tudott sémmit. ...s azt a nagy disznyóvágó teknőt teli hideg vízzel odatették. Mikor ő az ágyba félköt, akkor beleesett a teknőbe, s abba a hideg vízbe félbredött. Ez igaz vót.

- *Körülbelül hányszor kellett ezt a műveletet megcsinálni, hogy kigyógyuljon?*

- Hát bivan négyezer-öt ezer is még kellett ezt csinálni, amíg aztán lassan...

- Hát azt mondták olyan is vót, aki kinőtt belőle. De ez nagyon nehezen mént. Inkább ezzel a hideg vízzel vették ki belőle. (Andrásfalva-42)

- *Holdkóros, ilyen is volt? Mitől jött, és mivel próbálták gyógyítani?*

- Sémmit mással, csak be kellett hozni az istállóból s odafektették le a konyhába. Éjjel félbredött, s elkezdett menni. Hol a függönyt szaggatta, hol maga alól kitépett mindent. Hideg vízzel szokták locsolni... Azt mondta apósom, hogy mikor holdkóros, akkor nem szabad a gyereket bántani. A géréndákon mént a padláson. S a cselédek a másikon ott látták még, hogy menyén mászik István a géréndán. De élyenkor nem lehetett hozzászólni... (Istensegíts-90)

- *Holdkóros.*

- Aszondták, aki holdkóros, mikor a hold fogyatkozik, akkor éri el a holdkórossága. Nincs nyugta. Fölkel az ágyból és borongál, szóval járkál. Tehát akkor mikor a hold teli van, azt még kell várja, hogy elmúljon.

Mikor megjelén' az újhold, álljon ki a csarnokba, és mondja háromszor: új hold, új király, te elhittál a lakodalmadba, de én nem menyék el, hanem elküldöm a nyugtalanságomat, és a hódkorosságomat! ...és ezzel állítsuk még a holdkórosságot. (Székelykeve-159)

- *Holdkóros, ilyen volt-é ?*

- Holdkóros, én mégmondom... A holdkóros olyan vót, hogy...

Én vótam a leányoknak Bábucskénba a kálfa, 40 lőánnak. S vótak ott embérek. S egy félidős embér vót. Hát éjjel, hát... én sokszor félköttem.

- *A leányok között jól érezte magát?*

- Jól. Jól. Hát kicsikék vótak 13-14 évesék. Félkeltem éjjel s még bé jés takartam őket. Vótak legénkék és. Égyszer látom...

... mü olyan hosszú hámbárba laktunk úgy mondták, egy magazin. Hát egy embér fél van ülve, és a helyiről lejött, s odamént a végire, seggén csúsza, úgy ahogy csinálta a répát, mikor szédtek ki a gazt belőle.

S mondom szerelmes Istenem, hát nekiszólnék, mit csináljak? Elhagyom mit csinál, mi lesz ennek a vége!

Addig, hogy eljött a végire, s ott mégtért, s eljött a helyire. Sétét vót. Nekém vót egy elemlámpám. Hogy talál ő vissza a helyire? Onnat eljött, s innen elmént bé,

s visszamént a helyire s lefekütt. S azt mongya, hogy hát na... – már ezzel és kevesebb lesz holnapra a munkám. Ezt mondotta. S reggel mondom neki, s aszongya nem igaz! Nem igaz...

- S hát vót Istensegítsbe megint egy kálfa. Úgy mondtuk kálfa...
 - S mondom, hogy te tudsz-è erről?
 - S aszongya tud róla, de sohase vette észre. Mert én aluszok, sohase kelek fél éjjel.
 - Nem tudtam én meggyőzni, hogy igaz-è.
 - Hadd el... – mondom –, egyszerű félkötlek. Mikor eljő az idő félkötlek. Nem mindén éjén jön. Ötödik éjén, tizedik éjén csak úgy në...
- Egyszer megint félkel, s megint matat s ményén. Úgy, mint amikor dolgozott a földön ...seggén csúszott. S odaméntem s mondom:
 - Éndre! – úgy hitták Szemő Éndre. Éndre, kelj csak fél! Jó! – azt mongya... – Nézd, most indult még a répába, – szédni a répát ki!
 - De nem kellett vóna neki szóljon!
 - Odamént s aszongya te, nem eleget dolgozol nappal! – aszongya: Még most és nem tudsz pihenni? Úgy megéjedett, hogy többet ezt nem csinálta .
 - Hát azt mongyák, hogy aki éjjel félkel s ményén, hát azt én és láttam. A szomszéd gyerek vót, egy 16 éves gyerek. Félköt, s eljött bé anyósomékní. Ott ültünk benn. Félköt s bėjött s a lószerszámokot – mind a kettőt – megfogta s féltette a lovakra.

S aszondta anyósom, hogy nem szabad neki szólni. El kell hagyni. Elmént szépen haza, s anyósom hazakéserte s mongya az anyjának.

S az aszongya – most fekütt le. De most járt bé nálunk. S reggel nem tudta. Ezt én és láttam.

- *De ezt tudták-è valamivel gyógyítani ?*

- Azt is hallottam, hogy a kútból... a gyerek félköt s a kútba vótak ilyen éjjeli madarak. Úgy mondták cigánverebek. S az éjjel lemént a kútba s azt a fészket mind kiszedte. ...és nem merték..., mert hírt kaptak, s nem mertek neki szólni, hogy nehogy beléessék. Szépen onnat kijött s elmént a helyire, s lefekütt.

S ha nekiszóltak vóna, abba a helybe beléessett vóna a kútba. S akkor megfulladt vóna a kútba, me't mély kút vót. Nem mertek neki szólni. Szépen félköt s a madarakot kivégezte... Ezt én tudom.

- *Miből kapták ?*

- Éjedségből. Bizan az éjedségből sok mindént lehet kapni...

Hát én és vótam ejedségbe. Félkeltem az ágyból, aludtam, s leguggoltam s az ágy alá lestem be...

Anyámék fonták a hagymát este. Többen fonták, me' mindig vót segítség. Úgy... hogy ő látta, hogy én lesek bé az ágy alá... Dehát én nem tudom mért lestem.

(Hadikfalva-117)

Hülés -mëghülés /Reuma/

- Hülés, mëghülés.

- Nanyám a reumás karjára ...pisivel sárga földet gyúrt, azt két rongy közé tette. S azt tette a karjára. S rëja még száraz rongyot... s használt.

(*Andrásfalva-46*)

- Hülés ellen?

- Szëntélt koszorút főztek mezei virágból. Pipacs, búzavirág, galambvirág, vad árvácska stb füvekből, Úrnap előtt kellett szëdni, hogy az ereje ne mënjën el, ne hervadjon el.

- Csak úrnapi körmënet alatt szëntéltették. A négy kápolnához lerakták, vaj a kërésztre lobogóra, vaj Mária szoborra, vaj a karjokra vették. Ebből fëredõt főztek. Nagyon használt a hülés ellen.

(*Andrásfalva-48*)

- Hülés... influënza ellen is használtak a hagymát, de még úgy tudom sok mindën másra is... Tëlën egész tëlën, ott állt ëgy fazakacska a füttön teli hagymalë-tëával, s avval védekeztünk a hülëses betegségek, s az influënza ellen.

(*Andrásfalva-60*)

- Az hülés... Hát forró tëával. Mëgpërgëltük a cukrot, öntöttük vizet rá , s abból ittunk.

Mikor a lovat patkolták, s a kovács a patkót vërëssen rëjanyomta a patájára a lónak a körömhöz, odafutottunk s bűzöltük azt a lókörmöt. S az vót, hogy az szaggassa ëssze az orromlikát, s akkor a takon kijött...

(*Hadikfalva-130*)

Igëzés, igizés, igëzet, szëmverés

- Az igëzetët mivel gyógyították?

- Úgy mondta az orvos, hogy rossz szëm nézi mëg a kicsikët, s akkor mëgigëzödik, s akkor kell vizetvetni.

(*Istensegëts-80*)

- Szëmverésre, igizetre?

- Ègy miatyánk, kilenc üdvözlëgy s ëgy hiszëkégyet mondtak. S akkor belëtették a vízbe a kilenc ëgő szenet. Mëgmosás után kërészttët vettek a betegre, s mondták: Jëzus szüetése előtt hëgyek nőttek, kövek nőttek. Jëzus szüetése után mindënëk mëgtërtek. Térjën mëg ezën a kicsikën ës ez a betegség.

(*Andrásfalva-51*)

- Igizés.

- Azt mondták, kinek a szëmöldöke ësszeër, az igizös. Ha a kisgyerëkët mëg-igëzték, akkor mondtak fëlëtte három miatyánköt s három üdvözlëgyet, s akkor odatartották a kis gyerëkre azt az edényt, ...azt a tálát, és akkor belëtették a paraszat, de ólom is vót benne. Az mëgolvadott, s úgy öntötték bele.

- Önöntés is vót?

- Igën.

(*Józseffalva-149*)

- *Igézés – szemverés.*

- Szemverés. Azt saját magam örököltém, öreganyámtól megtanó'tam. A miatyánkot elmondtam... és akkor elvettem egy evőkanalat, és az evőkanálval hét kanál vizet belemertem egy bögrébe. S mikor én elmondtam a miatyánkot, utána a késvel háromszor kísérőtét vettem a bögrébe... a vízre, és azt mondtam: szem megnézte, szív megszerette, szentlélek úristen vigasztald még a szem-mégvert gyermekét!

Ezt elmondtam háromszor... – és amikor ezt bevégeztem, akkor a bögréből átmértem egy másik kis bögrébe azt a vizet, és ha az a gyermek valóban még vót verve szemvel, a hét kanál vízből 11-12 kanál víz lett...

Avval mosogattam a szemécskéjít, kezecskéjít, és a kis hasacsckáját ...és egy-két óra múlva a gyermek pihenni tért. Szépén elaludt, és az igizés elmúlott.

...de azt háromszor kéllött mégismételni. Napfélkeltek, napnyugtakor...

(Székelykeve-156)

- *A szemverést, eltöpködték?*

- Ptü – ptü, még nem igizlek!

- *Igézés. Amikor mégigézték a gyereket?*

- Amikor mégigézték, akkor szenes vizet vetéttünk s imádkoztunk.

(Andrásfalva-49)

- *Az igézésre mit használtak?*

- Régebb vizetvéttünk a gyerékeknek, ha mégigizték. Elmondtunk három miatyánkot, három üdvözlégyet, s egy hiszékégyet. S véttünk szenet a vízbe..., három szem szentet belé... S akkor avval mégmostuk a tenyerecskéjét, a talpacskáját, a fejecskéjét, hátul a nyakacsckáját, s elaludt... S azt mondtuk, hogy attól gyógyult még.

- *Valami babonás dolgot nem mondtak?*

- Dehogy nem! Amikor mostuk, akkor mondtuk, hogy kék szem, zöd szem, fekete szem megnézte, s Szentlélek Úristen vigasztald még a lelkét benne!

S akkor kivittük a vizet s visszafélé félöntöttük a ház tetejire.

- *..és ez mit jelentétt?*

- Hát így tanultuk az öregebb szülöktől.

(Andrásfalva-22)

- *A szemverést eltöpködték?*

- Ptü – ptü, még nem igizlek!

- *Igézés. Amikor mégigézték a gyereket?*

- Amikor mégigézték, akkor szenes vizet vetéttünk s imádkoztunk. Az anyósomtól én úgy tanultam, hogy – aszongya – vettem a vizet erdőnek ágából-bogából, mind Mária vetette Jézus Krisztusnak a Szent Joáchim kútjából.

Akkor imádkoztam egy miatyánkot, s akkor a gyufaszáלבól, – amiből a vizet vetéttém belédobtam a vízbe, s abból még egy szemecske sém maradt...

- ...semmi - ...úgy lement. Nem - úgy... - nagy szeméket vettünk, me' vitte a víz, hanem gyufaszázból vettem a vizet, s belément. S az... - mikor két miatyánk s két üdvözlég Mária, s egy hiszékéggyet elimádkoztam, mindig egy-egy gyufaszál szemécskét égettek, s belédobtam a vízbe, s megmostam az arcját, s egyet ivutt belőle, s meggyógyult.

Itt van egy lányunk, 19 éves, s bizan én már neki imá' többször kellett vessek, mert a munkahelyin egyik is, s a másik is elfújta a fejit, s megigézték.

S én azt mondtam: szem megnézte, szű' megszerette ezer angyal vigasztalja, s a boldogságos Szűz Mária. S akkor elköpdöste. S még újra háromszor ezt elmondani. S jól lett a gyerek... - meggyógyult. (Hadikfalva-136)

Ijedtség

- Hát voltak olyan öregasszonyok régebb, s aztán ónval... Ónot öntöttek úgy vízbe, imádkoztak rá, s még az is megjelént, hogy mitől ejedett meg a gyermek, ha olyan betegség találta... Az ónból kiömlött szabályosan, hogy mitől ijedett meg, hogy mitől lett olyan borzalmas beteg. Régebb evvel gyógyítottak... ónöntésvel.

- Szóval az ijedtségtől van az epilepszia, vagyis a rossz betegség?

- Ijedtségtől jött. Igén. (Andrásfalva-16)

- Az ónöntést ijedtségre használták?

- Ijedségre.

- És, hogy csinálták, ezt el tudná-é mondani?

- Hát úgy, hogy azt a kicsit lefektették, és úgy, hogy ne lássa az a kicsi. Letakarták a szemeit. És azt az ónot belétették a kalánba és megolvastották azt az ónot. S amikor eloldódott, jól elolvadott, úgy, hogy folyadék vót, akkor egy tányérba tettek hideg vizet, vagy egy tál hideg vizet, s akkor aztán az ónot beléöntötték a vízbe. S azt is kellett csinálni háromszor egymás után, és három-négy nap.

(Andrásfalva-34)

Izzadás

- Ha valakit kivert a víz...

- Itt azt mondják, hogy a szüvitől van. (Hadikfalva-126)

- A hidegrázást arról ismerték meg, hogy az ember előbbször erőst izzadott s akkor kezdett a hideg futni utána, ...rajta az egész testjén. (Andrásfalva-9)

Kankó, tripper

- *Kankó, tripper?*

- Az élyenüket füstre szokták tenni. Három hétig tartották a füstön. Az embert és, s az asszont és. Ki élyenbe beléesett. Ha kibírta azt a füstöt. Egy orvosság volt, és három hétig nem vót szabad az ágyból leszállni. S ha kibírta a három hetet, akkor meggyógyult. S ha nem bírta ki, belepusztult. Így szokták gyógyítani. Hát Györfi Jóskát és Györfinét, – ugye – nanyám többször elmondta, hogy azok élyen betegségbe vótak, és így gyógyították ki. Én üsmerem mind a kettőt.

(Istensegítség-91)

Kancsi, kancsal

- *Kancsiság, kancsal.*

- Hát az én bátyám – Vilmos bácsim – nem úgy született. S aszondta édesanyám, hogy azt úgy kapta a bőcsübe. Me't a gyermek kicsike vót, s kellett vóna szoptassa, s anyám elhanyagolta. Addig kénlódott, hogy a szémei összeakaszkodtak. Egyik széme a másikat rontotta. S úgy ő szépen még is vót azzal a kancsisággal. De hogyha létt vóna akkor még szemüveg úgy, mind most van. De nem vót, s nem adtak. S így akkor gyógyítani nem tudták.

- Akkor azt és mondták: A bőcsühöz ne álljanak oda a fejihez, mert akkor lesz kancsi a gyerek. Nem vót szabad odaálljunk a bőcsühöz hátul. Igén így mondták. Hogy osztán igaz vót-é...; nem-é, azt nem tudom. Gyógyítani ezt nem tudták.

(Hadikfalva-128)

Kanyaró

- *Ha valakinek kiütése volt a testén, vagy az arcán, hogy is hívták ezeket? ...kanyaró, vagy micsoda?*

- *Otvar, apró, himlő...*

- *Mivel gyógyították, ha megkőte az apró gyermeket?*

- *Italval. S melegbe tartani. Pálinkát, bort, de inkább pálinkát, mert jobban átmelegedett attól, s hamarabb kihajtotta.*

(Andrásfalva-38)

Karcolás

- *A karcolást mivel gyógyították?*

- *Mikor karcolták a gyermekeknek a karocskájikat, akkor tejfélvel szoktuk megkenni, s az húzta ki a tüzeit.*

- *És ha valakit megkarmolt a macska? ...az embér kezét, vagy a gyermek kezét, azt mivel gyógyították?*

- *Hát arra nem emlékezek.*

(Andrásfalva-22)

- Tehát a karcolás... – van többféleképp. A macskakarcolás hamisabb, hamis...! Az talán a legveszélyesebb, mérges. Hát azt... elvágunk egy vöröshagymát kétfelé, de frissen. Természetes mikor az a macska megkarmolja az embernek a karját, és a vér elöbbugyan, azonnal a friss hagymát elvágni kétfelé, és jól besúrolni háromszor...

A karmolás nem kap tüzet... – nem kap lázt, és elmúlik. (Székelykeve-156)

Kelés

- *A sebek nevei:*

Kelés, tüzes kelés, dagadás, kemén-dagadás, tályog, nagymarin, feneketlen seb, éjjeli pattanás, szerelemszökés, epsémérög és leves-gennyes terjedő ragályos seb. (Andrásfalva-49)

- *A kelést mivel gyógyították?*

- Hát legjobban, ami legjobban használt neki, kerestünk egy olyan asszont, amelynek kicsikéje volt, s szoptatott, és fejt tejet. Azt a tejet búzalisztvel ésszegyúrtuk, s azt tettük rá. Megkentük egy kis zsírral, hogy ne ragadjon rá. Ez volt a legjobb.

- Aztán még más csinálta úgy, hogy szalonnát vágott rá, vagy pedig hagymát sütöttek rá. Evvel a háromfével szokták régebb a kelést gyógyítani. Nem kivágták, hanem evvel gyógyították.

- *Na és ez megérlelte?*

- Megérlelte, még ki is hasította.

- *Utána kinyomták?*

- Igén.

(Andrásfalva-15)

- *A kelésre mit tettek, hogy kifakadjon?*

- Hát mit tettünk? Hagymát. Főztünk húsleveset, s abba a húslevesbe belétettünk hagymát. S akkor azt a hagymát kiszedtük, ha jól megfőtt, és széjjelszedtük, és a hagymának azt a kovákat..., mert olyan részleges a hagyma. S azt leraktuk. Az kifokasztotta, még es érlelte s ki jës fokasztotta.

- *Tulipánlapival gyógyítottak-é?*

- Nem hanem lenmagot s kendermagot méhviasszal egybe főztünk, egybe olvasztottuk, s avval leragasztottuk azt a kelést. S az érlelte, s ki jës fakadt.

(Andrásfalva-31)

- *Rossz kelés?*

- A csúnya rossz sebeket a Szucsáva vizibe kellett mosni. A folyóvíz kivontatta és elvitte a sebről a fájdalmat, s meggyógyult.

- *Keléses seb gyógyítása?*

- A keléses lábat új fazékba tett vízben megmosták, és azt a vizet a kérésztútra kiöntötték, hogy másra ragadjon a kelés.

- ...az almát kétfelé hasították, azzal a gennyes sebrészt megnyomkodták. Újra összetéve a kérésztútra tették. A hiedelem szerint, elég volt az is ha valaki félvette, arra már ráragadt a gennyes seb. (Andrásfalva-48)

1. Vereshagymát sütöttek és rátették.
2. Vagy kovásszal és háziszappannal keverték.
3. Nyúlhájjal fokasztották ki.
4. Fehér liliom levele, utilapi, citromlevél is szívja a sebeket.
5. A fekete nadály gyökerét megfőzték, és azzal mosták a sebet.
6. Írt főztek vagy gyúrtak.
7. A rajviasz, a szalonnaszelet, a paradicsom és a tehéntúró és a vajlapi is érleli és kifakasztja a keléses sebet. (Andrásfalva-49)

- A hagymát megfonnyasztották a fűtőn s akkor a kovát levették, s rátették a daganatra, s ez megérlelte és kifokadt a duzzanatot, a kelés. (Andrásfalva-59)

- Akármilyen kelés, agy seb volt, a hagymát kétfelé hasítottuk... s úgy szappant tettünk belé. Igén jó gyógyszer.

- A kelésre sült hagymát tettünk.

- Męgsütték a hagymát, kettőbe vágták s úgy levették a beliből egy kovát, s abba szappant tettek, s ezt tették a kelésre.

- Írt csináltunk belőle... A hagymát félvágva jól megdinszteltük. Akkor szappant tettünk hozzá, jól összekevertük, amikor kihült, rongyra tettük, úgy ráborítottuk a kelésre. (Andrásfalva-60)

- *A kelés az mitől jött, és mivel gyógyították?*

- A tésztaát ęssze gyúrták ugyé... - tejjel, sokszor csicstejjel s kkor még mézet ęs tettek belé, s akkor még hagymát ęs pirítottak... sütöttek, s akkor tettek viaszt, vaj pedig zsírt, s azt akkor rejtették s az kihúzta...

- Vaj pedig a kelésre tettek nyúlbőrt. Azt megáztatták a tejbe, s mikor jól megpuhult, azt rejtették arra a kelésre, s az addig érlelte, ott megpuhult a izé... hogy kifakasztotta azt a kelést.

- S akkor még a bótból... vettünk a patikából klastromot, s azt megpuhítottuk, s akkor azt elnyomtuk jól... s azt rejtették, s az osztán ki jęs húzta még a gyükerit ęs.

- Mü ...izét tettünk reja az ęjenre... - sós szalonnát ...füstöltet, s vékonkára levágtuk...

- Még a nagymarinra jęs. Abból a sós szalonnából vékonkát levágtunk, s békőtöttük, jól leszorítottuk, s 2-3 napra már ki vót fokadva az a seb.

(Istensegíts-74)

- Még amúgy mivel gyógyították az ilyen kelésüket, marinokat ? Valamit nem főztek össze a gyógyításukra ?

- Elyen lapikot, de az vót a legjobb... a laposminta.

- Vót fejrőliliom, azt összekevertük. ...akkor vót utilapi, azt es úgy megvergettük, s a kelést békötöttük vele, s a két három napra ki vót fokadva.

- Az irt ismerték-ë Istensegitsën?

- Anyám főzte. Méhviasz, s fenyőfaszurok, s kámfor, s faolaj. Négy félét össze-főztek. Az nagyon jó orvosság.

Marcinak az enyimnek nagyon fájt a lába. Vót még a bukovinai üvegbe ebből a zsírból..., ebből az orvosságból. Tuggya-ë? ...járt Marci az orvoshoz. Nem gyógyult, s nem gyógyult... S akkor lejött hozzám, s aszongya:

- Anyoka, van-ë még belőle? Mondom:

- Van fiam.

Mégkente. Elég az, hogy kellett harmadnap múlva mennyen... me't ugyë kellett a bányába mennyen... Hát most mit csináljon? Újrakötte Marci, s az orvos kioldta, s aszongya:..

- Marci! - aszongya az orvos, ez olyan szép... magának ez a sebje most - aszongya - mi van ezzel? De ugyë annak a kámfornak érzik a szagja... - aszongya:

- Maga nem csinált valamit?

- Akkor Marci elbeszélte, hogy van nekem egy mamám, s az tett rá házi orvosságot.

- Hogy tette fiam? - aszongya - mondd el!

S elmondta Marci az orvosnak. S na ládd-ë fiam... - aszongya - ...némelykor - jobb ez a házi orvosság, mint ha a patikából megvészik. Ez nagyon jó.

(Istensegits-75)

- Hát ez olyan vót, hogy a lábán lett egy kelés, s hát addig kellett ott sántikáljon. Ezt gyógyították, ...érlelték pipeszarval - magyarul légyn mondva...!

- Akkor répalevével... akkor szalonnával, főtt szalonnával.

- Akkor érlelték még anyatejvel is. Tésztával esszegyúrták, s azt rátették s békötték. Na és mikor ez kifokadott, akkor tettek még rēja... mit tudom...? ...paradicsomot es, hogy húzza még mindent, répalevelet es, amit csak kitaláltak.

- Minden háznál más szokás volt, csak tuggyák gyógyítani. De legjobban a gennyet mi húzta...? - mégmondom.

A hegedűszurok /gyanta/. A hegedűszurkot esszetörték olyan lisztre, azt rëjatették, s az hamar húzta ki a gennyet. Én csak magamról tudom... A szurkot lisztte törték, és azt rëjaszörták, s az annyira gyógyította, hogy az hamarosan meggyógyult.

(Istensegits-77)

- Amikor kelés lett rajtunk, akár embërën, akárkin, hát mi vót a gyógyítás?

- Süttük a hagymát. Rátették, kifokasztotta, s még vót imá' gyógyulva...

Nem mentünk orvoshoz, hogy kivágja.

(Hadikfalva-95)

-
- *Mejj (mell) kikelés, tályog és daganat?*
 - Vad árvácskát főztünk, s avval borogattuk. Az árvácska levibe tiszta fehér rongyot áztattunk, s azt kicsavartuk, s azt borítottuk réja a tályogra. Rá száraz rongyot tettünk.
 - Timsóval és gyógyítottuk a tályogot. A timsót az espár tetején megégettük, kiszárasztottuk. Olyan lett, mint a túrós liszt. Félszedtük az espárról, s mikor kihült, tiszta fehér rongyba tettük, s azt a tályogra borítottuk. Ez kifokasztotta a tályogot. *(Andrásfalva-41)*
 - *A kelést mivel gyógyították ?*
 - Hát tudja a kelést, több mindennel lehet gyógyítani. De a kelésnek legjobb, hogy ha már egészen látszik a gennyezés, van neki hëgye... Me' van két fajta kelés. ...amelyiknek nincs feneké – így tanultam, hogy belül van a gyökere, és nem húz hëgyet. Azt csak a lúgos szappan megkaparva... – disznózsírral megborogatva, éjjelre azt... és nappalra sós szalonnát. Az pucolta ki a feneketlen gilvát. *(Józseffalva-153-154)*
 - *Kelés, ha lett valakinek?*
 - Hagymát sütöttek, s ráborították a hagymakovászt. Vagy tulipánt levelet tettek rá.
 - Vagy vót az a Mária virág, úgy mondtuk laposminta. Azt és tettünk rá. *(Hadikfalva-136)*

Keléses láb

- A keléses lábat új fazékba tett vízben megmosták, és azt a vizet a kërészúttra kiöntötték, hogy másra ragadjon a kelés.
- Vagy az almát kétfelé hasították, azzal a gennyes sebrészt megnyomkodták. Újra összetéve a kërészúttra tették. A hiedelem szerint, elég volt az is ha valaki félvette, arra már ráragadt a gennyes seb. *(Andrásfalva-48)*

Kelés a mejjën

- *S hogy lett kelés a mellën?*
- Hát az egy olyan borzalmas fájdalom, nekem volt. Kikelt a bal mejjem. Egyik azt mondta, hogy forró vizet tótsünk üvegbe, s avval hëngergessük meg. Jó lesz, hogyha kimelegítsük. Másik egyebet mondott, de biza nem használt sëmmit sëm. Hanem volt egy jó szomszédasszonyom – Ömböli Ferencné, aztán ő mikor meglátta, hogy megért, akkor tett egy nagy ruhát és borotvával kivágta. S e' volt régebb az orvoság. Nem az orvoshoz mentünk, hanem egy jó öreg tudósasszony kivágta. De ez egy borzasztó fájdalom volt.
- *De hát... mivel érlelték?*
- Hát érlelni...? Hát volt amejkre lehetett tenni, de erre nem lehetett egy egész mejjre sëmmit, csak bévártuk, amig elkészült magától. *(Andrásfalva-15)*

Kézfájás

- Hát mēgeröltetés. Azt csak huzogattuk..., szappanyos vízzel huzogattuk, hogy az erek mēnyenek helyre. A' vót a gyógyítás. (Hadikfalva-128)

Kicsattogás

- A kicsattogást mivel...?

- Ha valakinek olyan sűrű sebhelyei lēttek az arcán, amit ott úgy hívtak, hogy orbánc, s akkor azt úgygyógyították, hogy vagy ruhaneműt, valamit az arcára arra a sebhelyre ráraktak. Összevisza tapogatták, súrolták... vagy lehetett alma vagy körte. Ezt úgy hozzáérintették, és akkor a kēresztútba lerakták, hogy ott majd valaki mēgtalálja. Akkor azt mondták, már azé lēsz az orbánc. Osztán vót egy vers is valami, de ezt már nem tudom elmondani.

(Andrásfalva-42)

- Kicsattogás, kiütés a testēn ?

- Ez valamilyen ételtől, a tojástól is van.

(Istensegīts-90)

- Én ha mēgcsēméltem, akkor abból ős került hidegrázás. Akkor a szájom kicsattogott.

(Istensegīts-63)

Kipállás

- Kipállás.

- Ha valakinek a teste kipállik, vēgyēn keményítőt, súrolja be azt a bőrt ahol kipállik. Me' előfordul az erősebb testēknél... Csak ezt a sima keményítőt. Ha pedig nem bír az üzembe kapni, akkor krumbliból... Mēgreszeli a krumbplit, jól kimosni, mēgszárítani a krumbplit, és abból készít keményítőt. Azzal keni be, súrolja be a testit. A test mēgkapja azt a finomságot, és nem bír izzadni, nem bír kipállni.

(Székelykeve-161)

Kolera

- Kolera. Mēg tudták-ē gyógyítani?

- Nem. Úgy ős vót, hogy a kolera... - mesélte nagyapám -, hogy csépeltek. Ęsszeálltak hárman-négyen egy csürbe, s csépeltek. S aszongya - na pajtás! ...ma haltak nagyon! Hallották, hogy réggel itt ős sírnak, ott ős sírnak... Jaj Istenem! - aszongya,- s akkor mondta nagyapám:

- Amelyik réggel hamarabb mēg talál halni... amelyik mēgmarad, az jőjjön el a temetésre!

S hát úgy történt, hogy nagyapámnak a barátja, kivel csépelte há' mongyák, hogy mēghalt. S akkor elmēnt...

Ott a kolerás temető... - ott vót a temető fēlēt Cibenbe.

(Andrásfalva-7)

Kopaszodás

- Azt tudom, hogy egy-egy kopasz embër a fejét hagymafõzetvel dörzsölte, hogy nõjjon ki a haja. Hajhullás vagy szakállhullás ellen a vörõshagymát kettõbe vágták, s avval bédörzsölték 4-5-ször, s a haj vagy a szakáll visszanyõtt.

(Andrásfalva-61)

- ...hogya megfáztam-è? - ...a konyhába laktunk, ...hogya megfáztam-è, vagy mit csináltam, nekem 19-be 20-ba a fejemrõl a haj lejött. Kopasz vótam. Nem merem kimenni az utcára, szégyeltem. Akkor addig beszéltek édesanyámnak, hogy elvittek a borbéhoz. Mègkenték szappannal s megborotválták a fejemet háromszor egymás után. S kinõtt a hajam. De még máig is mindig a foltok megvannak. Csak úgy nõtt ki, hogy 5 forintos 10 forintos pècsét mindig ott a fejemèn. Ezzel vót nekem a fejfájás ellen való. A bèretva használt, más sèmmi nem a kopaszodás ellen.

(Hadikfalva-108)

Köhögés

- A köhögést mivel szüntették még?

- Édèstejet s vajat tettünk belé. Jó meleg édèstejet. Úgy, hogy jó melegèn megittuk, s megszüntette. A vaj az nagyon jó.

(Andrásfalva-38)

- A köhögést, torokfájást mivel gyógyították?

- Hát ha valaki igèn erõst sokat köhögött, vagy nagyon fájtatta a torkát, akkor azt mondták, ide kell hínni azt az embèrt, aki földi kutyát fogott. Mert vótak földikutyák. ...és ha valaki földikutyát fullasztott még, megfogta a földikutyát, és a hét ujjával vagy a kezivel azt a földikutyát megfullasztotta, akkor annak a keze már biztos vót ennek a torokfájásnak a gyógyítására. Összevissza tapogatta a torkát és ez meggyógyult.

(Andrásfalva-42-43)

- Mègpörkült cukrot, abba belétették a hagymát, és téát fõztünk belõle, s annak a levit ittuk, s használt.

(Andrásfalva-59)

- A kamillatèát köhögés ellen ès használtuk...

(Andrásfalva-58)

- ...a köhögés ellen téát fõztek. A náthát úgy gyógyították vele, hogy parázsra tették a hagyma héját. Ezt úgy csinálták, hogy ègy lapátra parázsat tettek, s arra tették a hagymahéjat, a beteg fõlèhajolt, s letakarták ègy pokrócval, s a füstöt beszívta az orrán. Fájdalmas volt, de használt. Kitisztult a fej. (Andrásfalva-60)

- Békaláb... Köhögésre jès használták

(Istensegíts-65)

- S a másik köhögés?

- A másik köhögést...? Hát kérem szépèn, nem szabad hideg vizet inni, csak forró téát, s ne lègyèn sok cukor benne. Hársfatèa, az a legjobb.

(Istensegíts-89)

- Köhögésre ?

- Hagymát megfőzni cukorral, s azt ha megigya, azonnal eláll a köhögés.

Ez is megfázástól jön.

(Hadikfalva-98)

Köldökfájás

- Köldökfájás. Ilyen szokott-é lenni ?

- Tudja, a kicsi gyermeknek vót köldökfájása. S akkor csináltak büdöspálinkát... Dénaturáltszész, de egy kis kámfort örökké tesznek belé.

Me't mü otthon is örökké kámforos pálinkát ittunk.

S aszonták, hogy sokat nem kell inni, mert nem tudja a vizeletit osztá' tartani. Hát csak amíg betegek vótunk, egy hétig vagy kettőig, addig ittuk azt a büdös kámforost.

(Hadikfalva-142)

Kutyaharapás (lásd még veszettség)

- Kutyaharapás. Mivel gyógyították?

- Hát megfüstölték a kutyaszőrivel, ...annak a kutyának a szőrivel, aki megharapta.

(Hadikfalva-144)

Lapostetű (lásd tetű)

Lábbetegségek

- A lábdaganat, csontgyulladás?

- A zsemlet elvágták kétfelé, édestejbe béáztatták, s azt borították rēja a gyulladásos részre. 3-4 napra hégyet húzott s kifokadott s meggyógyult.

(Andrásfalva-46)

- Csontgyulladás.

- Hát a mezőről szedtünk valami burjányokot, s abba megfērészítettük, s meggyógyult.

(Hadikfalva-123)

- Lábdaganat.

- Hát ezt én es tudom mondani ugye, s még az én lábom es nagyon ki vót meredve... De az csontról vót meredve. Még meg nem gyúlt, hogy ki nem fakadt, addig nem gyógyult meg.

De sok mindennel próbáltuk, de sémmi sém használt neki csak az ólomécet... Az ólomécet olyan vót, hogy az... - tudja az... me't a lábon teljes hargas vót a nagy daganattól. ...és akkor egy rongyra ráöntöttük azt az ólomécetet, s akkor azzal én beborítottam. Na... és akkor az úgy összehúzta, hogy még tudta mutatni, hogy hol fakadt ki. ...és akkor, mikor hégyet húzott, akkor elküldtem a gyermekét a patikába, és hozott azt a flastrorom. Nem tudom ismerik-é?

S akkor szépén... – tudja – egy ronggyal rējatakartuk, me' az úgy tapad. S akkor azt rējaborítottam, s akkor az kifokasztotta. És mikor kijött a genny belőle valamennyire, akkor csináltunk ebből a... – tojássárgája, és egy kis cukor s egy kis liszt, s egy kis zsír, hogy ne ragadjon oda, ...s azt szépén ésszegyúrták, s azt rējaborítottuk arra a sebre. S az úgy kihúzta a gennyt alatta, hogy három napra begyógyult. Hat hétig feküdtem vele. Nem tudtam lábraállni.

S az uram oda vót katonának; ebbe a második háborúba elvitték koncäsentára, s a gyerkékkel maradtam. S azok vettek le az ágyról s visszatettek. Levettek s visszatettek. Nem ettem, s olyan vótam, hogy imá' borultam fél. Imá' azt és gondolták, hogy méghalok. De oszt az kifokasztotta, s az kifolyt... – a genny s aztán hála Istennek méggyógyult a lábom. (Hadikfalva-138)

- *Lábdaganat, lábfájás.*

- Hát azt savanyó vízzel kenégettük, még borogattuk.

- *Milyen vót a savanyó víz?*

- Hát ilyen savanyító. Rozskorpával szoktuk csinálni a savanyítót.

(Hadikfalva-142)

- Nekem is a tehen rálépett a körömre ...a lábujjamra, s lejött a köröm teljesén. Akkor – aszongya – ...egy asszony kérdezte, hogy mi történt a lábujjadval?

- S mondom: – a tehen rálépett, és a köröm lecsúszott teljesén.

- Tudod fiam mivel mosd még? – aszongya – Egerfarkúfüvet főzd még, de annak a levibe mosogasd még naponta kétszer!

S méggyógyult, s nem kellett orvoshoz menjek. Két hétén belül már be vót gyógyulva (Józseffalva-146)

- *Lábfájásra körpöt szoktak-é használni?*

- Igén hát, tiszta fekete lész a feje.

(Andrásfalva-31)

- *Lábfájásra mit használtak?*

- Vérszipót. Hát a vérszipót felrakták oda ahol fáj s elhagyták, addig szíjja a vért ameddig ő maga-magától le nem gurult. S ha nem gurult le hamarosan, akkor megsózták a szájátövin, s akkor úgy legurult magától.

- *Mit mondtak, mire jó ez a vérszipó ?*

- Csak ennyire, hogy a rossz vért kiszíjja. Lázás vót nagyon a lába.

- *Lábtörés mivel gyógyították ?*

- Békötötték sós földvel. Sós földet csináltak, s azzal békötték a lábomot. S akkor vót egy olyan tudósasszon, visszahúzta mind... visszarakta mind... és akkor sós földet csinált, s azzal raggatta sokáig, amíg méggyógyult.

A sógoromnak a ló rējálépett vót patkóstól a lába fejire. S úgy eltaposta mind a palacsintát... – a lába fejit. Hát nem tudták mit csináljanak. Elmént Radócra, s ott vótak a rokonyok, Kovács Feriék, s még tudom is én... – ezek a hadikiak s még találta néném a kocsmába őket. Kereste, s aszongya: nézze sógorasszon!

Tuggya mit csináljon a...? Végyn szalamiaglászot, szappangláz s kőolajat, ezt a háromot... Evvel kenne, csak vigyázzon, hogy me't ez, úgy csipi.... – me't eleven vót, a hús el vót taposva széjjel. S akkor leírták neki, s akkor evvel kezdte, s e gyógyította még a lábát sógoromnak... De úgy kellött vigyázzon, me' ez a szalamiagláz, olyan erős, ...ez nagyon égető. Nem tudom, valamit kellött tenni belé. A kőolaj az és jó vót, me't simította. (Istensegíts-86)

- A lábfájást mivel gyógyították?

- A lábfájástól...? ...van a mezőn olyan nagy csipkebogyó. Ekkora nē... Olyan nagy bogyója van neki, szűrők, ...s a levele csipkés. Elyen nagy széles levele van s csipkés. Az lábfájástól nagyon jó.

- Nem tudja a nevét ugyē?

- Nem tudom a nevét. Tudom, hogy Jakab Antal Istánnének a szomszédba annyira fájtotta a lábát, s elmēntek... – télbe, me' télbe a hó alól és az ki vót jőve. Az nem olyan mind más... szépén hazahozták, megfőzték. Abba fürdette a lábát s megjött.

- Még van egy erre a lábfájásra. Azt mondták, megvevirág. S az a megvevirág elyen csukorba nő ki, s mindēn szálcskán kijő olyan kék, s az is jó.

- S akkor... gyalogbodza. Olyan levele van, nem nő fára, csak gyalogbodza. Aztat még kell főzni, s mindēn este fērēssze meg, s fekügyék le!

- A virágját vagy a levelét kell használni ?

- Mindēnestől levágni és megfőzni, s azt meleg vízbe mikor jól felfő, me' még kell főjjon. Olyan lész mind a tea. S avval fērēszteni mindēn este, s akkor mikor megfērēszti le kell fekünni s letakarni, hogy melegbe lēgyēn. S akkor avval meggyógyul. Az öregasszonyok eztet csinálták mindig. (Hadikfalva-114)

- Lábtörés, lábfájás.

- Lábtörést... Istenem..., ősszüleink fába kötték ha eltört az embernek a lába. Akkor nem vót gipsz, hanem megcsináltak olyan jó erős lécből... Kipucolták... kihúzták a lábát, két fa közé tették, jól bécsavarták. Törkőpálinkával... pálinkás ruhával átkötték... Nyolc napig úgy vót. (Székelykeve-157)

- Lábdaganat.

- Hát ezt én és tudom mondani ugyē, s még az én lábom és nagyon ki vót meredve... De az csotról vót meredve. Még meg nem gyúlt, hogy ki nem fakadt, addig nem gyógyult meg. De sok mindēnnel próbáltuk, de sēmmi sēm használt neki csak az ólomēcet... Az ólomēcet olyan vót, hogy az... tudja az... me't a lábbon teljes hargas vót a nagy daganattól. ...és akkor egy rongyra ráöntöttük azt az ólomēcetēt, s akkor azzal én beborítottam. Na... és akkor az úgy összehúzta, hogy meg tudta mutatni, hogy hol fakadt ki... – és akkor, mikor hēgyet húzott, akkor elküldtem a gyērēket a patikába, és hozott azt a flastrorom. (Hadikfalva-136)

- Na most a lábsarkon szokott ilyen törés lenni. A lábsaroktörést mivel gyógyították?
- Hát megmogyam? A széketit a gyermeknek..., vaj embérnél ami vót a saját széketit réjakente arra a sebre, arra a részre, ami fájit neki, és bekötötték ruhával.
- Avas szalonnával és... avas szalonnát és tettek rea, ...amibe genny vót, ez érlelte és ki jës fakasztotta.
- Miből jött ez a törés?
- Ha ugyanis... szaladt, valami kőre rálépett – ugyë – nagyon megütötte s az fájit – ugyë? ...és az a vér, ...az ésszeütött vér... az egybegyült, és attól lett az a törés. Mert meggennyesédett az a vér. ...és nem bírták kifakasztani, mert vastag vót a bőr a sarkán. Hanem a széketével megpuhították úgy, hogy az annyira kivonta, hogy az annyira kivonta... hogy az kifakadott, és kifolyt a genny.
(Andrásfalva-33)
- Lábsarok törés....
- A lábsarok törést úgy gyógyították, hogy megsüttünk 2-3 fej hagymát, s azt a hagymát mikor jól megsüttük, egész puha vót, mégtörtük s tettünk belé egy kis bűdös kővirágot, egy kicsi disznózsírt, és olyan kés vastagságon beléhelyeztük egy ruhába, béköttük a sarkunkat és úgy hattuk egy huszonnégy óráig. Tehát az megpuhította azt a mégtört bőrt – azt a sarkat – és megindította a gennyet. Így pucolódott ki a saroktörés.
(Székelykeve-159)
- Repedt sarkot mivel gyógyították ?
- A repedt sarkot hideg vízbe mossuk még ma jës. S fokhagymával gyógyították. Vagy zsírval, vagy olajval bekentük. S azzal meggyógyult.
(Hadikfalva-97)
- ## Lábfájás
- ... a körp lábfájásra jës jó...
(Andrásfalva-31)
- Lábfájásra mit használtak?
- Vérszipót. Hát a vérszipót félrakták oda ahol fájit s elhagyták, addig szíjja a vért ameddig ő maga-magától le nem gurult. S ha nem gurult le hamarosan, akkor megsózták a szájátövin, s akkor úgy legurult magától.
- Mit mondtak, mire jó ez a vérszipó?
- Csak ennyire, hogy a rossz vért kiszíjja. Lázás vót nagyon a lába.
(Andrásfalva-56)
- ...lábfájást mivel gyógyították ?
- Békötötték sós földvel. Sós földet csináltak, s azzal békötték a lábomot. S akkor vót egy olyan tudósasszon, visszahúzta mind..., visszarakta mind..., és akkor sós földet csinált, s azzal raggatta sokáig, amíg meggyógyult.
(Istensegíts-86)
- ...lábfájás.
- Hát azt savanyó vízvel kengettük, még borogattuk...

- *Milyen vót a savanyó víz ?*

- Hát ilyen savanyító. Rozskorpával szoktuk csinálni a savanyítót.

(Hadikfalva-142)

- *A lábfájást mivel gyógyították?*

-A lábfájástól...? ...van csipkebogyó. Az lábfájástól nagyon jó. Szépén hazahozták, megfőzték. Abba fürdette a lábát, s megjött.

- ...gyalogbodza. Aztat még kell főzni, s minden este feressze meg, s fekügyék le! Mindenestől levágni és megfőzni, s azt meleg vízbe mikor jól félfő. Olyan lesz mind a tea. S avval fereszteni minden este, s akkor mikor megfereszti le kell fekünni s letakarni, hogy melegbe légyen.

Hadikfalva-114)

Lábtörés

- *Lábtörésre. Légyen szíves mondja, hogy mit csináltak vele ?*

- Hát mit csináltak...? Azt megreszelték, s akkor egy rongyra rejátették, s akkor lekötték a lábakra... a gyükerét.

- ...és mennyit tettek kb. vagy mindégy volt ?

- Hát mindégy volt. Úgy mint a tormát szépén megreszelték hát, s az nagyon használt. Nagyon forrasztott.

- Én arról tudom, hogy Pálkó Rózsának el volt törve a lába, mikor anyoka oda volt mënve fér'hez. S nadályval gyógyították meg a izét... - a lábát. Férésztették, annak a levivel férésztették. S akkor megreszelte, s akkor kötözték és a lábát, addig kötözték, hogy a csont megforrott.

- *De valamit alátettek hogy...?*

- sëmmit se. Csak úgy jó ruhával bétekerették. Nem vót sëmmi gipsz rëja.

- Hát nem járt orvoshoz. Otthon anyám gyógyította meg.

(Andrásfalva-27)

- *Lábtörés, lábfájást mivel gyógyították?*

- ...vót egy olyan tudósasszon, visszahúzta mind..., visszarakta mind..., és akkor sós fődét csinált, s azzal raggatta sokáig, amíg meggyógyult.

(Istensegíts-86)

- *Lábtörés, lábfájás.*

- Lábtörést... fába kötték, ha eltört az embërnek a lába. Kipucolták... kihúzták a lábát, két fa közé tettek, jól bécsavarták. Törkópálinkával... pálinkát ruhával átkötték... Nyolc napig úgy vót.

(Székelykeve-157)

Lázás beteg

- A lázas beteget hogy gyógyították?

- Hát a lázas beteget úgy gyógyították, hogy a disznyók előtt fölemelték a vályút, és ott hernyó szokott lenni... Földihernyó. Ebből a hernyóból összeszedtek kilencet, azt belétették egy cserépcsiporba, ...a csipornak a tetejét letapasztották sárval vagy tésztával, és bétették a sütőkemencébe, és ott azt jól megszáraztották.

- Mikor az egészen száraz volt, kivették, összetörték, s ennek a porából abba a levesbe, amit adtak a betegnek...- tettek. Me't azt mondták, sëmmi úgy nem használ, mind ennek a hernyónak a pora. *(Andrásfalva-8)*

- Hát egyebvel nem emlékszem. Borogatás. Hidegborogatás. Ha lázas... sós víz. Sós vizes borogatás. *(Andrásfalva-28)*

- Nem csak a falusi népnél, hanem a katonaságnál is ez vót a szokásba... Ha valamelyik katona régén lázas beteg vót, vagy nagy gyomorrontása vót, az vót az első orvoslás, hogy azt megkörpölték. *(Andrásfalva-39)*

- *Hadikfalván a lázas beteget, hogy gyógyították? Ki tudná elmondani?*

- Vizes ruhával béköttek fejit, a kicsinyekét betakarták ...így vizes ruhával, és azzal gyógyították. Orvoshoz nem mentünk. *(Hadikfalva-93)*

- *Valaki még tud-é lázas betegségről mondani?*

- A bátyja... - a fia, mikor vót négy esztendős -, ez olyan betegséget kapott, hogy minden két nap, két óra hosszáig kellett ringassák, vagy fërészgtessék...

Akkor azt mondta egy román asszon, egy kóduasszon odajött a házhoz nálunk, hogy ne csináljanak sëmmi mást... Kilenc malom alól hozzanak vizet, kilenc rétről hozzanak virágszálót. Én eljövök a jövő hétén, és majd én azt megcsinálok orvosság szerint. Addig a gyerekekne haggyanak békit. Az asszon eljött...

Nagyapám, Domokos István elmént napféljött előtt imádsággal. Elmént kilenc rétre, s hozott kilenc szál virágot imádsággal. Akkor hazahozta.

Az édesanyja elmént Radócra, vött még három zsemlét, s egy olyan edényt, amit sënki nem vött még a piacon. Ezt a hármat összeadta az oláh asszon. Hogy mit csináltak? ... nem tudom, mit csináltak?

Még a gyerekek most is él. Imán dërèkas embër, 52 esztendős.

De olyan betegség vót, ...aszonták az orvosok Radócon, hogy ezen segíteni nem lehet. S mégélt hála istennek. *(Hadikfalva-94)*

- *A lázas beteget, mivel gyógyították ?*

- Hát vízzel. A rongyot megvizitették, és akkor ilyen rongyos vizes ruhába takartuk és akkor téát főztünk.

- A teát miből főzték ?

- Hát hársfatéből, még bodzavirágnak a teáját, még kamillatéát. Almbüzü vót a neve. (Józseffalva-145)

- A lázas beteget, mivel gyógyították ?

- A lázas betegeket őszüleink evvel gyógyították. Összevágta krumplit, és rátették az erekre a kezekre, a hallántékra kétoldalt, és az ütőerekre a bokába. S így csökkentették le a lázikat...

Tehát 2-3 óra hossza szünet után, a 40 fokos láz lecsökkent. (Székelykeve-151)

Leveszett a gyermekék hajlata

- A gyermekék hajlatait – ha levesztek – mivel kezelték?

- A lisztes zsáknak belülről, a kukoricalisztnak a zsákjáról lakapartuk egy olyan markocskával, s úgy odaraktuk ahol leveszett. Ezt általában használták.

- Finom kukoricalisztet, ami fé're szóródott a papíron mikor szitáltuk, ami fé're porosodott a papír szélére, abból szédünk. S ha megpirosodott a gyermek ágyéka vaj valamije, akkor abból megszórtuk és minnyá jól lett.

- Szú-liszttel gyógyítottuk a leveszett hajlékokat. A fából ami a szájpor kijött, hát abból megszórtuk a gyermekéknek a hajlatait, s ez használt.

(Andrásfalva-58)

Magtalanság, meddőség

- Magtalanság, meddőség. Ilyen is volt ugye?

- Hát vagy a férfiba van baj, vagy a nőbe van baj, de gyógyítani nem tudták. Nem... Hát ott van Márton Anti Ęndre a hadiki... Mikor Trézi elhítta... – az Antal testvére –, lejöttek a lakodalomba. S ilyen nagy szent kép vót, s oda letérgyelt s... – aszongya.

- Istenem..., Istenem...! – ... mért nem adtál nekem magzatot? Me' kinek van gyermeke, a nyújtópadról tépik le. Be szépen sirassák... Há' ingem ki sirat még?

Ęmre bácsit ismerték, nekik nem vót családjuk. Apósomnak a testvére vót.

- Nem tudtak segíteni?

- Nem, erről nem. De itt lássa tudnak! ...orvosilag lész...!

(Hadikfalva-128)

Mandula gyulladás

- Mandula gyulladásra?

- A pityókát megfőzte anyám, megtörte, egy zacskóba belérakta. S a gennyes mandula borogatásra használta forrón, melegén.

(Andrásfalva-53)

- ...és vót olyan soknak, hogy a mandulája szokott fájni, de mü úgy mondtuk, gusája... Hát ott es úgy tettek, hogy a kerek ráfról fődét vettek a kerekék közül, s megnymogatták, s oda visszatették. S azt mondták meggyógyult.

(Hadikfalva-133)

- Mandula. Ha valakinek mandulája lett?

- Mëgkerítették kövecskével... Mondom, kivett a porondról egy üdös asszon egy kövecskét, s mëgkerítette, s eltöpdöste, s oda vissza jës tette. S mëgtért az elmúlt. Valamit mondott közbe, imádkozott. S mëgtért.

(Hadikfalva-130)

Marin, nagymarin – kék daganat

- ...ismertek-ë olyan sebët, amit marinnak neveztek?

- Igën hát az kelés, csak az belül van, nem küjel, mind a kelés. Hanem belül a test-be. Ugyanevvel csináltuk... ..és akkor, mikor annyira érett és kifakadt, akkor ki-nyomtuk.

(Andrásfalva-31)

- Az én apámnak nagymarin, vagy tudom es... – kelés vót a torkába, s éppe' ott vót Bibián ném /érsd: néném – a szerk./ ...az Isten .nyugtassa mëg!

Jaj...! – aszongya Bibián ném: – Tudod leánkám... ..kicsi lejánka vótam... eriggy csak anyámékni... – aszongya...- eridj s kérjél anyámtól mézet!

Anyám adott ide egy pálinkás pohárkát, s akkor el es futtam... eléfuttam a nagyfaluba s mondom neki, hogy në...- Bibián nénim kúdött – mondom – Viróné aggyon egy kicsi mézet, mé't apám fullad mëg!

S adott es a pohárba, s én hazamëntem, ...s hamar... Bibián néni kimënt – az Isten nyugtassa! – keresëtt pókhálót, s azt belékeverte abba a mézbe, s apámnak a torkába bétette, s egyszër kisidő múlva... hát kifokasztotta, s így meggyógyult. Másképpen mëgfulladt vóna.

- Mü izët tettünk rëja az ëlyenre... – Sós szalonnát, füstöltet, s vékonkára levágtuk... Mëg a nagymarinra jës. Abból a sós szalonnából vékonkát levágtunk s békötöttük, jól leszorítottuk s 2-3 napra már ki vót fokadva az a seb.

(Istensegíts-74)

- Na most... mi volt a különbség a kelés és a nagymarin között?

- A kelés az, ha mëgütötte valaki, vaj egy pattanásból is jött. Vaj mëgdöfte valamivel, s nem maradt benne, s akkor mëgköt. De a hülésektől es jött. Anyám mëgnymogatta kilenc kővel – meleg kővel. Künn az udvaron... Kimënt édés-anyám, ...úgy imádkozva a Miatyánkot, s avval félvette a követ, s bëjött, s mëgnymogatta visszafelé. Akkor visszafelé kërësztet vetëtt, s elmënt ki, s le-tette oda úgy, ahogy félvette kilencszër ...s mindig, örökké imádkozott.

- Nem jegyezte mëg, hogy milyen volt az az ima, milyen imát mondott az anyja?

- Miatyánk s üdvözletet kilencszër. Kilencszër... mondta el mindën kónél. S mikor a kővel nyomogatta örökké visszafelé. Tuggya? Nem előre... hanem vissza, hogy térjën vissza az a nagymarin.

(Istensegíts-65)

- ...és a kilenc követ, azt hova tették?

- Azt vissza oda, úgy ahogy felvette a fődről. Oda szépen vissza, s akkor rëjalépett, s akkor azt mondta, hogy: akkor dagaggyon ki ez, mikor én innet ezt kivészëm!

Kilenc kő... Úgy elmúlott, hogy...

Antal három éves vót, ez a kissebbik fiam vót otthon Déván. S annak és látom, hogy a nyakán egy nagy csomó kerekédett. De nem érett... sëmmi se vót... Há' mondom ez biztos ez... lesz valami ebból! S nagymarin kezdett oda lenni. S mondom... - mit csináljunk?

Aszongyák, hogy kell krumplit, nyers krumplit lapokba elvágni, s azt szépen rëja kell kötni...

S én rëjaköttem ezt a krumplit. Szeletéltem, mind ahogy megsütöttük a sporhelton, olyan szeletét vékonra, s oda rëjatétem, s azt tartogattam rajta addig-addig, hogy mindig újat tettem, újat..., hogy egyszerű hát pirosodni kezdett az a daganat...

S egyszerű hát, csak és kelés lett abból. Teli vót gennyvel, csak nem vót elkészülve. S ez összehúzta, s ez érlelni kezdte ez a nyers krumpli. S így osztán két luk lett rajta.

Osztán mikor a genny folyani kezdett ki, akkor rëjatétem, hagymát süttem, s akkor tettem belé zsírt, s a izére úgy... rëjaköttem a nyakára. S az osztán kihúzogatta úgy a gennyet...

(Istensegíts-75)

- ...az ületëmén olyan nagy daganat vót, hogy nem tudtam elülni. Egyszer nannám azt mongya, mi van veled? Mondom, nem tudom mit csináljak, me' úgy fáj, imán nem tudok leülni. Aszongya, hadd el, én mëgnézëm...

Elvágott egy zsëmlét, mëgáztatta tejbe és rátette. S úgy rajta vót. ...és harmadik éjën éreztem, hogy kifakasztotta.

(Istensegíts-76)

- *A marint mivel gyógyították?*

- Tejbe mëgfőzték a zsemlét s a lenmagot. S azzal kötték be. S az kifokasztotta.

- *Mi okozta a marin keletkezését ?*

- A nagymarindot...? ...vagy erőssen nő a gyermek, ...fiatal erőssen nő.

Vagy pedig a nagymarindnak az vót a legnagyobb oka, hogy mëgeróltette, vagy mëgütte. Mëgsürösödött az a vér, s nem bírta kiheverni. ...az a vér, mi át nem mënt rajta, az a fájdalmas vér ott mëgalutt. S ebből lett a marin.

A nyakán lett, vagy az ágyékába, vagy a hunya alatt. A zsëmlé s a lenmagval gyógyították mëg.

(Hadikfalva-103)

- *Nagymarin.*

- Vót nagymarin dagadás. Tejbe mëgfőzték a zsemlét s lenmagot, s ezzel kötték be. Az kifokasztotta, kihalasztotta.

(Hadikfalva-129)

- *Nagymarin. Mitől jött, kemény volt... - gondolom?*

- Igën nagyon kemény vót. Én láttam. Nem haltak belé, de nagyon mëgdagadott, és sokáig vót. Nem úgy, hogy 2-3 nap, hanem 2-3 hétig is. Ezt sült hagymával és gyógyították, de vót még a mezön ilyen utilapi. A széles vót a jó. Az annyira kipi-zkálta a gennyet, nem maradt benne egy csepp se.

(Józseffalva-147)

Mégeredett az ujsa

- *Ha valakinek mégeredett az ujsa?*

- Akkor volt olyan embër, aki a kezit az õ kezibe vette, azt a fájós ujsat. Az olyan volt, hogy az ujsa mëgkékült. Azt mondták, hogy az ujsa mégeredett, s a kezibe vette s olvasott.

De hogy mit olvasott, azt nem tudta sënki. Hókusz-pókusz volt. Ha háromszor elmondta három nap alatt, akkor az ujsa mëgfordult, mëggyógyult. De, hogy mit mondott...? ...azt én se tudom. Ez igaz volt.

- *Mibõl jött ez az eredés?*

- Hát vagy ütést kapott, vagy valami olyan dolog lehetett. *(Andrásfalva-10)*

Mëggyült mejj

- *Mejj (mell) kikelés, tályog és daganat?*

- Vad árvácskát főztünk, s avval borogattuk. Az árvácska levibe tiszta fejer rongyot áztattunk, s azt kicsavartuk, s azt borítottuk rëja a tályogra. Rá száraz rongyot tettünk.

Timsóval ës gyógyítottuk a tályogot. A timsót az ëspár tetején mëgégettük, kiszárasztottuk. Olyan lett, mint a tûros liszt. Fëlszedtük az ëspárról, s mikor kihült, tiszta fejer rongyba tettük, s azt a tályogra borítottuk. Ez kifokasztotta a tályogot. *(Andrásfalva-46)*

Mëgrontás (lásd mëg guruzsma)

- *Mëgrontás, egészség mëgrontás, guruzsmálás.*

- Apósomnak a legkisebb testvére – Márton Lajos, az elérte a 15 esztendõt, s mëg akkor ës sebesék vótak a lábai, keze s az arca. Azt mondták akkor, hogy mëg van guruzsmálva. Valami olyant bévettek az udvarba, a gyerek mëgkapta, a azt fél-vette. De annak sëm orvosság nem használt... Amit kinõtt, s úgy maradott sebesën, s úgy halt mëg. Elmënt a temetõbe. *(Hadikfalva-124)*

- *Mëgrontás, egészség mëgrontás, guruzsmálás?*

- Rëgën akit mëg akartak rontani annak amint mënt az úton a lába nyomába fõdet vettek, s avval rontották mëg. *(Andrásfalva-47)*

Mejjgyulladás

- *Mejjgyulladás.*

- Az a szív körül van, s az nagyon fáj. Nem vót orvosság ez ellen mit tudtunk... Fájt s mëghót. *(Hadikfalva-129)*

Ménstruációs zavar

- A ménstruációs zavar?

- A piros bazsarózsa... pünkösdirózsának a piros virágját megszáritották árnyékos helyen, és ha valakinek ménstruációs zavarja volt, akkor édestejben megfőzték és azt itták. Ez használt.

-...és mennyit szoktak inni egy adaggal?

- Hát egy csészét ...vagy fél csészével. Úgy háromszor-négyszer ittak belőle.

(Andrásfalva-23)

- Ménstruálás?

- Melegre kellett ülni valamire.

(Istensegíts-92)

Méhcsipés

- Hát azt és hidegvizes ruhával.

(Székelykeve-157)

- Egy rongyot még kell vizíteni hidegvízbe, réjaborogatni, s azt öntözgetni...

Hát így az én asszonyom járt. Vót egyszerű itt, mikor idejöttünk.

Akkortájba... – 1945-be jöttünk ide s 1947-be nekünk méhek vótak. S vót itt a szomszédunkba... – akkor úgy csinálták a mulatságot a fiatalok min' Hadikba – ...az udvaron. S nekem vótak méhek. Elméntem én és... – a szomszédombba vót – ...a Rancok (*andrásfalvi fúvós zenekar – a szerk.*) húzták a táncot. S ott összeálltunk öten-haton, hoztunk pálinkát s ittunk.

S még a szomszédnak vót bora, hozott bort. S egyszerű aszongya az asszon, a feleségem: hallod-ë gyere haza! S mondom mért? Egy raj kivert s aszongya ...le kéne venni, olyan szép nagy raj. Jó, hazamények, de mán ittas vagyok, s megcsípnek. Aszongya, ...valahogy levegyük. Na, hazaméntem. Egy parton vótak. Vót a kertben egy nagy part, s oda-tettem egy létrát, s mondom, ...te mennyi fél! Én féjfel (*értsd: felül, feljebb – a szerk.*) mények s én az ágot megütöm, s te fogdd még a kosarat. De ó hajonfejt vót. S hogy megüttem, hát zümmögni kezdtek, s így ó nem tette pontosan oda, s így a fele lemént a földre, s fele... – akkor őt megszállták, s akkor a szalmakosarat eldobta.

S vót egy pici kutyám, az és ott vót velünk... Az asszonyomnak annyi hajaszála nem vót, amennyi réjaszállt a fejire...

Az megéjedett, s befutott a szobába. De azok a méhek, mind békisérték a szobába. Én ott maradtam, oda lekucorodtam, de egy szúrást nem kaptam. De úgy megéjedtem. Egy zabszém nem mént vóna a seggembe bé.

Közbe lefuttam oda az asszonyomhoz. Hát... olyan lett haja... mind a vörös papír az arcája a nagy láztól. Szerelmes Istenem, mit csináljak? Odafutottam a szomszédba... Nézd Erzsí mi történt! Aszongya, sémmit se...! Egy rongyot még kell vizíteni hideg vízbe, réjaborogatni, s azt öntözgetni... S én aközben, ...oda-méntünk többen, s a szulákot (*fullánk – a szerk.*) szédjük ki a fejből, mert annyi vót, hogy a feje teli vót szulákval. Hát ezt tudom, me't hát én vótam benne. ...és evvel ótottuk le a izét. ...és mondom, el kell vinni orvoshoz! ...csak avval a hideg rongyval így a fejít borogattuk, s evvel gyógyult ki.

(Hadikfalva-129-130)

Méhfájás, méh leereszkedés

- *Andrásfalván az asszonyoknak ha méhfájás, vagy hát... ilyen asszonybajuk volt..., mivel gyógyították?*
- Voltak olyan virágok. Úgy nevezték, hogy kisasszonypapucs. Olyan volt a virágja, mind egy gyűszű. S annak a gyökerit kiástuk, s szép tisztára megmostuk, üvegbe tettük, s pálinkát tötöttünk rá ...s azt úgy... olyan adagolva egy fél kis pálinkaivó pohárral ittunk egyszerre. Hát azt kellett gyakorolni többször is..., de e' volt ennek az orvossága. Evvel szokták gyógyítani. Nem ment senki műtetre, ha még... hát úgy jobban mondva még... - ...ha lejárt is, e' volt az orvossága.
- *Szóval a még ha lejárt..., akkor is...? ... ez félhúzta?*
- Igën. Igën... félhúzta.
- *A kisasszonypapucsot hol termelték? Ez virág volt?*
- Virág volt. A kiskertbe virágok közt. Csak úgy mondták neki kisasszonypapucs gyökér. Itt nem láttam. Itt nem, Magyarországon nem láttunk.
- *Hogy néz ki? Kb. hasonlít a tatókához, tátikához?*
- Igënis, hasonlít a tatókavirághoz. ...csak olyanforma neki a növettye... egy akkora... olyan forma a nagysága, mind a krizantém virágnak. Még kicsikét a levele is hasonlít rá, de a virágja olyan, mind egy gyűszű, gyűszű... kék színben. Na... ez nagyon jó orvosság erre a részre... De ezt úgy kell, hogy nem szabad ezt megfőzni, hanem pálinkával, úgy egy keveset inni belőle úgy reggel.
- *Na most... mondjuk... egy liter pálinkához kb. hány dëka kell?*
- Egy literes üvegbe beletettünk félig, vagy félig se. Akkor ráöntöttünk úgy fél liter pálinkát. Csak pálinkát.
- *Szóval kb. ugyanannyit?*
- Ugyanannyit. ...úgy, hogy lepje el félig. Hát keserű, az olyan keserű, mint a tubák. Úgy hogy nem jó ez, hogy jó volna... csak használ.
- *Égyéb szervezetre nem ártalmas?*
- Nem ártalmas. Hát ezt nem is itta más... Fordult olyan elé, hogy úgy egy öregasszonynak volt üvegbe téve. S a férje kívánta a pálinkát, és ivott róla. S nagyon beteg lett. Mikor az öregasszony hazamënt, a férjit a földön találta. Hát az rég volt. Még csak alig emlékezek erre, mikor egyik ángyikám mesélte, hogy az ő férje volt ez... ...egy ilyen nagyon méhfájós öregasszon volt. Családjá nem volt, s ő mindig tartotta ezt az orvosságot. S a férje ivott belőle s mikor hazamënt, a földön feküdt. Mi lölte, mi lölte...? S fut neki a pálinkának, s bizan megitta az embër, de neki nem lett jó, ...neki megártott.

(Andrásfalva-24)

- Méhfájásra?

- Jézus szíve burját leszédjük és megfőztük fürdőnek. S abba kell fürödni. S akkor az jó... Ezzel előztük meg a betegséget. (Andrásfalva-57)

- Én arról tudok csak, hogy leánka vótam, s ángyom szült s valami lepény maradhatott a méhében... A bábasszony összevágott egy csomó hagymát, zsírba nagyon halványan megdinsztelte s mikor kihült, egy törülközőbe a felerészébe rátette, s a másik felét ráhajtotta, s ezt rátette a hasára. S utána hallottam mondták, hogy na most elmént. /kitisztult/. (Andrásfalva-60)

- Méhfájás, méhleérszkedés, az asszonybajt, mivel gyógyították?

- Párolták. Piros céklát főztek, vagy krumplit. De a legjobb vót, jó forró vizet beléöntöttek egy vájlingba, s akkor föléje álltak, s úgy párolták magikot. ...legjobb a kamillatëa vót. Kamillába megfürödni. Kamilla ülőfürdőt kell csinálni.

(Istensegits-84)

- Méhfájás méh leérszkedés, miből keletkezett ?

- Az és csak a fázásból jött. Én a szülésbe kaptam. Jött a bábaasszon s akkor az dógozott. Hát megcsinálta, hogy... hát helyretette. S úgy osztá' csak olyan izét lehetett inni, ...melegvizet, s ezt azt... nem vót szabad ënni sëmmit sok ideig, amíg helyre nem tette rendesen. Dehát osztán addig dógozott -, me' a bába-asszonyok olyanok vótak, hogy hát nem tudták, hogy kell..., de megcsinálták... S akkor elmént. S akkor el kellëtt hozassuk a méhink bábaasszont, s akkor osztán az rendezett még. Megcsinálta, hogy jó lëgyën. (Hadikfalva-114)

- Méhfájás.

- Utilapit használtak.

- ...az a kámforos pálinka a gyermekágyas asszonnak?

- Takarította és gyógyította. A méhit, helyre gyógyította. ...me' még és köttek münkö... nem úgy mind itt, hogy az a rossz tört és, ami bennünk vót maradva, kilenc hónapon keresztül az kimént, kihajtotta. (Hadikfalva-141)

Mumsz

- Mumsz volt-ë?

- Gyerëk korunkba' meleg borogatást tettünk rá.

(Istensegits-92)

Nátha

- Nátha ellen is mint a köhögés ellen tëát főztek. A náthát úgy gyógyították vele, hogy parázsra tették a hagyma héját. Ezt úgy csinálták, hogy egy lapátra parazsat tettek, s arra tették a hagymahéjat, a beteg fölé hajolt, s letakarták egy pokrócval, s a füstöt beszívta az orrán. Fájdalmas volt, de használt. Kitisztult a fej.

(Andrásfalva-60)

- Nátha. Mivel gyógyították ?

- Az hülés. Hát forró téával. Mëgpërgëltük a cukrot, öntöttük vizet rá s abból ittunk.

- De mégis... másik is vót a nátha ellen... Mikor a lovat patkolják, a körmit levagdadják. Aszongyák, náthának és jó. (Hadikfalva-123)

- Mikora lovat patkolták, s a kovács a patkót veressen rëjanyomta a patájára a lónak a körömhöz, odafutottunk s búzóltuk azt a lókörmöt. S az vót, hogy az szaggassa éssze az orrom likát, s akkor a takon kijött... (Hadikfalva-130)

- Nátha ellen ?

- Régi egyszerű nátha ellen az orrunkat este kívül-belül kanasinnal vagy birka-faggyúval kentük. (Hadikfalva-131)

- A náthát...? - ...kigőzöltük magunkat. Meleg téát ittunk s forró bort. Vaj ha bor nem vót, jó mézes pálnkát ittak. (Hadikfalva-142)

Nagymarin a torokban

- Az én apámnak nagymarin, vagy tudom és... - kelés vót a torkába... keresett pókhálót, s azt belékeverte abba a mézbe, s apámnak a torkába bétette, s egyszerű kis idő múlva... - hát kifokasztotta, s így mëggyógyult. Másképpen mëgfulladt vóna. (Istensegítség-65)

Némaság

- Azt mondták, hogy mëgcsudált valaki. Vót ott Bukovinába, a mü utcánkba. Az ura néma vót, s az apja néma vót, a leánya néma vót, s a fia néma vót. Négy néma vót. Vót olyan és, hogy kettő nem vót közöttük néma... Azon - tudja - nem lehetett segíteni. A jóisten adta. A jóistennek az akarata... (Hadikfalva-130)

Nyilallás

- Nyilallás... - Hát emeléstől jön. Valamit mëgemelt, s nyilalott.

- Nem tudták gyógyítani, nem próbálták ?

- Kentük valami izével..., finyákispirival. Finyákispir - úgy mondták.

- Ez mëg miféle?

- Hát ez élyen valamilyen dënaturáltszész vót. De nagyon nagy ereje vót.

- Szúnyogispir, ilyen is volt ?

- Igën az nagyon jó vót, avval kentük. (Hadikfalva-130)

Nyomorék láb

- Annak a gyermeknek a lába nyomorék vót teljesen. S akkor arra tanyították, hogy kutyakölykeket főzze még teljesen. S akkor arra tanyították, hogy kutya-kölykeket főzze még, s akkor abba a lébe mossa még a gyermeknek a lábát. S képzelje el, meggyógyult a lába a gyermeknek. S embër lett belőle. Ott vótunk a lakodalmába.

(Istenségíts-88)

Orrvérzés

- Az orrvérzést hogy állították el?

- Az orrvérzésnek még volt a gyógyítása, hogy lósódsi lapit kellett szedni, ezt rendszeren megszárosztani, úgy mind a téát, s ebből valóságos téát főzni, s ennek a levit inni. Azt mondták, ettől megáll. Ez igaz és volt, me' én és próbáltam, amitől el és hagyott az orrvérzés.

(Andrásfalva-8)

- Az orrvérzést mivel állították el ?

- Lefektettük a gyermekét hanyatán, a hátul a nyakikcsigájára vizítettünk egy kendőt hideg vízzel, és azt raktuk rá hátul arra az erekre.

(Andrásfalva-24)

- Az orrvérzés mitől jött, mivel előzték meg, hogy gyógyították?

- Pistának – a férjemnek – nagyon folyt az orrávére. Anyósom aszongya mit csináljak veled fiam minden nap s minden nap?

Elvitte, ...mégfogta Pistát, – s aszongya gyere a csepegő alá! S csinált egy ilyen botocskát s beleverte oda a csepegő alá. S mikor folyt az orrából a vér, akkor belécsepégtette oda abba a lukba./nevet/ Belécsepégtette, s akkor férrejtött, s akkor azzal a botval, amivel lukat csinált azt beleverte a földbe, s az orrávére többet sose folyt. /nevetnek/

- ...és mitől jött az orrvérzés?

- Hát azt nem tudjuk.

(Istenségíts-65)

- Valaki tud-ë még az orrvérzésről ?

- Én a nyakcsigámra vizet tötöttem, s akkor minnyá' elállott, nem folyt. Mélyent megmelegedtem vagy kifáradtam, minnyá' folyt, de abba helybe mentem, s egy cseppécske vizet rejtötöttem s úgy megállott, hogy többet nem folyt...

- Szóval azt nem tudják megmondani, hogy mi okozta az orrvérzést?

- Az okozza, hogy ha kifújja nagyon az orrát..., hogyha van benne valami... ha nagyon erősen kifújuk, abba helybe megindul a vér. Abba a pillanatba..., úgy, hogy ez igaz. ...én tudom.

- ...télbe? ...csakugyan akkor hideg van s foly' az orrunk leve, s akkor kifújuk erősen s akkor a vér megindul. S akkor úgy a melegvízzel megmossuk vaj

hanyotán fekszünk... de nem szabad hanyotán fekünni jés, me't akkor a tor-
kunkba visszaményen a vér, s akkor megfulladunk.

Így járt az enyim és... - a fiam. Annyira folyt az orravére. Kellött vóna mennyen
sitre Komlóra, s nem tudott menni. Nem tudott... Úgy sietett, hogy valahogy...,
hogy... mosta a fejit s kezure tötötte, ...nyakára a vizet, s alig tudott elállni, hogy
egy darabig így vót. ...de, hogy mitől vót, azt nem tudom. *(Istengíts-65)*

- *Az orrvérzést, mivel gyógyították ?*

- Én amikor gyerek vótam, nekem az orrom nem vérzett. Nem emlékszek arra...
De, ahogy nőttem , legén löttem, elméntünk fuvarba, s nagyon megfáztam.
Éreztem, hogy megfáztam. S akkor... mind jöttünk hazafelé, megálltunk egy
kocsmánál,

s megittunk két féldeci pálinkát, s két korsó sört. Nekem az orrom vére két óra
múlva mán folyt is. Erre én emlékszek, hogy a fázástól kaptam... Vagy még vót-
tam éjedve? A keszkenyöt megvizittem, s az orromhoz tettem, s a homlokomra.
S ezzel gyógyultam meg.

- Én egyet akarok még mondani az orról. Egyszer az orrom nagyon fájt, de meg
kellött vóna a vért indítani. De sémmit nem tudtuk megindítani. Gyerekek
vótunk, s egymásnak az orrát ütöttük, hogy indítsd meg a vérédet. Melyik tud
nagyobban ütni az orrára? Egyszer akkorát ütöttek, hogy majdnem sírni kezdtem.
Úgy se indult meg az orromból a vér.

Jött egy nagy félhő. Ingbe vótunk, hosszú ingecskebe. Bebúttam a tehen alá, hogy
az eső ne verjen meg, s az inget az ölembe vettem, hogy az ing ne vizüljön meg.
Meztelen búttam a tehen alá... Az hátranézett... úgy elrúgott, orrba talált, hogy
még ma jés ésszembe jut. Fogtam az orromot, alig tudtam a vért megál-
lítani.../nevetnek/ *(Hadikfalva-96)*

- *Orrvérzés. Mivel állították meg?*

- Muskátlinak a levelivel.

- *Téát főztek belőle?*

- Nem. Réjaragasztották ide az orrára, s kellött szíppancson fél.

- Tudom, hogy Mátyás István a szomszédunkba... nagyon folyt az orravére s Rózsi
néném úgy futkosott, kinek van ilyen muskátli. - ...úgy mondtuk büdöserzsébet.
...azt szaggattuk le s azt vittük oda, s megállott az orravére.

- *Érdekes... nem muskátli virággal, hanem levéllel?*

- Nem, nem... ...a muskátlinak a levelivel.

(Hadikfalva-114)

- *Orrvérzés.*

- Hát az is vót... a hallántékát itt vizeztük meg ...még a torkát megvizeztük és
hanyatt fektettük. *(Józseffalva-146)*

- Orrvérzés.

- Orrvérzést hideg vízzel és ecetes vizes ruhával borogatással állítottuk meg.
(Székelykeve-151)

Pattanás, pattanás az arcon

- A pattanást mivel gyógyították?

- Hurkafonnyadék zsírval. Mikor fogyasztották a hurkát, azt a zsírt eltették, s abból gyógyították...

- Mi volt ebben a hurkafonnyadék zsírban?

- Hát a fűszereknek a zsírja, ami kifőtt a hurkából. Az ereje. A fűszerekből ami kijött.
(Andrásfalva-15)

- A föld zsírját. Előbb-élőbb ahogy kapáltunk, ahol nagyon kövér vót a föld, olyan fejer pinész forma jött elé. Olyan vót mind a zsír. Nyílt sebre és pattanásra jës rakták.
(Andrásfalva-46)

- Pattanás az arcon... Akinek az arca tele volt pattanással, mivel gyógyították ?

- Földzsírval gyógyították.

- Milyen volt a földzsír?

- Kint a Nyomáson annyi van a likba. A likba belényúltak. S szét kellett így nyitni, hogy ne a földes felit tēdd. Ez általában a mezón, legélőn, a kopár földkēn vót leginkább. Úgy, mind a gomba, ez és úgy kinőtt abból a likból. Úgy mondták, a földnek a zsírja vót, ...az a földzsír.
(Istensegīts-77)

- Pattanás az arcon.

- Esősvízbe kellett búzakorpát belefőzni, s azzal mosni. Mert a szappan az nagyon ártalmas, főleg a színes szappan az arcra...
(Hadikfalva-103)

- Éjjeli pattanás.

- Pokolszökésnek mondták az éjjeli pattanást. Az csúful kékēn kijött, s az alja vērēs vót.

- S mivel gyógyították ?

- Hát azt mivel gyógyították...? Amit az öregasszonyok javasoltak. Tejet s tejfēlt gyúrtak össze valami rozstésztaival, s azzal kötték bé. Rozstésztaival vagy kovászval... vagy csicstejes tésztaival.
(Hadikfalva-132)

- Pattanás az orron ?

- Azt tejszínvel kenték, akinek lett. Este tejszínvel s aztán reggel lemosták.

- Én hallottam, hogy cibrével és gyógyították. Savanyítóval.

- A savanyítót, hogy csinálták?

- Hát korpából. Le kellett forrázni a rozskorpát, s akkor tēttek belé egy kis kovászt, kis élesztős kovászt. Mēgerjedett, s olyan jó savanyó leve lett. S akkor azt

mégszúrték, s azt tették a cibrelevesbe. Rozskorpából csinálták a legtöbben, de ha nem vót rozskorpa, akkor búzakorpából és. (Józseffalva-148)

- *Pattanás az arcon.*

- Akinek pattanás van az arcszínén, kezín... – kívül olyan apróságba...-, használjon minél több élesztőt. Mindén nap 10 dinár értékű – egy kocka élesztőt – használjon el. S az kipucolja az egész vért. Mert, tehát ezeket a pattanásokat a vér húzza ki. A vérnek hiányzik valami. ...és ez az élesztő... – ez van komlóvirágból, sörből, és ez pucolja ki a vért... (Székelykeve-154)

Pattanás a nyelven (lásd falatka)

Pállott száj

- *Pállot száját mivel...?*

- ...s rézgálicval megkenni a száját! (Hadikfalva-142)

Poloska-, méh-, darázs-, szúnyog- és tetűcsípés

- *Darázs csípés*

- A vöröshagymával bedörzsöltük a darázs csípést s használt. A méhészke csípést is meggyógyította. (Andrásfalva-59)

- *Méh csípés. Mivel gyógyították?*

- Hát azt és hidegvizes ruhával. (Józseffalva-150)

- *Poloska csípés.*

- Hát tudja, hogy az embert ha az megmarta, hogy macsuka lett az embernek a testin. Úgy féltünk... Hát úgy lehetett gyógyítani, hogy az igazgató kijött s hozott valami büdöskövet, s megégették s csérésznyepaprikával – olyan csípőspaprikával összeégették. S az ágyokat így né... lepcsélték s aztán egy kicsit megszűnt, de nem tudták elpusztítani. (Hadikfalva-137)

- *Szúnyog csípés.*

- Szúnyog csípést ecetös vízzel, káposzta lével besúroljuk. (Székelykeve-162)

- *Tetűcsípés.*

- Mert azért méntünk a kérészték közi, hogy ott nem csíptek a tetűk. A kalibába annyi vót, hogy még a szalmatálba jés bebúttak... (Istensegíts-64)

Rákbetegség

- A rákbetegségről hallottam valamit. Szüleink nem így mondták ennek a rákbetegség, hanem belső seb. Arra csak használták a tiszta petróleumot.

Tehát soknak vót torkába, soknak vót a gyomrába ...és minden nap hat hétig egy evőkanál petróleumot vettek be éhgyomorra ...és evvel gyógyították a belső sebüket.

(Székelykeve-161)

Rekedtség

- Rekedtséget a hangszallag mégeröltetése okozta. Akkor langyos vízzel való öblögetés, amelybe néhány csepp árnyika tinturát teszünk, rendkívül jó hatású a betegségre. Mëghülés esetén szivacsot, vagy vászonrongyot mártsunk forró vízbe, s nyomkodjuk ki könnyedén, s tégyük a torkunkra. S akkor ezzel rendbe jön.

(Hadikfalva-138)

Repedt sarok

- *Repedt sarkot mivel gyógyították ?*

- A repedt sarkot hideg vízbe mossuk még ma jës. S fokhagymával gyógyították. Vagy zsírval, vagy olajval bekentük. S azzal mëggyógyult.

(Istensegíts-87)

- Kendër rongy darabot – ...azt égettek s zsírt gyúrtak bele abba a hamuba, s azzal kenték az ëlyen repedéseket.

- S birkaflaggyút. Erre a repedésekre az jó. A birkaflaggyút kiolvasztani, s annak a zsírjával kenni. Az nagyon jó erre a repedésre.

- Anyámnak olyan vót a sarka, ëlyen repedésës. S akkor ëlyent csinált. A rongyot elégette, s abba a hamuba zsírt gyúrtak bele, s azzal kente mëg a sarkát.

(Hadikfalva-104)

- Így berepedëzett az embërnek a sarka, me' ugyë mezitláb jártunk Bukovinába annyit mind a világ. S akkor mit csináltunk...? ...a békát a kerék szétnyomta s azt magyarázták az öregek, hogy azzal a mëgdöglött békával végig kell tapogatni, háromszor a fején keresztül kell dobni azt a döglött békát...

- ...és használt ?

- Hát tudja az Isten... Azután ës mëntem mezitláb. Ëlyenvel babonáztak a népnek. Így tanyítottak az öregek. Így babonáskodtak.

(Hadikfalva-134)

- *Repedt sarok.*

- Én hallottam, hogy döglött békát, mit a kocsí elnyom az úton, a döglött békával mëg kell azt a repedt sarkat nyomogatni, s elköpdösni háromszor, s a fején dobja keresztül.

(Hadikfalva-143)

Reuma

- *A reumát mivel gyógyították ?*

- Úgy mondták – büdösispirt – otthon neki..., abba kámfort s mëntőport tettek, s avval szokták bedörzsölni. Ezzel gyógyították a reumát.

(Andrásfalva-25)

- Nannyám a reumás karjára pisivel sárga fődét gyúrt, azt két rongy közé tette. S azt tette a karjára. S reja még száraz rongyot s használt. *(Andrásfalva-46)*
- *Hát a szemén vót reuma? ...ilyen is volt?*
- Bizan..., szemreuma. Tiszta kékkővel..., megtörték apróra, s beléfutták, de a csillagot látta az embër. S megjött. Az lerágta...
- Ha valakinek vérmës vót a szem... - cigarettapapíron befútták a cukrot. Úgy megtörték mind a búzalisztet, s azon befújták...
- De Bukovinába fájt nekem a szemem. Egyszer megyek fél...- a Hatodik Lábba mentünk s Máté Marcikáné aszongya – mi van édes lejánkám? S mondom: Hajja, úgy fáj a szemem. Tudod-ë mit édes lejánkám? Süssél – aszongya – krumplit, s két ruha közü tædd belé s azzal kösd be! S én úgy ès csináltam. Este hazajöttem, s a sütöbe süttem krumplit, s jó forrón két ruha közü belétettem, s így béköttem në... – vaj három este, s a szemem meggyógyult. Máté Marciné tanyított. *(Hadikfalva-123)*
- Hát reuma nálunk vót. A legtöbbet tormával, tormalapival, és tormagyökérvel gyógyították. Tehát azt megreszelték, azt a tormát kikeverték zsírval. Utána lapival próbálták, ezzel gyógyították a reumát. *(Székelykeve-156)*

Sárigság, sárikság

- *A sárigságot mivel gyógyították?*
- Sárgaságot...? Nálunk sárigságnak mondták. Sárigságnak mondták otthon. Mikor gyermekék, vagy akárki, ha sárigságba esett, akkor elméntek a tæmplomba. Megkérték a sekrestyést, hogy lëgyën szíves odaadni a kehelyt, ami van a tæmplomba, s abba nézették bele. Hát úgy mondták, hogy az jó, és használt is.
- *Még is gyógyultak?*
- Tényleg meggyógyultak.
- *Mitöül kapták a sárigságot?*
- Hát a jó Isten tudja. Én nem tudom.
- *Babonás háttere valami nem volt, hogy miböül lehet még kapni sárigságot?*
- Hát azt mondták, hogy ha halott volt a háznál, nem szabad se ki, se benézni, me't sárigságot kap. Vagy az ablakon ki- vagy benézni. Aszonták abból kapja a sárigságot. Osztán az isten tuggya... *(Andrásfalva-19)*
- *Sárikság?*
- A sárikság ellen a beteget kehelybe nézették, rajviaszböül formált pohárböül itatták. *(Andrásfalva-49)*

- Sárgaság – sárikaság..., erről tudnak-é valamit ?

- Epe betegség a sárgaság. A sárgaságot...? Elméntek a templomba, és a kehelybe belelélekztetek. Ezzel szokták gyógyítani. De hiába, ez nem használt semmit se...

- S a végén mégis mivel gyógyult ki ?

- Hát el kellett menjén orvoshoz, s orvosságot használt, s úgy gyógyult meg.

(Istensegítség-81)

- Sárigság. Erről tudnak-é ?

- Hogyne! Sárgaságot aki megálalta, annak orvosságot csak az öregasszonyok kaptak. Hogy mit csináltak neki? Mennyei Istennek mezei virága vót, s vót az a fodorkaburján a mezőn. Így mondták, fodorkaburján. Annak a levivel megmosták a testit, s még még és itatták, hogy ne tudja még a beteg, hogy mit iszik még. Én ezt láttam, mert vót nálunk és ilyen beteg, hogy elkapta a betegség, pláne gyerek korába... Vagy a koszt nem vót jó, vagy a levegő nem vót jó. Vagy nem tudtunk gondoskodni – mert ugyé sokan vótunk. ...és mikor a háborúnak vége lett, hát bizony kicsitt bamba vót a nép. Nemcsak a sárikaság ellen, hanem mindén bajba...

De elmondom ezt: egyszerű összeszedtek mindén burját az asszonyok, de ezt a sujgburját azt mindig tudom emlégetni, hogy ennek a levivel... vót ez a fodorkaburján, összefőzték s ezzel mosták s még még és itatták.

- Sujgburját említett, az mi volt ?

- A sujgburján egy növény vót a patak partján. Kék levele vót. Olyan recés vót s a gyökere annak hatalmas erős és hosszú volt.

- A gyökerét, vagy a virágját használták?

- A virágját gyökerestől megfőzték, ...mindenestől megfőzték. Hát én ezt láttam, mert Gébért Boldizsárnéval mentünk fél a Bonyha patakján, s onnat kerestük, hogy szeggyünk sujgburját, s ilyen fodorkát. A fodorka az nagyon jó. A fodorokát még most is szeretem. A fodorka az nagyon jó...

Úrnapján osztán mikor körménet vót... – azt mondták, hogy az a legjobb orvosság. Abba beléfontak rizgót, beléfontak csafogtatót, beléfonták a harangvirágot, beléfonták a pünkösdirózsát, a kocsárdit, még mélyen virágok vótak ott a patak partján, mindent beléfontak a koszorúba, s akkor elvitték a templomba... s körménet után akkor hazahozták, s feltették olyan helyre, hogy azt nem vót szabad elhasználni, csak orvosságra. A szentélt koszorúnak az orvosságát mindénre használták. Én ebből kaptam, s még a levit és megittatták velem.

(Hadikfalva-109)

- Sárigság – Sárgaság.

- Nekem a gyermekéim ződ barac'ot ettek, s attól kapták a sárgaságot. Egyik 3 éves vót, s a másik négy. ...és tudja mit ajánlott az orvos?

Mézet még pulizskát egyenek, s attól gyógyultak meg. Nem és vót kényerünk akkor amikor idejöttünk. S meggyógyultak. Krumplit adtam nekik... Kényeret ne adjak...! – aszondta.

(Józseffalva-148)

- ...sárgarépát kifúrni, és közbe az ízéjít... (...*talán a nemiszervét? – a szerk.*) megkenni, hogy a cérnát kösse reja, hogy az fogja meg, hogy ne essen le. S azt es napféljött előtt, az éjjeli húgyot pisálja belé, s vigye fél a padlásra a kéménybe s eressze le. Így egy boton keresztül azt a cérnát húzza belé, s amire az a pisi megszárad, az a sárgaság kiményén belőle! ...mert olyan sárga vót, mintha meg lett vóna festve...

...és egészer csak mondom az embernek... mondom, hogy hallja, most kend nem sárga! S aszongya: ...nem? S mondom ...bizan nem! – a szémei is mind sárga vót... –Aszongya, hozzad ide a tükröt – aszongya –, hogy nézzem meg! S odavitem a tükröt, s belénézett s aszongya, jaj... hát én nem vagyok most sárga! Isten bizan, hogy ez használt. (Józseffalva-144)

- *Sárikság, vagy sárgaság.*

- A sárgaságot...? Gondolom van akit elfog kicsi korába, ...van akit nagy korába. Tehát összüleink fentőfüvet szédtek, és téának megfőzték és avval mosogatták az arcképet ahol a sárgaság megjelént. ... és utána zöldséglevelet főztek téának, s azt itták víz helyett. (Székelykeve-155)

Seb a lábon

- *Ha valaki leütötte a lábujjkáját, milyen fajta füvet tettek rá?*

- Egerfarkúfüvet megtörtük jól kalapáccsal tiszta deszkán, rejaborítottuk s béköt-tük, s az meggyógyította. (Hadikfalva-143)

- Csizma féltörte a lábát. Juhfaggyat megpérgéltünk. Nem tudom mivel... – szenet törtünk össze... – vagy mit, s azzal megkentük. Féltörés, az es nagyon csúnya vót. Avas hájval es kenték. (Hadikfalva-128)

Selyemfolyás

- *A selyemfolyást mivel gyógyították?*

- Selyemcérnát húztunk belé tövel, s azzal gyógyult meg.

- *S mitől jött a selyemfolyás ?*

- Azt nem tudom, hogy mitől jön, de azt tudom, hogy tövel, ...szóval tövel átszúrtuk, selyemcérnát húztunk bele, a genny azon keresztül kifolyt, s attól gyógyult meg. (Andrásfalva-25)

- *A selyemfolyás, hogy gyógyították ?*

- A töt belészúrták, amibe selyemfejtőt húztak. S ahogy húzták belé, ettől a fejtőtől a genny kifolyt, kijött a selyemcérnával. (Istensegíts-85)

- *Selyemfolyás.*

- Abba selyemcérnát húztunk. Az ujjam megkelt. Azt mondtuk, selyemfolyás, me' megkékült. S akkor selyemcérnát húztunk keresztül a bőr alatt, s kifolyt belőle a genny. (Hadikfalva-143)

- *Selyemfolyás.*

- A keziére vagy a lábára lett olyan hályog, azon olyan selyemfonalat tóvel át-húztuk. Azt mondták selyemfolyás. S úgy otthatták a cernát benne. S kijött a genny és meggyógyult. (Józseffalva-149)

Síró gyermek

- *Síró gyermek mitől sírt ?*
- Hát mitől sírt? ...azért mert éhes vót. Nem adtunk egyebet, mit csak a csicsünkbe kapott tejet. S hát az kevés vót...
- Nem csak attól vót, hanem vót neki fájdalma, s azt nem tudta sënki, hogy mélyen fájdalma vót. (Hadikfalva-131)
- *Síró gyermeket mivel csitították el ?*
- Mivel...? Adtak mákot, mákgubóból főztek tēát. (Hadikfalva-143)

Szájfájás, szájsz

- A szájfájástól a timsó használt. Akinek fáj a szája, vögyen be egy darab timsót, és forgassa meg a szájába' ...mög fog gyógyulni. (Andrásfalva-26)
- *Akinek a szája sebes, mivel szokták gyógyítani ?*
- Én mögmondom, akinek a szája sebes, mivel gyógyítsák mög. Vót nálunk egy fiatal lány, és mögcsēmēllt s a szája tiszta sebes vót. S azt mondja az öregasszon, hogy tudod mit csinálj? Se orvoshoz nem mēnsz, sehova. Borsot s vajat össze kell gyúrni, ...ēlyen csípős borsot, jó apróra mögdarálni, s mögkenni. S három napra levēszi.
Három napra azt a sebēt levette az a bors. Én tudom... (Hadikfalva-131)

Szánka (epilepszia)

- *Nálunk Andrásfalván ismertek egy szörnyű betegséget. Szánkának nevezték. Ezt mivel gyógyították ?*
- Akkor mikor apám möghalt a háborúba, akkor anyoka möghallta, s akkor a tejet... azt a bánatos tejet a lejánka kiszopta. S akkor éjjel a lejánkánkat elérte a szánka. Így élt vagy 2-3 hónapig.
- *Milyen szenvedésen mēnt át, hogy kezdődött a....*
- Még a szájocskája is félrehúzódott.
- ...és ordított mikor elérte?
- Nem, olyan sírós-forma volt. Mēgrázta magát.
- *S nem tudták gyógyítani?*
- Nem, sēm̄mivel sēm̄m... (Andrásfalva-26)

-
- *Bizonyos betegségeknel másik nevet adtak a gyermeknek. Ez szokás volt-é, hogy ne kapja még a betegséget?*
 - A rosszbetegség ellen adtak neki más nevet.
 - *Milyen volt ez a rossz betegség?*
 - Hát az a szánka. Ilyenkor másik nevet adtak, s akkor az elkerülte.
(Istensegítség-78)
 - *Az epilepsziát, vagyis a szánkát, ahogy itt mondják rossz betegség...- ez mitől jött és mivel gyógyították?*
 - Az epilepszia az rosszbetegség. Vótak olyan tudósasszonyok, hogy vót ön, ...megolvasztotta egy kannába, és akkor a fejetetejire tette a tálot, s akkor beleöntötte. S akkor az sokféle képpen alakult. S abból leszámolta, most ez a baja van, attól megéjedett, ...mindént elmondott.
(Andrásfalva-33)
 - *Mi volt a betegségnek a neve ?*
 - Úgy mondták, hogy szánka járta. Az vót a betegsége.
 - *Mi okozta ezt a betegséget, ezt el tudná-é mondani ?*
 - Én azt gondolom, hogy sokan voltunk egy háznál, s a gyerek kicsike vót, s én voltam a legénykori gyermekbőr, s vertem őket me' mindig kárt csináltak. S lehet, hogy megvertem, s megéjedett. A gyerek ettől kapta a betegséget mert én megvertem.
 - Nekem is fáj a fejem nagyon, mikor fiatal menyecske vótam. Hát mit csináljunk, merre mennünk? Azt mondták, mennyek bé a porondra... a nagy vízre, ...de akit látok, ne szóljak neki, csak szóvalan imádkozzak végig. S mikor bemegyek, háromszor így öntsem a fejemre a vizet. S úgy csináltam, s a fejem meggyógyult.
 - *Imádkozni valamit nem kellett ?*
 - De végig imádkoztam a miatyánk s az üdvözlég Máriaát. Ezt kellett. Végig imádkoztam és vissza, de akivel találkoztam nem szóltam neki. (Hadikfalva-94)
 - *Epilepszia - Szánka - Rosszbetegség.*
 - A kicsikét, aki mélyen ingecskébe mégtalálta, aztat nem adták többet fél. Lehúzták róla, s bévítették, s a folyóba elcsapták, elengedték. Mennyen el az a betegség... Nem adták többet vissza.
 - *Szóval..., mélyen ingecskébe volt az a kicsi - mikor elérte az a betegség -, akkor azt az ingecskét - amibe volt - a folyóba dobták?*
 - Levették róla, s bévítették a Porondra a folyóra, s elengedték.
 - *...és volt hatása ?*
 - Hát azt én nem tudom.
 - *Ez miből keletkezett ?*

- Éjedtség. A kicsike valamitől megránkodott.

Ott egy leányt és úgy elérte a betegség, s úgy ahogy elérte, mélyen ruhába elérte, azt mindent levettek róla s a Szucsáva vizin elengedték.

De azután nem vettük észre, hogy valami baja lett volna annak a lánynak. Az velünk egyidős vót. Azt elcsapták a vizén. ...s há' neki vettek olyan ruhát vissza, hogy ne vegye a nép észre. Tudom... - osztán mondták - hogy a vizén nē... mélyen ruhát kaptak... Úgy... - valahogy kiszivárgott, hogy kié vót.

(Hadikfalva-105)

Skarlatin (skarlát)

- Valami skarlatin betegség járt akkor. S az a betegség mindenkinek akit ért, az hagyott egy jelt. Trézsinék a széme - az egyik hályogos lett. Többet sohase lett látása. Ezt akkor kapta, mikor skarlátin vót. Hadikfalván 1934-ben. Ebbe... - aki beteg vót, az nem tudott kijönni. Trézsi, Bíró Ferencnek a lánya akkor kapta ezt a kálíkságot.

(Hadikfalva-127)

Szamárköhögés

- A szamárköhögést mivel gyógyították?

- Mikor a kancának kicsikója volt, abból a tejből kifejték. Az volt a legjobb a szamárköhögéstől.

- Egyszerre megnyit, milyen adagot adtak a betegnek?

- Hát egy kis bögrével.

- ...és ezt hányszor ismételték?

- Csak egyszer.

- ...a mienkén fordult elő, a mi kicsinkén, hogy annyira köhögött, hogy visított a torka. Egy kancával megálltak a korcsma előtt, s kilépett egy tanyai embér. ...jőjön Virginia néni gyorsan, fejk a kislánynak. S csak éccer ivott belőle...

(Andrásfalva-23)

- A hagymát szamárköhögés ellen is téának héjastól megfőzték, s azt itatták. Ha vót cukor, akkor azt is tettek belé s használt. Felsőzaggatta a köhögést.

(Andrásfalva-59)

- Köhögés, közönséges köhögés, de van szamárköhögés is, ismerike-é?

- Itt van Vilma néni, ő megmondja. Az ő fiának szamárköhögése vót. A szamárköhögést azzal gyógyították, hogy a kancának a tejből fejtek. Szóval a csicsiből. S azt a friss tejet megittatták a gyerekkel, s akkor elhagyta a köhögés. Ez megtörtént, me't megfejttem én a kancát s friss tej vót. Én... - ez a komámasszon Vilma, ez itt... ő hozta oda a gyereket... Az orvosok nem tudták gyógyítani. S akkor neki nagymamája tanyította, hogy jőjenek el nálunk, me't vót kancatej. S én azt megfejttem, ...a kancát, s akkor a gyerekkel megittatták s meggyógyult.

(Istensegíts-89)

- Köhögés, szamárköhögés.

- A szamárköhögésnek felforraltuk a tejet. S mikor felforraltuk a tejet, belé-tészük négy evőkanál akácmézret, és azzal jól főloldjuk, és amilyen melegén bírja, olyan melegén issza még.

(Székelykeve-159)

Szēm betegségek

(lásd még: csipa, csapa, hályog, szemfájás – ragályos trachoma)

- A szemfájást mivel gyógyították?
- Sárgarépát megreszelni, és azt a répát belé egy rongyba, és ráborítani a szemre. Aztán az lehúzza.
- Cukrot fúttak a szembe még. A kristálycukrot megtörték jól, ...liszt apróra. S azt fútták a szemikbe. Azt mondták, hogy attól legjobban gyógyul a szem... Tudom, mert kockacukor vót nekünk, s anyoka azt tört. Nekünk mindēgyiknek fáj a szemünk.
- Miből jött a szemfájás?
- Járován ...nem vót trachoma sēnkinek, de az egész faluba fáj mindēnkinek a szēme.
- ...és hogy nézett ki szemfájás után?
- Hát hogy nézett ki? Az atya tuggya... Ott csapások vótunk mind. Nem láttunk. ...és bepirosodott a szem felülete.
- ... és mi okozta ezt a szemfájást?
- Hát nem tudom mi okozta. Hát lassan meggyógyult.
- ...és hogyan terjedt ez a betegség?
- Hát a jóisten tudja, más sēnki se.
- Ragályos volt?
- Ragályos. Ahogyan emlékszék vissza, az ragályos volt. Az egész faluba fáj a szemik. Az egész falu gyermekeinek. Asszonnak s embērnek s mindēnkinek. Hát mind feküdtünk. A szomszédok látták el a tehenyēkēt, amíg fellábolkodtunk... Én vótam a nagyobb, nekēm hamarább megjött a szemēm. Aztán a többieknek ēgyenként. Még anyám ēs feküdt.
- Azt mondták, hogy hát izével... pisivel mossuk, és úgy csipte, hogy a szüvünk szakadott még. Aztán hát odajött Dani Jancsikánē s azt mongya: komámasszony az nagyon szēnvedélyēs..., az... ha van cukor, hát akkor törjünk jó apróra – aszongya. Inkább vízzel... s ugyē... s fú'ni. S akkor avval mostuk a szemünket ...cukros vízzel.
- ...S akkor úgy ēs fúttak bé a szembe. Sēmmi sēm használt csak ez. Ez a legjobb orvosság. Soha el nem felejtēm...

Hogy hát azt mondták, hogy pisivel mosni..., hogy hát avval..., de hát az úgy csípte a szemünket, hogy mű és sírtunk.

- A szembe került idegen test eltávolítására a rák szemét használták.

- *De az élő ráknak a széme volt?*

- Az élő rákból kiszédték. Mindenkinek vót, aki halászott. Az vött rákot, ki fogdosott... kivették... az orvosság vót...

- *Na most... azt az egy szemét még tovább is lehetett használni?*

- Aztat tovább. Mert aztán lemosták, és elrakták üvegbe, nem tudom mibe... S így ha valaha valami baj vót, akkor újra használták. *(Andrásfalva 29-30)*

- *A széme – ha valami beleesett – mivel gyógyították?*

- Rákot fogtak. A ráknak a fejibe van két borsószemnyi nagyságú rákszëm, fehér szem. Azt bétették az embernek a széme héja alá, vagy hármat... és addig, amíg azt a gazzal eltalálta. És akkor avval a gazzal együtt kiesett a szemiből. Ezt bármikor... nappal vagy este... mindëgy. Ez biztos szër vót.

(Andrásfalva-44)

- A csapát úgy gyógyították, hogy tehénfejés után a sétárt kiöblítették egy kicsi vízzel, s evvel megmosták a szemét. ...tejes vízzel mosták. *(Andrásfalva-47)*

- Begyulladt szemét aludttejvel összekevert máléliszttal borították be. Két rongy közti fejtő tarisnyára téve borították a szemre.

- A begyulladt szembe édestejet és fejtök.

(Andrásfalva-52)

- *Az anyatejet a fájós szemre miként használták?*

- Hát úgy csináltak, hogy odahozta komámasszon – Vilma – a gyermekit, me' csupa genny vót a széme. S állandóan fejtem ott a szemibe, s az ott azt a válladékat kipucolta onnat, és akkor kamillával kimosták. S úgy helyrejött a gyermek széme...

- Anyatejet a kis gyermeknek a szemébe fejtük ki. Én és fejtem, de nagyon jó vót, me't az a tej főloldotta a szemhiját. Jót tett a gyulladásra. *(Andrásfalva-57)*

- *A kamillát mire használták ?*

- Hát legjobban ilyen szemgyulladásra használták.

- Mikor megszülettem nekem az vót a téám. s hogyha a gyermekéknek a szemük begyulladt, avval mostuk... kamillával.

- Szemgyulladásra és használtuk. Mű jës használjuk megfázás, gyulladás, gyomorfájásra. Mindënre használjuk a kamillát. *(Andrásfalva-59)*

- *A szemfájás?*

- Vót trahoma szemfájás. A trahomát úgy szokták gyógyítani rézgáliccal ...azzal. Kifordították a szemit, a szémpillát, s azzal kenték be.

Édesapámat még Lembérgbe gyógyították. Egészen még vót vakulva. ...és akkor elmént Lembérgbe, s ott úgy kifordították a szëmit, s kékkövel súrolták még. Avval gyógyították.

- *Otthon a faluba is ilyennel gyógyították?*

- Nannyámnak be vót gyulladva, ...nagyon csúnyák vótak a szëmei, s akármit tett rëja nem használt. S békanyálra tanyította valaki. Békanyálval kezdte raggatni, s avval gyógyult még. Az a zöd... tuggya? ...a víznek a tetejin van az a békanyál, s akkor azzal kezdték gyógyítani.

(Istensegíts-87)

- *Hályog a szëmën ?*

- Mëgfőzték a tojást a hályogra, és azt borították rëja... - a tojást, a fehérjít. Azt ráborították, és azzal próbálták gyógyítani.

- Aszongyák, hogy kellene egy olyan tiszta szüzleánka, s az jöjjön be...! Néném esszetört egy kristályüveg darabot jól, mind a lisztet úgy mëgtörte. Belétette egy csöbe, melybe szoktunk szöni. Rajta van a cérna. S akkor - aszongya: gyere Ágniska. Most fújd be leánkám a szëmëmbé! S akkor a leánka leült egy székre, s akkor néném eleibe, s úgy a szëmibe befújt. S úgy akkor esszecsukta a szëmit. S kihalította, levette a hályogot az az apró üvegdarab. Ez tiszta igaz vót.

(Istensegíts-91)

- *Szëmbe esett test eltávolítása. Rák a szëmbe... vagy ilyesmi? Hogy vëtték, ki ha valami beleesett a szëmbe?*

- Vót nálunk... nekëm vót. Belémënt egy homok a szëmëmbé. Azt mondják, hogy bármivel vënni ki...! Vót egy öregasszon, s a nyelvivel bényúlt, s nem tudta kivënni... me' azt mondják, be kell tenni egy rákszëmët.

A rákszëmet... - a patakából fogtuk a rákot, s akkor azt mondták: az a szëm akkor érvényes, amikor a hold tele van. Mikor a hold tele van, akkor a rákszëm jó. S kivëtték, s kivëtték, s belétették a szëmëmbé.

- De... ott feküttem, de akkora vót mind egy fejes babszëmëcske, mind egy borsözëm pontosan. És nem éreztem, hogy benne van a szëmëmbé. Úgy mënt... ..innet mëgkezdte /mutatja/ s addig mënt, amíg magára nem ragadt az a homok. Magával kihozta... Nekëm vót ez csinálva. Kihozta magától. Ezzel gyógyultam még. A szëmëm evvel gyógyult még... - rákszëmvel.

(Hadikfalva-121)

- *Hát... a szëmën vót reuma?...ilyen is volt?*

- Bizan..., szëmreuma. Tiszta kékkövel... mëgtörték apróra, s beléfutták, de a csilagot látta az embër. S mëgjött. Az lerágtá... Ha valakinek vérmës vót a szëm, cigarettapapíron befútták a cukrot. Úgy mëgtörték mind a búzalisztet, s azon befújták...

(Hadikfalva-123)

- Szembe esett tárgyat mivel távolították el?
- Vót ez a buszujók virág. Olyan szagos fejért nyilt... Annak a szemécskéje olyan mind a retékmag, csak kicsike. S azt belétették, s az kihajtotta. De vót, aki a nyelvvel vette ki.
- Még ma is van ez. Mëgemeli a szëme pillát, s a nyelvit odadugja, mëgërzi a nyelve, hogy hol a homokszëm, s kiveszi. Ezt nevezik szemnyalásnak.
(Hadikfalva-143)
- Szëmfájás
- Azt mëg, ha gyulladásba vót, ennek a fejrëlilomnak a virágját belétették a páln-kába úgy, hogy három-nëgy napig tartották benne, s avval borogatták. Az olyan vót, - a fejrëlilomból hogyha tettünk belé -, az eltartott ëgy ëvig is. Mondjuk, hogyha elvãgtam a kezëmët, azt is avval köttem be. S ha a szemëm fãjt, azt tettem rá. Ez mindënfélëre hasznãlt ...a fejrëlilom a pãlinkãba téve.
(Jözseffalva-150)
- A szemfãjásra legtöbbször hasznãltak a babërlevélbõl fõzött teãt... - és a kamilla-teãt. Vëgyësën mëgfõzték és azzal borogatták.
(Székelykeve-158)

Szëmölc, szümöcs

- A szëmölcöt mivel gyógyították?
- A szëmölcöt? ...az vót a legnagyobb orvossãga, hogy ëgy lószõrvel mëgkõtötték jó keményën, és akkor elébe álltak és azt mondták így ëg valamit motyogtak. ...és akkor az a lószõr le is rãgta. Annyira ott elkõtötték... Így szokták ezt csinãlني.
(Andrásfalva-45)
- Mëgkenték izével... szalonnabõrvel, jól mëgsúrolták a szalonnabõrvel azt a szü-mölcöt.
- Most... mi az a szümölc Rózsi néni?
- Hãt az a szümölc..., s akkor tuggya mit csinãltak? Szalonnabõrvel mëgsúrolták jól, s bëtették ëgy kõ alá, hogy akkor lássa mëg, mikor azt a követ. Oda bédugták, s elmúlott...
(Istensegíts-72)
- Szümölc.
- A szümölcöt mëgolvastuk hány van, s ëgy cërnãra annyi bogot vettünk, s akkor a csepëgõbe beléãstuk azt a cërnãt s elmúlott a szümölc.
- Mitõl jött a szümölc, azt nem tudnãk mëgmondani?
- Valami beteg, és az ës... Mãskor a savanyó almãt këtfelé vãgtuk, s mëgnyomogattuk, s eltõpdõtük, s azt ës beléãstuk a cspëgõbe. Nem mëntünk orvoshoz mëg a sërtës-szümölcvel se, pedig az nagyon csúnya vót...!

- *Milyen a sértés-szümölcs?*

- Hát... serte jó ki belőle. Serte... s az nagyon fáj. Azt es élyenvel gyógyították, savanyó almával. (Hadikfalva-122)

- *A szümölcs. Mivel gyógyították ?*

- A szümölcsöt megkenték mēnstra vérrel s meggyógyult.

- Én mással próbáltam, de amivel én próbáltam... nekem itt es vót ikrēs, s itt akkora vót, hogy az ujjamot nem tudtam behajtani. S anyámnak kimosatták a mēnstruás ruháját velem s elszárodott. (Hadikfalva-134)

- *Szümölcs, mivel gyógyították ?*

- Hát a szümölcsöt azzal gyógyítottuk, hogy... - nekem elég vót a kezēmēn. Mostam s megdagadott. S megkötöttük lőszőrvel, az egy darabig rajta vót, míg le nem szakadott. De még vérrel es kentük. Az legjobban használt.

- *Milyen vér?*

- Mēh vér. Mēnstrál... asszonyvér. A kicsikéket, hogy ne tudjanak róla, azzal bolondították, hogy egérvérrel kenik. (Hadikfalva-141)

- *Szömölcs. Mivel tüntették el a testről?*

- Anyám a lőszőrvel megkötötte. A lófarkából kihúzott egy szőrt, megkötötte, akkor azt addig másnap mindig szorította, mindig szorosabbra úgy, hogy levált. De megmosta a lőszőrt először, hogy tiszta legyen. (Józseffalva-150)

- *A szümölcs.*

- Akinek nagy szümölcse vót, ősatyáink kendércérnát köttek rá es a kendércérna tíz napig ott kellett legyen. Tizedik nap mit vettek észre?

Nagyszülőnk mēgnézi, kibontja, ...de elkötötte a cérnával jól azt a szümölcset, es keresztül kötötte..., es mégpedig rongyval es elkötötte. Akkor nem vót fásli, hanem zsebkendő... - es azután mikor azt kibontották, akkor mit vettek észre? A szümölcs elszáradt, a teteje a cérnán maradt. (Székelykeve-156)

Szēmverés (lásd: *igiz, igizet, igizés, igézés címszónál*)

Szēnt Antal tüze (*orbánc vagy hidegrázás*)

- *Szēnt Antal tüzire mit szoktak használni?*

- Tejfēlet s hőszenet. Mēgtörni szépēn úgy mind a búzalisztet, olyan szép apróra, s akkor azt a tejfēlvel ēsszekeverni azt az apró hőszenet, s akkor avval megkenni. Ez jó arra. Kiveszi a tüzīt.

- *S hogy nézett ki a Szēnt Antal tüze?*

- Veres vót.

- *Melyik részén?*

- Hát az történt úgy, hogy az arcán ütött ki.... valakinek még úgy... valahol a lábán és... vagy tudom is én, de legtöbbször úgy az arcán ütött ki.

- *Az arcon még az orron?*

- Igén, igen. S erre édés tejfőlet, s akkor azt hát... szénvel összekeverték, s avval békenték. Azt mondták, hogy a Júdás szene jó. Júdás szén... – a legjobb nagyszombati... Nem tudom, hogy honnan jött, de anyokának most öregségire olyan csúnya seb hánta ki a a fejét. Most öregségére..., most nemrég, hogy meghót, azelőtt... nem tudom 5-6 esztendővel történt ez vele.

- Hát édés anyokám mit, mit pacillott kend?

- Nem tudom édés gyermekem – aszongya.

S mondom Trézsinek, Bada Anti Pálnénak:

- Te elmész a reggeli misére nagyszombaton, s hozzá nekem hót-szenet...!

S hozott és. Én nem tudtam elmenni, de ő hozott és, hót szenet a templom kerítésiből. Ezt hazahozta, s megtörtem összetörtem, tejfővel összekevertem, s azzal megmentem, s úgy lemént róla, hogy... – jó órába légyen mondva...! – ...többet sohase vót rajta sémmi.

- *Valamilyen ráimádkozásról nem tudnak?*

- Hát azt is lehet tenni, imádkozni, dehát... én és tudom, hogy próbáltuk, dehát...
...ilyesmiket. Tudom, hogy használt. *(Andrásfalva-36)*

- *A Szént Antal tüze*

1. A betegség leginkább az arcon nagy duzzanattal, kivörösődéssel járó minden irányban terjedő gyulladás. Annyira fájdalmas, hogy az arc azon részére nem lehet rőjafeküdni. ...és nagyon csúnya.
2. *A nép tünet tana:* a leggyakrabban főleg az arcon van, és erős fejfájással kezdődik. Majd lila pirosság tüzesség vonja be a gyulladós testrészt, és a beteget a forró hidegrázás gyötri s az izzadság kiveri.
3. *E betegség népi elnevezése:* aki a betegségben szenvedett, arra azt mondták hánya a Szént Antal tüze.
4. *Eredete, miért nevezik így?* Régén valaki Szént Antalhoz való imádság folytán a betegségből meggyógyult. Azóta nevezik Szént Antal tüzeinek.
5. *Gyógyítása?*

- A betegséget ráimádkozással is gyógyították. Kilenc miatyánkot, kilenc üdvözlégyet, és egy hiszekeggyet mondtak a beteg fölé, s ezt Szént Antal tiszteltyire ajánlták.

- Vagy vízvetés által is sok beteg meggyógyult. A vízvetés így történt. Egy kanácskába vizet tettek, az aljára kérésztet vettek és imádkoztak: ó dicsőséges Pádovai Szént Antal, Jézus Krisztusnak leghívebb barátja könyörögj érette, ki hozzád mēnekszik. Ezt háromszor ismételték. A vízbe mindig egy szenecskét tettek. A vetéttvízbe egy kis darab tiszta fejr ribancot belémártottak, s avval

a ronggyal megmosták a Szént Antal tüze minden részét, s azt többször megismételték.

- Vagy egy gyertyácskát meggyújtottak, s a Szént Antal tüze körül körbe vitték. miatyánk, üdvözlégy, hiszékégyet mondtak s Szént Antalhoz fohászkodtak.
- Ezén kívül még sokan a Szént Antal tüzit mosogatták fejeürmös édestejvel. A fejeürmöt nyers állapotban édés tejbe tették, 2-3 napig áztatták, s evvel a tejjel megmosták.
- Borogatták ecetvel, tejfélvel, aludttejvel. A tejfölt, aludtejet, két tiszta rongy közti tették, hogy ne folyjon szét...
- Férlesztették árvacsihán főzetében és kamillatéában.
- Bekötötték, hogy a forró nap ne süsse... – céklalével.
- Ezénkívül, akik tovább mentek, hét hetes böjtöt tartottak Szént Antal tiszteletére, és Szént Antalhoz fohászkodtak. ...és ez is használt.
- *Szēmverésre, igizetre?*
- Egy miatyánk, kilenc üdvözlégy s egy hiszékégyet mondtak.
S akkor belétették a vízbe a kilenc égő szenet. Mēgmosás után kērēsztet vettek a betegre, s mondták: Jēzus szūletése előtt hēgyek nōttek, kōvek nōttek. Jēzus szūletése után mindēnek mēgtértek. Tērjēn mēg ezēn a kicsikēn ēs ez a betegség.
- A vēzna beteges gyermek nevét kicserēlték. Akkor mēggyōgyult. Nem betegeskedett tovābb. Mēgtért a betegségē. A betegség elhagyta.

(Andrásfalva-50)

- *Szēnt Antal tüze, tudnak-ē errōl ?*

- Imádkoztak erre. S Szēnt Antal tisztelētyire fēlajálták az imádságot.

(Istensegīts-89)

- Egyet mēg mondok. Mikor én gyerek vótam... – hat esztendős vótam, ...akkor a bátyámnak mindig szokott lēnni az a bőrbetegségē. Az arcán olyan csūful kijōtt, olyan hályog veressesēn... Azt javasolták az öregasszonyok, hogy erre csak imádkozni kell.
- S ki imádkozik...? – Anna ném! Hát nem mondom mēg a nevit...! Hát édēsanyám mēghítta, ...adott neki egy szakajtó lisztet, egy darab kolbászt vagy szalonnát...
Én gyerek vótam. Úgy sirtam, hogy mēgnyuvad... mēgfullad...

Egy nagykendőt elvettek..., ...egy lepedőt, s letakarták a földig. S három szentēlt gyertyát, ...amit szentēltettek Vízkerēsztnapján, azt háromágba..., mēggyújtotta, s elmondta, hogy... Szēnt Antalnak imáadására Páduának városába mindēnek mēgindultak, ...és ez tērjēn mēg! Ptü...! Szēnt Antal vidd vissza a gyereket! S akkor mēgtōpdōste háromszor.

Ezt én... gyerek vótam ...s mondom ...édēsanyám! ...a bátyám mēgnyuvadott a pokróc alatt, ...vēgyék le a fjjrōl!

Nem, mert a gyertyafüstöt fēlitta, bēmēnt a testyibe vaj a lelkibe. S mēggyōgyult.

De háromszor ezt az asszon..., háromszor szépén végigvitte a feje fölé, s mikor lefúttam, azt bétette a pokóc alá, hogy abból a gyertyafüstből szípjon, kettőt vagy hármat.

Ezzel lett a gyógyítása. Ezt értem én gyerek koromba. Ez a Szent Antal tüze vót.
(Hadikfalva-95)

- *Szent Antal tüze. Mivel gyógyították ?*

- Imádkoztak... Egy asszon mondta. Vót neki egy darab posztója, kék posztó. S arra gyűjtögetett láncokat. Ésszekötte karikácskákra... – vaj 15 darabot. S akkor rátette oda, s azzal a szentélt viaszgyertyával meggyújtotta. S akkor imádkozott s mondta: elindult Szent Antal hetvenhét fiával, hetvenhét leányával. Kövek lettek, kövek nőttek, s minden alávalók mégtértek. S akkor a gyertyát mégtérítette s lefújta. S meggyújtotta a csepücskét. S meggyújtotta azt a csepücskét, s a gyertyát lefújta, s füstölte azt az illetőt... S ilyeneket mondott s imádkozott s akkor elmúltott.
(Hadikfalva-142)

- *Szent Antal tüze.*

- Viaszgyertyát tettek... – kettőt így össze, és akkor elmondták Szent Antalnak az imádságát.

- Veres apró. Az vérbetegség. A vér kap valami betegséget, s abból lesz.

- *Apró kiütés a testen.. A gyermekéknek szokott főleg lenni? Volt-é orvossága? Mi volt?*

- Volt... Meleg ágyba fektették, és lisztet pörköltek neki, és azt tették a testire. S akkor szűnt meg az apró.
(Székelykeve-150)

Szeplő

- *A szeplőt mivel gyógyították ?*

- Tudja mivel? Én olyan szeplős vótam s azt mondták, van ilyen... három bimbója van, s annak a levelibe a harmatot szedjem fél...

S akkor még a roszba terem az a vad árvácska virág, s azt mondták, annak a virágját főzzem még egy fazakacska addig, míg mindégycik elfő, s csak olyan lesz mind a tea. S este mosakodjak meg, s avval kennyem be az arcomat. ...s reggel mosakodjak meg jó bő szappanval... este és reggel. S valamennyire elmúltott, de nem egészen.
(Hadikfalva-143)

- *Szeplő*

- A szeplőt... – mikor lányok vótak, ...mikor az öszzüleink... – úgy állították meg... Tavasszal jelént meg legjobban a szeplő. Tehát akkor a vizelettel mosakodtak reggel frissen, és édes tejszínvel kenték be a képüket. Így mént vissza nekik... húzódot vissza a szeplő.
(Székelykeve-161)

Szédülés

- *Vagy a vérnyomás túl sok, vagy a vérnyomás kevés.*

(Hadikfalva-131)

- Aki nagyon szédül, vaj pedig éndelgeti hányinger, abba giliszta van. Mindig éhes és, az féleli. (Istensegíts-83)

Székszorulás

- A székszorulást, hogy gyógyították, hogy indították meg, hogy széklet lëgyën?
- Hogy...? Vajat édes tejbe... jó sok vajat. Azt itatták. Vaj ha nem tejet... friss tejet... S akkor azt és megmelegíteni, aki még bírja inni megmelegíteni, s abba jës jó sok vajat tenni, azt a friss vajat... Aztán azt ha még tudja inni, aztán akkor futhat... Igën. Akár édestejbe, akár abba a friss tejbe mit...? ...kivert vajat... (Andrásfalva-30)
- Azt se tudták gyógyítani, abba is sokan hótak meg. (Hadikfalva-132)
- Ha olyan nagy székrekedése vót... hát ez legjobban előfordul csecsemők között, gyermekék között.
- Akkor úgy csinálunk... szappanon csapot készítünk. A háziszappanból levágunk egy vékon szeletet, szépën meghëgyezzük, s disznózsírral bekenjük, a végbélbe féldugjuk, s pár perc után megindul a széklet. Ez a legjobb. Tehát megmondva összókinscbe, szappancsapot készítünk, azzal indítsuk meg a székletét. (Székelykeve-161)

Szívdobogás

- A szívdobogásra ittak egy kis cukros vizet, s borogatást tettek ...ilyen vizes borogatást. Vigasztalás vót a gyógyítása. (Hadikfalva-144)
- Szívdobogás, szívbaj.
- A szívdobogás... - az szívfájdalom. Mikor szorul el a szív... - és nincs levegője. Leveszünk két rozmaringlevelet. A rozmaringlevelet mézbe mártjuk ...akác-mézbe, és úgy elnyeljük. ...és az egy perc múlva a szívdobogást... - a szívszorulást megállítja. (Székelykeve-160)
- Szív logobása
- Apám kocsokárkövet /szúcskő/égetett, s megtörte. Két tiszta kövön... addig súrolta a két kő között, amíg olyan lett mint a fehér búzaliszt. Ezt tárolta, mert ezt amúgy birkabőr kikészítésére használta. Ebből nannám vitt sokszor... S mikor szívlobogásra vitt, ezt használta. Minden alkalomkor egy kalán nyelén egy keveset - mind a szódabikarbónát - bevett, s ez használt neki. (Andrásfalva-46)
- Szívlobogás, szívbaj, mitől kezdett valakinek a szíve lobogni?
- Nekëm vót. A fiam meghalt 25 évesën motor szerëncsétlenségbe. S én a padlásra félszaladtam, s mentem mindënfelé, s nem tudtam, hogy hol sírok. S ez nekëm ma jës megvan...
- Így jön a szívbaj?

- Így. Éjedségtől s a bánattól. A vigasztalás vót a gyógyítása. *(Istensegíts-90)*

- Szívlobogás.

- Hadikba nem tudták ezt. Vót szívlobogás, de nem gyógyították ezt. Elesett s meghót. S aszonták gutautést kapott. *(Hadikfalva-123)*

Szúnyogcsípés

- Szúnyogcsípést ecetes vízzel, káposztalével besúroljuk. *(Székelykeve-162)*

Szülés

- *Kënd bábasszonykodott. Hogy vezette le a szülést és mit adott? Hogy szokták a beteg asszonyt gyógyítani? Mit adtak az első napokban, hogy gyógyuljon gyorsabban?*

- Hát pálinkával, akkor a pálinka vót az ital, az orvosság. ...és minden áldott nap este, reggel bédörzsöltem, s akkor így békötöztem. Minden nap kétszer mentem, este reggel... és nem adtam orvosságot csak annyit, hogy férész-tettem. Mikor 2-3 napos vót, kicsit megerősödött, akkor az asszonnak és férédöt csináltam, s az utolsó napokba jës. Az én kezëm után – komámuram egy asszon se vót beteg. S úgy mondom, hogy a jóisten úgy segítjen még!

- *A szülési fájdalomra pálinkát adtak a betegnek?*

- Hát abba helybe.

- *És nem lett lázas?*

- Nem lett... nem.

- *Miért, mit használt tulajdonképpen?*

- Tuggya-ë, van az a nagy rágása, nagy fájdalma van, s hogyha pálinkát ivutt, az megszüntette. Igën. Pálinkát ittak... mindëнки... én és s más és. Az öreg /a férje/ úgy örvendezett mikor kellëtt hozzon pálinkát /nevet/, me't neki jës jutott belöle.

- *Főleg a beteg asszonnak a pálinka mellett még mi segítëtt?*

- A dörzsölés. Jól megdörzsölték. A sarkától a válláig megdörgölte a bábasszon. Ez segítëtt. *(Andrásfalva-56)*

Szümölcs

- ...mëgkenték izével..., szalonnabörvel jól megsúrolták ...a szalonnabörvel azt a szümölcsöt.

- *Most..., mi az a szümölcs Rózsi néni ?*

- Hát az a szümölcs... s akkor tuggya mit csináltak? Szalonnabörvel megsúrolták jól, s bétették egy kő alá, hogy akkor lássa még, mikor azt a követ! Oda bédugták, s elmúlott... *(Istensegíts-72)*

-
- A szümölcsöt megolvastuk hány van, s egy cérnára annyi bogot vettünk, s akkor a csepegőbe beléastuk azt a cérnát, s elmúlt a szümölcs. (Hadikfalva-122)
 - *Mitől jött a szümölcs, azt nem tudnák megmondani?*
 - Valami beteg, és az és...
 - Máskor a savanyó almát kétfelé vágtuk, s megnyomogattuk, s eltöpdöstük, s azt és beléastuk a csepegőbe.
 - Nem mentünk orvoshoz még a sertésszümölcsvel se, pedig az nagyon csúnya vót...!
 - *Milyen a sertésszümölcs?*
 - Hát... serte jó ki belőle. Serte..., s az nagyon fáj. Azt és élyenvel gyógyították, savanyó almával.
 - *A szümölcs. Mivel gyógyították?*
 - A szümölcsöt megkenték mēnstravérrel, s meggyógyult.
 - Én mással próbáltam, de amivel én próbáltam... nekem itt és vót ikrēs, s itt akkora vót, hogy az ujjamat nem tudtam behajtani. S anyámnak kimosatták a mēnstruás ruháját velem, s elszárodott. (Hadikfalva-134)
 - *Szümölcs, mivel gyógyították ?*
 - Hát a szümölcsöt azzal gyógyítottuk, hogy... - nekem elég vót a kezēmēn. Mostam s megdagadott. S megköttük lószórvél, az egy darabig rajta vót, míg le nem szakadott. De még vérrel és kentük. Az legjobban használt.
 - *Milyen vér?*
 - Mēh vér. Mēnstrál-asszonyvér. A kicsikéket, hogy ne tudjanak róla, azzal boldították, hogy egérvérrel kenik. (Hadikfalva-141)
 - *A szümölcs*
 - Akinek nagy szümölcse vót, ósatyáink kendercérnát köttek rá és a kendercérna tíz napig ott kellett légyēn. Tizedik nap mit vettek észre? Nagyszülónk megnézi, kibontja - ...de elkötte a cérnával jól azt a szümölcsöt, és kērésztül kötte... és mégpedig ronggyal és elkötte.
 - *Akkor nem vót fásli, hanem zsebkendő... - és azután mikor azt kibontották, akkor mit vettek észre?*
 - A szümölcse elszáradt, a teteje a cérnán maradt. (Székelykeve-156)

Teherhordás /terhesség/

- *A teherhordásnál melyiknél volt mozgékonyabb a has... - a fiúknál, vagy a lányoknál?*

- A teherhordásnál a fiúknál hegyesebb és mozgékonyabb volt a has, mint a lányoknál. Ilyenkor a teher elől volt a hasban, lányok esetében úgy éreztem mindig, hogy lassabbult a mozgás.
- Én egyformán éreztem, úgy, hogy nem volt semmi különbség.
- A fiúknál valahogyan olyan széjesebb vótam én. Tizënygy gyermekëm vót. De azëtt a leányokot könnyebben hordtam ki. (Andrásfalva-57)

Testfájás

- A testfájást mivel gyógyították?
- Gyűjtöttek fodorkát, almabüzüt, csájburjánt, s azt egy nagy kádba... fëredöt csináltak, s abba mëgfëredtek, s az mëggyógyította. (Andrásfalva-8)
- Testfájást...? ...ha valakinek a teste fáj rëttentësen, azt mivel szokták gyógyítani?
- Tépték a füvet.
- Milyen füveket?
- Békalábot mëg a szënamurhát. A szënamurhát..., azt tartották a legnagyobb orvosságnak. Fájtak a kezei, vagy a lábai, abba fërosztötték mëg. Mëg olyant ës láttam, hogy ebbe a békaizébe, ...békaláb igën...
- Mi volt az a békaláb..., békarokka ? Nálunk Andrásfalván úgy mondták: fentőfű... Tehát Istensegítsën ez békaláb?... a fentőfű...?
- Igën ...békaláb... Köhögésre jës használták. A legnagyobb orvosság tuggya-ë mi vót Bukovinába...? Akinek beteg vót a feje, vaj teste, ilyen kámforos büdösispirtet használtak. Azzal dörzsölték mëg az embër testit, ...vaj amije fáj. Ez mindënre használt... - ez a büdösispirt, ...hogy mongyam...? ...dënaturált szësz.
Akkor sósorszëszet ës egy rongyra rátëtték s béköték a fejit, s úgy elmúllott. Ilyenek vótak...
De hogyha a kezëmët elvágтам vaj a lábomot, hát tuggya mi vót a leghamarábbi gyógyszer ? Apám vagy anyám neki vitt a falnak, a meszet kaparták, ...s mëg egy jó pofont adott, hogy në...! ...máskor ügyelj magadra! S e vót a gyógyulás. (Andrásfalva-65)
- Testfájás. Mi okozta a testfájást?
- Hát mëgcsëmëltünk në... mëgcsëmëltünk. S aszonták, a testünkbe belészállott... Leültettek, ...s szappant, a tiszta vizet, és... jól... a fejünköt, karjainkot, ujjunkot, így në... /mutatja/, mëgropogtatták mindënünköt. Jól mëgdörgöltek. És olyan vót, mintha újból szülëttünk vóna. Nem kellett aszpirin, orvos, sëmmi se. E' vót a gyógyítás. (Hadikfalva-96)
- Tormát reszeltünk, és aludttejvel ësszekevertük. Két rongy közé borították összüleink, és avval pakolták be ódalunkot, a térdeinket. Szóval, a térdeket, ahol

a fájdalmak elémutatkoztak... és avval gyógyították az issiát, a reumát, ízület rándulásokat, ízület fájdalmakat. ...és ez vót a háziiorvosság... a legjobb. Nagyon keveset fordultunk orvoshoz.
(Székelykeve-151)

Tetű

- ...egy ing és egy gagyacska... – három hónapig. A másik három hónapig a másik ing s egy gagyacska... Nem is vót mód cserélni, met akkor nagyon sok vót az ellenség... /nevet/

Nem mondhatom a tetüt... Annyi vót... – hallja, hogy... a fejr ingbe, hogy... nem tudtak tolakodni, – egyik a mást nem ütték el. De mü mit csináltunk? ...lesöpértük. Visszavéttem a régi inget, hogy abba nem mentek úgy a tetűk, nem csíptek úgy...
(Istensegíts-63)

- A fejtetű..., ilyen is volt?

- De még mennyi!

- Ez ellen mivel védekeztek?

- Kényesóvel – a patikába vették azt a kényesót – mint a gyöngyszem olyan vót... Zsírba belékeverték, s azzal kenték meg a fejiket, ...kinek vót tetűje. Emlékszek, a Livádába /gyümölcsös/ ott a fák alatt, azt a tükrös virágot, azt a lilát... azt szédttük, és megfőztük, s a bornyúkot és megmostuk vele a tetvek ellen. Az nagyon használt. Tükrösnek híttuk. Azt használtuk, megfőztük, a fejre és. Megmostad a hajadot a levivel, hát ott többet tetű nem vót...

- Van még egy másik-és, azt mondták Zászpa. Azt és főztek, s azzal kenték meg.
(Istensegíts-80-81)

- A tetűt mivel irtották?

- A tetűt ecetvel.

- S elpusztult tőle?

- Elpusztult tőle. Bizony Isten. Elpusztult a tetű az ecettől még a huszárszírtól.
(Andrásfalva-37)

- A fejtetűt mivel pusztították?

- Hát tudom... mikor a háború alatt katonák voltak nálunk, s nagyon megföltünk – minthogy gyermekék voltunk – ilyen fejtetűvel. S akkor édesanyánk disznózsírval... ...kényesőnek mondták azt otthon. Itt most nem tudjuk van-é vagy nincs. ...kényesőnek hívták, és azt összegyúrták zsírval, s avval szokták orvosolni. Avval pusztították.

- ...és használt?

- Használt, igen. Kényeső disznózsírban
(Andrásfalva-19)

- A fejtetű..., ilyen is volt?

- De még mennyi! /nevetnek/

- Ez ellen mivel védekeztek?

- Kényesővel. ...a patikába vették azt a kényesőt, ...mint a gyöngyszem olyan vót...

- Zsírba belekeverték, s azzal kenték még a fejüket, kinek vót tetűje.

(Istensegíts-80)

- A fejtetű mitől jött, mivel pusztították gyógyították?

- Hát a patikába árulták... - ilyen nagy kupát, úgy hitták tetűzsír. Azzal édesanyám megkentem. S elméntek. Hogy hova mēntek? - ...nem tudom, de elpusztultak. Tetűzsírnak hitták. Még aztán... Még háború után, mikor a hajam kezdett nőni, akkor a fejem még és korpásodott. S a korpából tetű jēs lett. Akkor nem vót orvosság. Még olyan patikák nem vótak. Hát azt... édesanyám megkentem pakurával a fejemet.

- A gyepēn tükörcsöt szedtünk. Elyen lila forma virágja vót. S megfőztük, s aztat lehúttuk, s abba megmostuk a fejünköt. Még az ēs használt a tetű ellen.

- S azt a tükörcsöt honnan szēdték?

- A mezōn a rétről.

- A gyökerét főzték vagy a virágját?

- Nem, csak a virágját. S azt úgy szaggattuk le.

- Itt nem kapható?

- Nem. Csak ott Hadikba.

(Hadikfalva-108)

- Fejtetvesség. Mivel gyógyították?

- De most tiszta vízzel is ugyē? Jó lūgot főztek csutika hamuból, megmosták, s akkor az levitte a sērkét mindēnt. Belētették ēgy kicsike faedēnbe, megszitáltak rostával, hogy szēn ne lēgyēn benne, s belētették ēgy kicsike dēzsába, ...vagy csēbēr vagy mi a fene vót - s akkor tōtöttünk rēja hideg vizet, s ott hattuk két nap. Olyan tiszta vót mind az ivóvíz. Olyan szép fehér... De ha sējttünk, nem vót arra üdōnk, az elōtt való nap elrendēzzük, s azelōtt két nappal mossák fēl. Akkor forró vizet tōtöttünk, s akkor olyan vērēs vót mind az ördög...! Ezt mindēnre - még fejmosásra is használtuk. De ha nagyon erősrē csináltuk, megēgette a fejünköt.

(Hadikfalva-140)

- Fejtetű. Mikēnt pusztították el?

- Hát petróleummal megkentük s ez megölte a fejtetűt.

(Józseffalva-146)

- Petróleumval. Ha valakinek a fejében megjelēn a tetű, tessék tiszta petróleumval megmosni, és a fejit bekōtni. Ely 24 óráig a serke, ...a tetű mind kipucolódik, és utána kifēsülik, és lūgos szappanval megmosni!

(Székelykeve-156)

- Lapostetű.

- Azt abból kapja, hogy a nő nem tisztálkodik. Sok férfival van, és ami ott... – piszok ott marad, az embërbe nem tud lenni. Inkább az asszonytól lész a lapostetű, s elkapja az embër tőle.

Hát Hadikba vót egy embër, hogy eljárt más asszonhoz, s hazamënt, s a fele--sége jës elkapta. Hát aszongya, hogy mit csináljunk ezzel? Hát nem tudják, hogy lehet orvosságot vënni. S valaki tanyította, hogy bëretválja le mindënyütt a szórt, ahol csak van. S akkor lebëretvált a hóna alatt, lebëretvált az alsó részit.

S az asszonnak ës mindënet mëgbëretvált. Mëgfëredtek, mëgmosa-kodtak, s így elmúlott.

- Huszárzsírval kellëtt azt mëgkenni.

- *S a huszárzsírt miből állították elő?*

- A patikába vót. Ott árulták – ...régën vót mëg gyerek vótam és másból hallottam.
(Hadikfalva-129)

- A lapostetűt huszárzsírval kenték.
(Hadikfalva-142)

Torokfájás

- *A torokfájást mivel szokták el...?*

- Jaj, mivel ës? Meleg ronggyal. Vízbe belemártod. Meleg vízbe... S békötötték, párolták.

...és mostanában úgy, mint hogy az orvosok mondják... Hát kamillát főzök jó sokat. S belé egy rongyba jës bé... a torkikot bétékerëm. S akkor mán másnap nem fáj a torkik. Igyanak ës belőle tëat, ...jó melegën. S akkor bé ës kötni a torkát, s készën van.
(Andrásfalva-28)

- *A köhögést, torokfájást mivel gyógyították?*

- Hát... ..nagyon fájtatta a torkát, akkor azt mondták, ide kell hínni azt az embërt, aki földi kutyát fogott... ..összevissza tapogatta a torkát és ez mëggyógyult.
(Andrásfalva-42))

- *Torokfájás milyen volt?*

- Torokfájás nekëm vót. Többször vót félvágva a torkam.

- *Otthon mivel gyógyították?*

- Otthon, melegítettünk... meleg lisztvel, és petróleumos rongyot tettem rá kívülről. De időközben mindig fél kellëtt vágják a torkomat. Ègyszer benyúltak olyan ollószërúséggel, és az félhúzta a torkomot. Orvos kezelte a torkomot ...és ez a fekete vér kifolyt. S akkor mëgszűnt a torokfájás.

Máskor pedig amikor kezdődött ez a torokfájás, akkor száraz kënyeret ëttem, s akkor az a száraz kënyér félkarcolta, és úgy szűnt mëg... (Istensegíts-87)

- *Torokfájás.*

- Hát ilyen virág tëákkal gyógyították azt is.
(Józseffalva-150)

- A torokfájásra... mert bizon azelőtt ősszüleink idejébe nem vótak ezek a sokféle gyógyszerek... – petróleumval kigurgulizáltuk a torkunkot. Kiöblítettük. Nem vót jó ízletes..., de bizon a torokfájás megszűnt, hogy évekig nem jelentkezött. (Székelykeve-158)

Tripper, kankó

- *Kankó, tripper?*

- Az élyenékét füstre szokták tenni. Három hétig tartották a füstön. Az embért és, s az asszont és. Ki élyenbe belésétt, ha kibírta azt a füstöt, egy orvosság volt, és három hétig nem vót szabad az ágyból leszállni. S ha kibírta a három hetet, akkor meggyógyult. S ha nem bírta ki, belepusztult. Így szokták gyógyítani. Hát Györfi Jóskát és Györfinét ugyé... - nanyám többször elmondta, hogy azok élyen betegségbe vótak, és így gyógyították ki. Én üsmertem mind a kettőt. (Istensegíts-90)

Trachoma(lásd: szëmbetegségek)

Tüdóbaj

- *Tüdóbajt?*

- Hát a tüdóbajt azt mivel gyógyította az embër? Fenyőfának a májusi rügyit... most ami van... azt leszédni, vízbe megfőzni, s úgy téa helyett inni. S az használ a tüdóbajra. ...és méhmézzel.
- *Na most... ebből szirupot főztek-ë?*
- Nem főztünk szirupot, de csak így használtuk.
- *Szóval, mennyit tettek kb. mondjuk egy liter téába?*
- Egy liter téába körülbelül így... amit össze tudunk fogni három ujjal. Hát ugyé dekára nem mértük. Ezt megszáritottuk. S úgy három ujjal még tudtuk fogni, úgy mint egy másik téát amikor főztük. Nem cukroztuk, nem cukorral, hanem méhmézzel cukroztuk még, azt úgy itták.
- Céklát is szoktak főzni, és ráöntötték a rozskorpának a levit. ...Szóval rozskorpát. Otthon úgy mondtuk, hogy savanyítót csináltunk. S annak a rozskorpának azt a levit ráöntöttük a céklára, míg egybeérett, s akkor aztán annak a levit itta.
- *Mire?*
- Tüdöre.

- Még a káposzta leves és jó. Aztán vörös céklát megfőzni, és rendesen elrakni, úgy, hogy cukor, még ecet, só, köménnel. ...és azt a vizet igya ...és a céklát es, hogy egye meg. Az nagyon használ a tüdőre. (Andrásfalva-32)
- ...bacióló nagyon... Sok hagymát egyen a tüdőbeteg, s az a tüdőbajból kigyógyul. (Andrásfalva-60)
- Hát ott csak tojást vertek össze lükörvel. Így hallottam.
- Vaj a tojást belétették úgy a lükörbe, s az úgy megette magát még a tojást és. S azt itta a beteg.
- Nekem egy 11 hónapos fiam vót. Tüdőgyulladást kapott. S bevittem Radócsa Bakmüllérhez, s olyan gyógyszer adott, hogy... – aszongya – ...torma vót, olyan zód por ...és ezt keverjem meg, s kennyem reja rongyra, ...azt mondta, s tegyem reja a mejjire. S ha nagyon talál a gyerek visítani, hogy szívja fél, akkor vegyem le. Mer' akkor nem bírja a gyerek, s akkor nem is él meg. Úgy is vót, meg is halt másnap. Nem bírta ki.
- Tormaliszt vót. Olyan vót mind a kukoricaliszt...az a tormaliszt. Azt szépén meg kellett pépnek csinálni, s rongyra rákenni, és rejátenni a testire. ...és ha pirosan kijött, akkor meggyógyult. ...és ha nem úgy jött ki, akkor elpusztult.
- Az én fiam Vitus abba vót, és sikerült, hogy meggyógyult.
- S akkor a tüdőbaj miből keletkezett?
- A tüdőbaj keletkezhetett rossz tejből és. Tuberkolózis a tehentől... Me' nálunk abból jött a családba. A tehen után. Bácskába vót egy nagy fekete tehenyünk, ...tarka tehen. Annak annyi teje vót, ...de a gyerékek nagyon szerették habosan meginni a tejet. Nahát, a tehen lebetegedett, el kellett adni. Eladtuk a tehenet, és elvitték a vágóhídra. S mikor elvitték, hogy levágják, az összeset belé kellett a döggútba tenni. Az orvos megállapította, hogy tuberkulózisos. Azt a sok tejet a gyermekeim itták meg. S az uramon ütött ki legelőre, meg két lányomon.
- Akkor még tudták mēnteni?
- Hát az egyik kint van Svédországba, de még mind húzza azt a...Olyan tüdőbajt kapott ugyē, hogy itt Pestēn megmūtötték, ...így a hátát kērésztbe vāgták, és a bordák közī be vót nőve a tüdeje – ...megdagadva. S akkor azt lekapcsolták. Akkor kimēnt Svédországba, ott még így vāgták fél a hátát. ...és ott féltüdővel él már 27 éve. Azzal él, és azzal szült még két gyermekēt. Most a tüdeje... ...azt írta nekēm egy alkalomkor, hogy kérdezzēm meg Hegedūs Évāt, /Tüdőgondozó főorvosa Bonyhádōn – a szerk./...hogya mi az oka... mi az, hogy neki most gomba lett a tüdején? Elgombásodott a tüdőnek a csúcsa... Hát én bēmēntem az Évához, megkērdēztem, és aszonta, hogy nem baj. Írjam meg a lányomnak, hogy nyugodjon meg, mer' az nem betegség. Az mindēn ēlyen sok mūtēt után előfordul... Hát... – hála Istennek jól néz ki, jól van. Van két szép nagy fia. De a másik leányom az mēghalt. (Hadikfalva-116)
- Na és, aki valóban megkapta a tüdőbajt, nemcsak a tüdőgyulladást, azon tudtak-ē segíteni Bukovinában, Hadikban?

- Nem, nem. Úgy kicsidénként... – három esztendőre el kellett szároggyék. Kibirta három esztendeig. Vihették az orvoshoz és, azon nem tudtak segíteni.
- A tüdőgyulladásra tudtak segíteni, de ha komoly tüdőbaj lépett fel, azon nem tudtak segíteni. Szegénnek el kellett pusztulni. *(Istensegítség-85)*

Tüdőgyulladás

- A nagynénémnek a fia tüdőgyulladást kapott. Nem vót orvos, s egy üdős asszon azt mondta, hogy ő meggyógyítja. Elmént az üdős asszonhoz, s az azt mondta: ...szédjél békarokkát, Jézuska vérit!
...Akkor vót olyan magos virág, ...olyan sárga, olyan mind a kocsárdi, s aztot egy kila nádcukorval össze kell főzni. Addig főzni, olyan lett mind az olaj. S mikor azt megfőzték, mindén nap három csészével megivutt... Akkor az a fiatal embër leszállott az ágyból és félkelt. S ez vót neki a gyógyulása. ...tüdőgyulladása vót, és ki tudták ezzel a gyógyszerérekkel gyógyítani.
- Hát én és vótam úgy, hogy vért hántam, s nem mémentem orvoshoz. ...mert építettünk s nagyon sokat dolgoztam. Azt mondták, mēnnyek orvoshoz! Nem mémentem orvoshoz, mert nem vót pénz. Azt mondta egy szomszédasszon, hogy hozzunk egy kila jégmēzet, tojást és citromot. S azt a háromot tēgyük ēgybe. ...és az a citrom – úgy elētte azt a tojást mindēnēstől, hogy... ...hát nagyon csúnya vót. ...és háromszor ēgy nap kellett abból igyak.
Ha mezőre mémentem, vagy hazajöttem, vagy ēgy üvegēcskébe kellett vigyek...
De azt mondta, hogy a tudómról úgy lepucolja, hogy sēmmi baja nem lész.
Úgy és lett, hogy én meggyógyultam. Nem tudom mēlyen betegség vót, de vért hántam.
Csakis a tudómba lehetett a baj, mert megfáztam. Azért mert építettünk, s úgy, ...ahogy dolgoztam, hullott a nyakunkba az eső. ...májusba építettünk. s akkor ezek a hideg esők vótak. S csak abból kellett kapjam... *(Hadikfalva-93-94)*

- Tüdőgyulladás.

- Az vót... Annyit tudok, a tüdőgyulladásról, hogy az öcsém lebetegedett. A nagymalomba dógozott, és orvoshoz nemigēn mēntek, me' pénz nem vót. De vót egy üdős asszon. Azt mondta: te, a gyerekkal mi baj van, hogy olyan szomorú? – Mü nem tudjuk mi a baja. Majd én mēgnézēm. Mēgnézte, ...a gyerek tüdőgyulladásba vót. Hát mit lehet csinálni? Azt mondja: erēggyeték, s vēgyeték egy kila cukrot ...kockacukrot... – úgy mondták nádcukor. S akkor szēggyél a rétről békarokkát... s Jézuska vérit, ...s vót ēlyen magosra nőtt virág, olyan mint a pattyantó virág, s azt szēggyeték le! – ...a virágot, s addig főzzétek, amíg olyan lész mind az olaj. Amikor azt megigya ...ēgy hétig igya –, de ēgyebet sēmmi se, csak ēgy zsēmlécskét...
- Mikor azt ēgy hétig itta, lejött az asszon, me' járogatott le –, má' tudta, hogy meddig tart ez az ital. Mert ő beszabta hányszor igyék ēgy nap. Akkor... ēgy borospohárba mikor azt megigya, akkor lejött az asszon s aszongya: fiam, hogy vagy? S aszongya: hát most nem érzek sēmmi fájdalmat, az ágyból leszőktem.

S aszongya: fiam, nem szabad futkosni, még egy hétig tartsd magadot! De elfogyott az olaj, amit főztek. Többet nem is kell az. Csak tartsd be magad, egy kicsitt pihenj még! Mikor két hétig ezt betartotta, sémmit baja nem lett. Úgy ment dolgozni mind más.

- Na most... 1 kg kockacukorhoz – mondjuk azokat a dolgokat tették, mennyi vizet adtak hozzá?

- Annyi vizet, hogy amennyi azt felemészti, hogy mikor megfő, hogy azok a virágok, amit belétettek, az sűrű légyen mind az olaj. Mikor megfőzték azt igya még. Pohárba tötötték, me' be vót szabva, hogy egy féldéci vagy egy déci ...egy hétig azt igya még. Azt megitta egy hétig, a gyerek fél tudott kelni. Az öcsémén történt – Fodor Ágostonon. Ez a gyerek meggyógyult.

- A tüdőgyulladás, hogyha még van melegedve s vizet iszik, abból is jön.

- S még van egy más, a fázásból és megkapják... 1939-be a szomszédba lakadalom vót, úgy januárnak nem tudom... 25-én. S leültünk éjféltkor..., s a feleségem az ablakhoz ült. Az ablak, hogy nagy hideg vót, befagyott, mert bent meleg vót, s künt hideg vót. Egy jó félig az ablak nyitva vót, s hát pont oda talált leülni. Az a hideg, amikor jött bé... nekem intette, hogy nem bírja ...ki, ...az asztaltól ki kell keljen, hazament, lefeküött, s egy hétig biza feküött.Édesanyám a térébuzalasztét megmelegítette, s mindén két órába a lepedőt kivette alóla. Újat tett s újra visszatette. Mindén két órába csérélgette. Ez vót neki a vizes borogatás. Ezzel tudom, hogy helyrejött.

- A tüdőgyulladás még ugyé előadódik, hogyha fekszik – mongyuk sokáig... – abból is lesz tüdőgyulladás. (Hadikfalva-116)

- *Tüdőgyulladás*

- A tüdőgyulladást..., aludtej... ..édestejbe ecetet tettek. Egy fél liter tejbe belétettek egy fél déci ecetet, és avval borogatták a tüdőgyulladást. ...és a tüdőbajt... Akinek kavernája vót... luk vót a tüdején, szóval ki vót nyílván a tüdő, azt... – ...nem vót szabad annak abszolút vizet inni, csak savót. Mindén nap egy liter savót kellett elhasználnon a tüdő nyílásra és utána – ...attól függött, hogy milyen mély seb vót a tüdön... Tehát ha a tüdön nagyobb vót a nyílás, több ideig kellett használja, hogy bizony elkerült, hogy egy egész évbe vizet nem vót szabad igyon, csak tiszta savót. S hogyha bétartotta, újjászületett a tüdő. (Székelykeve-157)

Tüzesdaganat

- A tüzesdaganatot mivel gyógyították?

- A tüzesdaganatot inkább mindig borogatással. Legtöbbször használták az ecetés borogatást. (Andrásfalva-45)

Tyúkheverésbe lépés

- Tyúkheverésbe lépés.

- Volt. Lisztes zsákokat kiforgattuk, s megdörüsztük, s azzal visszamént.
- *Milyen tünet jött innen ki?*
- Piros... De olyan vastagon... Nem nagy szökések; apró, apró... – jó vastagon.
- *Kézén, lábon?*
- Hát az egész testin... Hátán, mejjin... – mindenhon. Kifordította anyám a lisztes zsákokat, s azzal megdörüsztölte, s visszafordította. S meggyógyult.
(Hadikfalva-127)
- *A tyúktetűt mivel pusztították?*
- A tyúktetűt...? – ...forró vízzel. Petróleumot tötöttünk a mészbe, s meszeltünk, s azzal elmént.
(Józseffalva-144)

Ujjak betegségei

- *Ha valakinek megereedett az ujjja?*
- Akkor volt olyan embér, aki a kezit az ő kezibe vette, azt a fájós ujjat. Az olyan volt, hogy az ujjja megkékült. Azt mondták, hogy az ujjja megereedett, s a kezibe vette s olvasott. De hogy mit olvasott, azt nem tudta sènki. Hókusz-pókusz volt. Ha háromszor elmondta három nap alatt, akkor az ujjja megfordult, meggyógyult. De, hogy mit mondott...? ...azt én se tudom. Ez igaz volt.
- *Miből jött ez az eredés?*
- Hát vagy ütést kapott, vagy valami olyan dolog lehetett. (Andrásfalva-10)
- De még egy másik módja és volt a gyógyításnak. Az, hogy a kénkövet ésszegyúrták disznyózsírval, s akkor alaposan békenték, s így lassan kiölte. Csak azután és igen erőst fájtak az embérnek ezek a részek, ahol megkenték.
- *Hát ha elvágták az ujjukat, mivel gyógyították?*
- Kapartunk szép fehér meszet egy késvel arra a vágásra. S pókhálóval bétekertük s meggyógyult. Nem méntünk az orvoshoz vele. Akár kezét, akár lábát, hogyha a mezőn kapáltunk, s elvágtuk, mert mezitláb szoktunk jární, ...elvágtuk a lábunkat, húztunk port réja... S nem gennyesedett el. (Andrásfalva-22)
- Nekém is vót az ujjam, illetve a kezem. Valami megsúrta, és akkor egészen besárgult, bepirosodott. ...és tett rá kérésztanyámnak az édésanyja paradicsomot, ...nyersen úgy megrakta. Utána másnap azt leszédtek. Mézet összegyúrt liszttel, az vót rátéve. Következő nap még bezsírozták, s akkor megínt valamélyen téstát tettek rá. Így gyógyult még. Bár végeredménybe pára kötés volt az, me't arra rátették a téstára a celefántot, s még egy vizes ruhát, s bebugyolálták. S ez így vót.
(Istensegíts-70)
- Tehát a var az ujjak között is kijön. Igen, ott jön leghamarább, s a meleg helyekén. A meje alatt, s itt az ujjai közt.
(Istensegíts-73)
- *Eredés az ujjon.*

-
- Hát az eredés, az abból következik, hogy vagy mégerölteti, vagy megüti, vagy megszúrja olyan tüske, ami mérges. A legtöbbet inkább... úgy tudtam, hogy az eredés abból jó, hogyha mégeröltetik. Valamit dolgozik, s az osztán megfogja. Azzal az erek megmozdulnak a helyiről... S abból kapja az eredést.
 - *Akinek az ujján vót – úgy mondtuk neki – fejérfolyás?*
 - Az sehogy... a genny sehogy se jöhetett ki, olyan vót min' a víz. Nem lehetett kicsapni. Hanem az öregasszonyok azt is féltalálták, hogy egy vékon tót vettek, ...fekete cérnát húztak a tőnek a fokára, és keresztül dugták azon a bőrön s akkor azt megtekerték. ...s akkor kellett egy nap, vagy két nap, megért az a cérna... S a cérnát kellett húzogatni s akkor az kidugult, az a genny akkor a cérna után folyt ki. S ezzel tudtuk ezt a betegséget elhárítani. Fekete cérnával. Ezzel meggyógyult az ujjá az embernek. *(Hadikfalva-99-100)*
 - *Ha az ujjukat, lábukat elvágták, mit tettek rá?*
 - Ha elvágtuk az ujjunkat vaj a lábunkot, földzsírral béköttük. Azt a földzsírt a mezőn a szántásokon lehetett kapni. Olyan vót mind a hurka. Elyen vastag. Kétfelé bontottuk, s szépen rátettük, s megszárosztotta. Be vót gyógyulva.
 - Egerfarkúfüvet szedtünk, s esszetörtük, s zsírba belekevertük, s ezt es rejtettük arra, ha valamit elvágunk. S az es meggyógyította. *(Hadikfalva-100)*
 - *Ujj eredés.*
 - Ha valakinek az ujjá mégeredt, azt es azzal gyógyították... sós ugorkával.
 - ... és hosszú ideig tartották?
 - Hát nem... Egy ideig, ameddig csak gondolta, hogy nem fáj neki. *(Hadikfalva-127)*
 - Az ujjam megkelt. Azt mondtuk, selyemfolyás, me' megkékült. S akkor selyemcérnát húztunk keresztül a bőr alatt, s kifolyt belőle a genny. *(Hadikfalva-143)*
 - Ha mégeredt valakinek az ujjá, nagyszüleink úgy csinálták, hogy szappant főztünk – ...házi szappant, azt megkapargattuk... disznózsírral jól összekevertük, és akkor egy kis vízzel csináltunk egy péptésztát ...olyan folyékony pépet és azt a szappant belekevertük. Két fehér ruha közé tettük. Az eredésre borítottuk. Átköttük ujjainkat, és azzal enyhítettük fájdalmainkat. ...és az a szappan, az a lúg, kihúzta a tüzét, és megengedte, hogy az eredés kipucolódjon. Tehát másnapra, egy éjszakán át bekötve tartottuk ujjunkat. Bármilyen fájdalom vót, de reggelre kinyílt a seb ahol a gyűlés vót, és kifolyt a betegség belőle. Két nap után rendbejött... *(Székelykeve-156)*
 - Forrázás és égési sebekre mindenkinek azt ajánlom, ha le találja forrázni lábát, kezét, nehogy mást tegyen, csak tiszta búzalisztbe dugja az ujját vagy lábát, bárhol történik még rajta. *(Székelykeve-154)*
 - *Eredés az ujjon. Mitől jött?*

- Hát ha megütötte, vagy valami megszúrta a köröm alatt. A parton vannak ilyen martilapik... s sült hagymát... – a parázson megsütöttük a hagymát, s egy girizdet rátekertünk s úgy beköttük. De a hagymába még rátettem egy kis viaszt is, ...rajviaszt, ...és akkor azzal kötöttük be. (Józseffalva-146)

Vadhús

- Az én embérémmek nőtt vót az uja mellé. Elvágta az ujját, s nőtt egy olyan mind egy ujjacska melléje. S mondtuk, hogy mennyén az orvoshoz, s vágassa le! Dehogya... – aszongya – ő nem vágassa le. Úgy hatta, s méghót...

(Istensegíts-92)

Vaktetű, vakszëm

- A vaktetűt mivel gyógyították?

- A sós vízbe megmostuk, ...forró sósvízbe. S akkor sós káposztalapit tekertünk rá.

- Hányszor kellett?

- Legalább háromszor kellett betekerni vele.

- Mitől jött a vaktetű?

- Megfázástól... Szaladgáltunk a hóba, ...tetszett nekünk mezítláb, mikor kicsikék voltunk. (Andrásfalva-18)

- A vaktetű milyen volt?

- A vaktetű olyan vót, hogy egy nagy gömbölyű csomó lett az embernek a talpán, vagy a talpa oldalán, vagy a lábujjkáin. És az olyan irgalmatlanul viszketett. Azt súrolta a... alunni sëm tudott. Osztán ennek az vót a legjobb orvossága, hogy akinek ilyen vaktetűs talpa vót, arra ahol vót az a kis csomócska, és ilyen rettenetesén viszketett, egy párszor megsütötték, jól odanyomták, megsúrolták, és lassan az eloszlott. (Andrásfalva-45)

- Azt akarom mondani, a vakszëm... vagyis a vaktetű... Én három évés vótam... sohase felejem el... –, mind a két lábom tisztaatta seb vót... De viszketett. Vakartam, vakartam úgy, hogy azt hittem, hogy szüvem majdnem megszakad. Na mit csináljanak...? Arra tanyították anyámat, hogy subickot... tuggya régebb subickok vótak, mivel kentük a csizmánkot... Anyám azzal megkente az egész lábomfejit, a lábujjkáimot: mind a kettőt. S az gyógyította még ...a subick. (Istensegíts-76/77)

- ...és mitől jött a vaktetű?

- Hülés, fázástól...

- Nézze, minden gyereknek a lába meg vót törve Bukovinába. Me't még ősszel októberbe harmatba minden nap mentek mezítláb a tehenyékvel. Úgy sántikáltak szegén gyerekek, hogy sajnálni való vót. Tudom mert mindig előttünk mentek el... Hát ez olyan vót, hogy a lábán lett egy kelés, s hát addig kellett ott

sántikáljon. Ezt gyógyították, ...érelték pipeszarval – magyarul légyen mondva...!

- Akkor répalevével, akkor szalonnával, főtt szalonnával. Akkor érelték még anyatejvel is. Tésztával ésszegyúrták, s azt rátették, s békítették. Na és mikor ez kifokadott, akkor tettek még réja... mit tudom? ...paradicsomot és, hogy húzza. ...még mindent, répalevelet és, amit csak kitaláltak. Minden háznál más szokás volt, csak tuggyák gyógyítani.

- *A vaktetű. Erről tudnának-é valamit mondani ?*

- Nekem most és van vaktetű, ...kettő a lábujkáimon. Nem tudok mást csinálni neki, csak elvisznek Harkányba férődni. Nem mégyek sáva, /sehova – a szerk./ csak ott mindig a körmömvel piszkálom le azt a rossz bőrt. Ezt a rossz papucs csinálta vagy a gumicsizma. Ezt tudom magamról... Otthon nem vót, mert mezítláb jártunk. Ez a vaktetű ezé' más. Ez visszetegség. Azt itt úgy mongyák, hogy gombásodás.

(Hadikfalva-107)

- *A vaktetűt mivel gyógyították?*

- A vaktetűt is hóval...

(Székelykeve-155)

Var, ótvar békarüh, békavar (rühösség)

- *Mi a var?*

- A var – egyik azt mondta, hogy az embernek attól van, hogy nem tudja magát tisztán tartani, nem tud eleget fürödni még tisztálkodni. – A másik még azt mondta, hogy az éppe' olyan tetű, mind a rendes ruhatetű szokott lenni, csak nagyon picike aprócska. S az bébujik az embernek a bőre alá, amit leghamarább megkapott az ujjai között. Így volt. /mutatja/...az ujjai között, mert ott olyan gyenge volt a bőre, s ahol gyengébb volt a testyin a bőre, ott befészkelte magát. A bőre alatt csinált egy kicsi fészket magának, s a vérből víz lett, vaj genny, s az annyira vájta az embért, hogy bé a húsig és levájta. Ez volt a var.

- Ezt avval gyógyították, hogy abba az időbe volt petróleum jobban mind ma, tisztábban. S amit égettek a lámpásokban ...petróleumot... nagy vigyázatval kétször-háromszor, azt a részt, ahol ez nagyon viszkedett – békenték petróleumval. De ha nem vigyáztak, akkor az elégette a bőrit. De ha jól vigyáztak, ez a harmadik mosásra imán meggyógyította. Kiölte belőlle azt, ami volt, ... azt az apró tetűt.

- De még egy másik módja és volt a gyógyításnak. Az, hogy a kénkövet ésszegyúrták disznyózsírval, s akkor alaposan békenték, s így lassan kiölte. Csak azután és igen erőst fájtak az embernek ezek a részék, ahol megkenték.

(Andrásfalva-11)

- *A békarühről, vagyis a békavarról hallottak-é?*

- Hallottunk. Ha reggel korán, mikor még vizes volt a gaz, s odamentünk gyomlálni, s úgy mondták akkor, hogy a nyöstény béka pisálja le a kezit, s attól van. De fordult elé köztünk, hogy a testvérém kimént, s egy nagy, hatalmas nagy béka

félszökött, s visszafelé a kezit lepisálta. S még ma, máji nap és... - ha vízbe nyúl, még most és kitörnyedzik... S akkor volt egy oláhné, s az valami olyan orvosságot adott, hogy egy kicsit megszűnt, de mán Isten tudja, hány esztendeje? ... nem tudnám megmondani, még most és mégvan.

- *Mivel gyógyították ezt?*

- Hát azt egy oláh nő gyógyította, de nem tudnám megmondani...

- *Szóval nálunk nem tudták?*

- Nálunk nem.

(Andrásfalva-14)

- *A vart, a rühösséget mivel gyógyították?*

- Büdöskővirág, kékkő. Katonájéknál azt főztünk....

- A бүdöskővirágot ... nem kellett oda kékkő..., csak бүdöskővirág. Az a kén... az a sárga, az a бүdöskő./beleszólás/ ...kellt - Rózsíné - a kékkő belé, me't a kékkő nélkül nem lehetett... Azt megtörték s összekeverték vajas zsírba, s avval békenték. ...csak az nagyon бүdös vót. Az embër szégyellte künn járni...

Én és vótam benne. S akkor tuggya, akkor le kellett fëredni, s akkor... - újból bekend magadot... Nem és tudtál az utcán járni addig, amíg kenőccsel vót, me't azt a ruhát.... aztat el kellett dobni.

- *Otthon varnak nevezték ezt ugyë, nem rühösségnek?*

- Ott varasok vótak. De hányan vótak? Sokszor majdnem az egész falu varas vót... Égy közülünk, csak példát mondok - az... az vót rühös, nem mondta. Leültem a helyire, s avval mit tudom... én vizet ittam utána, s abba helybe elkaptam, kiütött rajtam.

- *Ehhez a rühöz, vagyis a varhoz nem volt hasonló az ottvar?*

- Ez a fejeken vót, csúnya vót az ottvar... Szátumáréba jártunk, és ott vót egy barátnóm... - némët. Odajártunk búcsúra. A kománknak... - német vót - ...molnár vót. és annak a kicsi gyerëke, olyan vót attól a vartól, hogy mind egy macska... Az egész fején... bele jës pusztult. Nem tudták gyógyítani. Csernavicba hordozták, mæg mindënhova, és belehalt a kisgyerék...

Mondom... ëlyen vastagon vót rajta në... /mutatja/ mind a korpa, félverődve csúnyán..

- *Mi okozta ezt a bajt?*

- Nem tudom, hogy mitől lehetett akkora. Nem tudom. Az ilyen... hogy fejlődhetett ki az ilyen betegség? Nagyon csúnyán, mert szaporodott a fején. Előbb lett egy pattanás, s akkor az kezdett folyni, és akkor tovább tovább, s így elterjedt egészen... Az egész feje olyan vót mind ëgy... A két kezecskéje be vót kötve, me't állandóan akarta vakarni. Az ottvar a gyermekékët lepte el.

- *Mivel gyógyították?*

- Vót olyan sárga zsír, azt úgy vették a patikából. Cénzsír, vagy mi a neve? - nem tudom.

- Vajval és gyógyítottuk. Tiszta vajval a sebét megkentük, s akkor a seb leesett onnat... 2 nap után meggyógyult. *(Istensegítség-71)*
- *A békaruhót, a békavart mivel gyógyították? Volt-é ilyen?*
- Volt. Békavaras-és vót, de hogy mivel gyógyították...? – csak a jó isten tuggya. Vót olyan... Vót nekünk egy lovunk, s a lába a lónak... – ilyen kékköves..., mivel megkenték... De előre leégette édesapám, és beléöntötték forró zsírba. ...Élyen kékköves forró zsírba.
- *Ez állatoknál volt vagy embérnél is?*
- Embérnél és vót... Vót otthon egy asszonnak... nem tudom... Felsőzégbe lakott ki, ...hogy annak a keze tiszta békavaras vót, s vitte a vajat fél izéhez, ...na hogy hitták odafél azt az izét... a zsidót? Odavitte a vajat, s azt mondta: jóasszon – megbocsásson –, nem tudom elvenni ezt a vajat! Mēglátta a kezit, s nem fogadta el. Tisztaatta seb vót mind a két keze... Na most itt eszembe jutott, s visszatérék mēgint a varra... Tēhát a var az ujjak között is kijön. Igēn, ott jön leghamarább, s a meleg helyekēn. A mejje alatt, s itt az ujjai közt. *(Istensegítség-72)*
- *A var... a rühösség. Tudnak-é erre valamit? Miből keletkezett? S mivel lehetett mēgelőzni?*
- Hát a vart a piszkosságból kapták. És hogyha nem ügyelt rēja, elragadott az egész családra. Akkor azzal gyógyították, hogy az öregasszonyok csináltak akkor és több fajta keveréket. Kékkövet tettek belé, s még valami keveréket tettek olyant, ami csipēt, s még kellēt kennyék egyik a másnak – mind a cigányok, megkenték egymásnak a hátát... S úgy egy pokrócba lebúttak, s úgy vót két nap. De az ajtót bēkapcsolták, hogy sēnki oda ne mēnyēn ahhoz a családhoz. Ne vigye tovább a betegségēt. S akkor ott vótak... s mikor ezt érézték, hogy hát és lekopott az a szökésēs... – tuggya – az a var... – az kifokadott, azt leszēdte... – Nézték fél a falra...! De mikor az meggyógyult, akkor férēdőt csináltak, és lemosakodtak. ...és akkor az ajtót kinyitották, hogy imá’ tiszták vagyunk. *(Hadikfalva-100-102)*
- *Na... és mi folytán jött ill. keletkezett a var?*
- Az a mocsokságtól...
- *Há’ akkor a tisztálkodással lehetett mēgelőzni ugyē?*
- Igēn.
- Mü vótunk rühösök, – me’ az én férjem cipész vót, s akkor odajárt az egész falu népe... – ugyē – ... cipőt szabatni, csináltatni mindēnt. Nekēm vót egy kis fiam, s azt mindēnki elvētte a kezibe... – a gyereket. Me’ olyan eleven gyerek vót. Mindēnki szerette a gyereket erősen. Hát bizan elvētte olyan es, aki rühös vót... Hát legelőre a gyereken vētük észre, hogy tiszta apró szökésēs lett a teste, ...hogy mi lett a gyerekekkel? Há’ rájöttünk, hogy hát ez rüh. Kezdēt az egész család vakarózni. Aszongya a férjem, hogy hát most mit csináljon, hát ide jár az egész falu népe. Elmēt bé Radócra, s ott vót egy orvos. Aszonta az orvosnak, hogy neki olyan var orvosságot adjon, hogy ne érézzēn a var szaga, ...de olyant ami meggyógyítsa! Hát adott es... Olyan vót..., büdöskő szaga vót, de hogy mi

vót...? – többet sëmmi baj. ...de elég, hogy a fél falu oda járt azért a... – izé – receptért, amit adott az orvos, s azzal vették azt az orvosságot.

- Szóval... – ezt az orvos adta?

- Eztet az orvos adta. Nagyon jó vót. Mondom a fél falu ezzel meggyógyult. Olyanok jöttek oda, hogy még álmodt se látott volna valaki, hogy azok rühösök. Még gyerekkik se vót... Én azután nem adtam oda a gyereket sënki kezibe többet.

- Hát én es vótam varas, 1918-ban. Mikor a háború nálunk vót Bukovinába. Sok katonaság vót, s édésanyám elvitt fél Andrásfalvára, a szomszéd községbe, hogy megménéküljünk a veszélytől. Ki lettünk a faluból lakoltatva. Hogy mit csinált, még mit nem...? – mikor hazaméntünk, hát mind varasok vótunk. Egy katonarvos aszongya: a gyerekek mind betegék.Vagy nem jót ettek valamit, a gyomrikból es keletkezik a var, nemcsak a bőrbe, a gyomriksba. Aszongya – mit ettetek gyerekek? Hát amit kaptunk Estrázsán, Gyikón, Andrásfalván. S akkor adott orvosságot, ...kékkövet. S édésanyám megtörte a fészifokával jól, s összekeverte disznyózsírval, s azzal lekenődtünk háromszor. Vót egy nagy lugzócsébër, abba főztünk fëredőt, s megfëredtünk, s így takarodtunk még mü. De augusztusba arattunk, s a búz a mezon érzett... – emlékezék arra... – 19-be vót ez... Akkor vótam 12 esztendős.

- Az ottvar. Az is valami hasonló?

- Az ottvar, ez ott keletkezik inkább a fejbe, a nyakacsigájától a fülinél. S itt az állakapcájánál kijönek ilyen vëres sebék, ...olyan hólyagok. S aztat nem szabad vakarni. Aztat... – édésanyám azt mondta Zósimás Lázárnénak, hogy në..., a gyerekek mi van a nyakán. Aszongya: ottvaros ez. A fejemre sebék lettek, levágták a haját, lebëretválták egészen a fejemët. S akkor elküldtek fél a Bonyha patakjára, hozzak onnan vigikét.

- Az mi?

- Az ilyen fekete növén', mind a feketenadály, s a víz martyán terëm. Kemén ága lett. Azt hoztam én. Gëbërt Bodinët elvittem, hogy segëljen, mert én nem ismertem.

S ő megkereste, s hazavittük s megtörtük jól, s összekevertük disznyózsírval. Ésszekeverte édésanyám. Háromszor megkent, s akkor jött még a testëm a fejem, ami a fejemën vót, még most is... elértem a 74 esztendőt, de hogyha a hajam nagy egy kicsit, akkor azok most es kijönnek. Lehet látni.

- Rühösség. (varas)

- Aki rühös lett, hát annak vettek zsírt a patikából, mást sëmmit. Háromszor megkenték azzal a rizs-zsírral, amit a patikából vettek... – aki rühös vót, de varasnak es mondták, s a harmadik kenés után megfëresztették, s akkor ki vót takarodva.

(Hadikfalva-135)

- Var – Rühösség.

- Volt aki eljárt Romániába – oda a bojérokhoz es akkor kapott... – s akkor megtötötte a másikat... Hát Albërt is az alsó szomszédunk hozott... Hát Lajos is

...- a férjem - tőle kapta... Kékköves zsírval megkenték. Egy bögrére való zsírba egy evőkanál mégtört kékkövet kevertek. Előbb még kellett fürödni, s úgy háromszor - négyszer be kellett kenni... Két nap után osztán újra még kellett fürödni. A fürdőbe fodorméntát főztek bele. (Józseffalva-146)

- *A var, a rühösséget mivel gyógyították?*

- A var... ...a rühösséget. Tehát van egy fajta növény, ami a kertbe van. Mű azt mondtuk neki, s azt mondták édesanyáék, hogy békalapi. Tehát annak... van neki olyan vékon fátyol bőre, és azt lehúztuk, és a varnak, ahol legjobban kiütött a var - ...a viszketés, arra helyeztük. De először mielőtt rátettük vóna megolajoztuk és úgy borítottuk be azt a var kerületséget ...és legalább négy óra hosszat - ...az átkötésvel... - nem bontottuk ki. Egész jól bekapcsoltuk. ...de úgy tartottuk a kezünköt pihenőre. S utána... négy óra után levettük. A viszketés kezdett szűnni... Tehát egy óra után hagytuk, hogy kihüljön, ...az a bőr megszáradjon és utána a kisütött helybe disznózsírval bekentük ...de gyengén átfászliztuk, és úgy hagytuk éjszakára. Másnap már egész jól éreztük a viszketést, a varnak a kiütését. És így gyógyítottuk a betegségeinket. (Székelykeve-152)

- *Varasodás*

- Ha valaki megvarasodott, hát vettek olyan varzsírt. Úgy is mondták huszárzsír. S aval megkenték. S osztán csutikahamuból főztek lúgot, s abba megfőresztették. (Hadikfalva-142)

Vörös apró

- Az vérbetegség. A vér kap valami betegséget, s abból lész. (Hadikfalva-132)

Vérmérgezés

- ...a szög fölfelé állott. De én nem vettem észre... Én úgy, hogy ráléptem, ...alulról bemént, s fölül a lábomon kijött. ...és akkor ott vótak az oláh emberek, s ők kihúzták... és édesanyám féljött, s akkor főzött ilyen burjánt ...úgy mondtuk burján, egerfarkúfüvet még bodzavirágot - ...és azt főzött, és akkor megmostam. Kiáztattam, de már megdagadott vót a lábom, és szalonnát vágott rá, ...s béköttem avval, s meggyógyult. (Józseffalva-152)

A vérszipók

- *Milyen vérszipók voltak? Hány fajta vérszipó volt?*

- Két fajtát üsmertem. Egyik olyan sárga csíkos vót s másik még fekete. Ezt hittuk ló vérszipónak... - a feketét.

Tuggya-ë, amikor imá' azt levették róla, kiokádta azt a vért..., s csak ës azt tették vissza. Belétették a vízbe s így tovább lehetett használni.

- *Honnan szedték ezt a vérszipókat?*

- Hát azt vettük a patikából. Nálunk Bukovinába az nemigén termétt, ez a csíkos vérszipó, hanem inkább Romániából hoztak bé. (Andrásfalva-56)

Vesebaj

- *A vesebajt mivel gyógyították?*
- A vesebajnak nagyon jó orvossága, a fentőfüvet megfőzni, s letenni egy üvegebe. Tiszta üvegebe. ...és azt illogatni víz helyett. Ez nagyon jó orvosság.
(Andrásfalva-25)
- *Vesebaj. Ez is megfázástól van?*
- Az is megfázástól van.
- *Mivel tudták gyógyítani otthon?*
- Csak ilyen növén' melegvel gyógyították, sémmit másval.
(Istensegítség-86)
- *Vesebaj.*
- A vesebajra ilyen békarokkából téát kell főzni, s az jó.
(Hadikfalva-144)
- *Vesebaj. Mivel gyógyították?*
- Feketenadálnak a gyökerével. Téát főztek belőle, s kellett borogatni. Mondjuk a gyökeréből téát főztek... - azt is, de fürdőt csináltak a gyökeriből. De a virágjából... - abból téát főztek, inni is adtak belőle, de mosásra csinálták. Ha téának használták, akkor tettek cukrot belé.
(Józseffalva-149)
- *Vesebaj.*
- A vesebaj... - meleg cserepvel állították még a vesegyulladást. Melegítették cserepet, sós korpát, ...de legerősebb vót a cserep. Éjszakára korpát... - ...meleg korpát sóval összekeverték s melegítették, tarisnyába rakták. A vesét átkötötték, jól becsavarták és úgy állították még a vese fájdalmait.
(Székelykeve-157)

Veszétség

- *A veszétt kutya harapást?*
- Azt úgy csinálták, hogy vót a faluba egy öregasszony. S annak vót ilyen nagy zsákvarrótúje. A zsákvarrótú fele gyertyát égetett. ...gyertyának a lángján azt a tüt, vagy annak a tűnek a hegyit egész pirosra vörösítette. És akkor annak, aki még vót marva a kutyától, a száját jól ki kellett tátani, a nyelvét hátrahajtotta a szájába, és a nyelve alatt vót kilenc hólyag kijöve. Olyan kicsi fehér hólyagocskák. S avval a megütözesített tűhéggyel azt a hólyagokat kiégette. ...és akkor annak már nem kellett és kórházba menni, sém sehova. Me't ha pontosan ki tudta azt a hólyagot a nyelve alatt égetni, az egész biztos szér vót a veszétség ellen.
- *Hát az a kilenc hólyag mitől jött?*
- Hát attól a veszétségtől vót indulva, amit a kutyaharapástól kapott.
(Andrásfalva-45)

- *Veszétség?*

- A veszétt kutyának a szőriből kéll vágni, s abból füstöt csinálni, azt szíjja bé az illető.

-A kutyaharapásra jés, annak a kutyának a szőrit vették, s evvel kötték be a harapást. Az embër és az állat a veszétt kutya harapástól... a kutya a szomjúságtól, vagy a fogfájástól kapja még a veszéttseget. A veszéttsege 24 óra után tör ki. A veszétt kutyának a nyaka fáj, túrja a nyálát. A veszétt állatot elégetik vagy eltemetik.
(*Andrásfalva-49*)

- *Veszétt kutya harapás.*

- Azt mondták a régi öregek, hogy ha a kutya mégharapja, a szőrirel kéll méggyógyítani. Levágnak egy ollóval a szőriből, ...és mégégetni, s azt a szént ésszesúrolni, ...mind a liszt olyan lész. S akkor azt be kéll súrolni, ahol mégharapta, s azzal méggyógyul. Ez a kutya harapásnak a gyógyulása. A veszétt kutyának a harapása...

- A gyermekét nálunk... Lőrincet a kutya mégharapta. Hát Lőrincet mikor a kutya mégharapta, méglátták a német asszonyok, s azt mondták, ezt nem szabad hagyni, mert a kutya veszétt kutya vót. Hát, hogy veszétt-ë, azt nem tudta sënki, de a kutya elmënt...

- Akkor elküdtek a kovácshoz. Mikor a lovat patkolják, a körmit levagdadják. Azt mégégették, zsírt tettek éssze, s ésszekeverték s méggyógyult. Ez Hadikba vót 1937-be'.
(*Hadikfalva-123*)

- *Veszétt kutya harapása.*

- Azt és csak vöröshagymával... Vöröshagymával besúrójuk, bekössük vagy pedig ésszevágjunk a kenyérhaját, és édëstejbe tégyük, és azzal borogatjuk a veszétt kutya harapást.
(*Székelykeve-157*)

Villámcsapás

- *Villámcsapás?*

- Hogyha valakit ér, akkor földbe kéll beléásni. S akkor az a föld kihúzza azt, ami éri. Mé't olyan lész mind a füst. Mindha befüstölték vóna.
(*Istensegits-92*)

Viszketegség, viszketés

- *Épsëmërég tünete (lásd ott)*

- Az ébsëmërég olyan volt, hogy az embëreknek a testyin, nyakán, kezin, lábán, lábszárán egy nagy fót lét, az a fót egészen úgy félkorpásodott, s rëttentésën viszketëtt. Apró sebek léttek azon a viszketegën, és még gennyedzett és némelykor. ...és ez olyan csúf volt, ha az arcán volt, hogy ezt borzasztó volt nézni.
(*Andrásfalva-10*)

- Az épsömérög gyógyítására (lásd ott)
- ...pipakormot. A pipából kiöntötték, ami benne maradt, és megtörték jól, s azt félvizítették. ... Én nem es tudom vízvel vaj mivel. S azzal békenték. De az csúnya vót, fekete. De az nagyon csipte... s aszonták, ha csipi jó, me' kiégeti. (Hadikfalva-97)
- A krumplit elvágtuk és megvakartuk, s azzal békentük a pityókát. A másik azt mondta, hogy az ablak izzadságával, ...mikor így az ablak foly' le, még van jól izzadva, azt hajcsuk le, s azzal kennyük meg. ...s megjött. (Hadikfalva-98)
- A var (lásd ott) egyik tünete
- Ez volt a var. Ezt avval gyógyították, hogy abba az időbe volt petróleum jobban mind ma, tisztábban. S amit égettek a lámpásokban ...petróleumot..., nagy vigyázatval kétszer-háromszor, azt a részt, ahol ez nagyon viszkett –, békenték petróleumval. (Andrásfalva-11)
- A var... ...a rühösséget. ...békalapi. Tehát annak... ...van neki olyan vékon fátyol bőre, és azt lehúztuk, és a varnak, ahol legjobban kiütött a var -...a viszketés, arra helyeztük. De először mielőtt rátettük vóna megolajoztuk és úgy borítottuk be azt... S utána négy óra után levettük. A viszketés kezdett szűnni... (Székelykeve-152)
- A viszketegségét mivel gyógyították?
- Vizelettel. Viszketés ellen nagyon jó a vizelet. Saját vizeletével megmosni. Az nagyon jó. (Andrásfalva-26)
- A vaktetű tünete a viszketés (lásd ott)
- A vaktetű olyan vót, hogy egy nagy gömbölyű csomó lett az embernek a talpán, vagy a talpa oldalán, vagy a lábujjkáin. És az olyan irgalmatlanul viszkett. Osztán ennek az vót a legjobb orvossága, hogy akinek ilyen vaktetűs talpa vót, arra ahol vót az a kis csomócska, és ilyen rettenetesén viszkett, egy párszor megsütötték, jól odanyomták, megsúrolták, és lassan az eloszlott. (Andrásfalva-45)
- A vakszëm, vagy másnéven a vaktetű tünete (lásd ott)
- ...a vakszëm, vagyis a vaktetű... Én három éves vótam... sohase felejtëm el... mind a két lábom tisztaatta seb vót... De viszkett. Vakartam, vakartam úgy, hogy azt hittem, hogy szüvem majdnem megszakad. Na mit csináljanak? ...azzal megkente az egész lábom fejit, a lábujkáimot: mind a kettőt. S az gyógyította meg. ...a subick. (Istensegíts-77)
- Viszketegség. Viszketés mitől jött?
- Hát nekëm es vót, s mégvan most es... Mégvan a hátamon, s sokszor itt a mejjem alatt. Kapok gyógyszerert.
- De otthon mivel gyógyították ?

- Azzal szokták gyógyítani, hogy elméntek olyan házhoz, akik vadházasságban éltek, s szalmát loptak az ágyból, s azzal a szalmával megsúrolták, s ezzel még szokott szűnni az a viszketegség.
- Igén, akkor még vissza kellett lopják a szalmát, s csak úgy használt, hogy vissza kellett lopják azt a szalmát. Másképp nem használt!
- ...és olyan és vót, hogy a lisztes zsáknak a fonáját..., azzal még kellett súrolni, s azzal azt és vissza kellett lopni. (Istensegíts-86)
- *Viszketegség – Viszketés.*
- Hát a viszketést... bűdöskővirágot... olyan porba van, úgy hitták akkor bűdösvirág. Sárga por vót. Téhát azt belékeverték... – egy kalán őrlött timsót és disznózsírt, és avval kenték be az egész testét. De nem ott, ahol viszketett, hanem átlagba... – azt az egész részit avval kenték. ...és háromszor le kellett kenni, és csak negyedszer szabad vót lemosni. ...és úgy állították még a viszketést. (Székelykeve-157)

Vizelési nehézség, vízkórság

- *Nehéz vizelés?*
- Békarokkát főztek /fentőfű/, s avval gyógyították. ...vízkórság ...azt mondták Bukovinába... (Istensegíts-92)

Vízzel való megtelés

- A lába megdagadott. A hasa féldagadva. Teli vót vízzel. Így a lábát mozgatta, a vizet lehetett látni benne... és akkor sok mindént mondott nekém az öreg-asszony. Azt mondta, hogy reggel napféljött előtt azt a seprűfüvet, amivel még nem seprértek – azt pisálja le, és tegye ki a tyúkoknak, hogy egyék róla a tyúkok... (Hadikfalva-143)

Vörös orr

- A vörös orron, mihelyt az orron kivörösödik, kifényesedik, fél percig... vaj egy percig mossuk forró vízzel, s utána hintsük be zsírporral. Ez az idegtől van... – ez a vörös orr. (Hadikfalva-128)

Zabola

- *A zabolát, ha a szájszélén zabola volt, mivel gyógyították?*
- Vettünk kékkövet a patikába, s azzal szoktuk megdörzsölni a gyermekének is, vagy felnőtteknek, akárkinek volt.
- *Mitől jött létre a zabola?*
- Hát a jóisten tudja. Úgy szokták mondani, hogy ittunk vizet egy zabolás után... Úgy szokták mondani. ...ragályos volt. (Andrásfalva-25)

- *Erzsi nénit megkérdezném, hogy a zabolát otthon mivel gyógyították?*
- A szájfájástól a timsó használt. Akinek fáj a szája, vögyen be egy darab timsót, és forgassa meg a szájába. Még fog gyógyulni. *(Andrásfalva-26)*
- *A zabolát mivel gyógyították?*
- Tuggya mivel...? A hajunkot, kinek vót, mikor leányok vótunk – zabolája, a haját így végighúzta a zabolán. De még a pëndely aljával is... */nevetnek/*
- *... és mitől került a zabola?*
- Hát kifoly' a szájából a nyál. Aki nagyon elalszik, mélyen alszik, annak kifoly' a nyála, s minnyá' zabolája kerül.
- Vagy ha iszik valaki után... Akkor még kell melegíteni egy kanalat, vaskanalat, ami nekünk vót otthon Bukovinában ...gyéngé melegen s akkor aztat raggatták ide-oda, s az egyhamar meggyógyította. A vaskalánval, ...azzal megnyomkodtuk, s két-három napra elmúlt a zabola. S nem vót többet. *(Istensegíts-85)*
- *Zabola. Erről biztosan tudnak?*
- Azt mondták kinek zabolája vót, hogy a lovakot ha kifogja, a zabolát vögye bé a szájába, s rája még háromszor, s akkor az elmúlik. Hogy igaz vót-é? ...de aszongyák elmúlt.
- Az, hogy elmúlt, s vagy nem, de azt tudom, hogy egy embernek vót... Azt mondták, hogy nem szabad egy bögréből egy másik után inni, mert ragályos. Akkor ilyen zabolás lesz, mind a ló... S akkor bevette a zabolát, s még mondtuk úgy csúfságból, hogy mán tégünk gyeplőt is, hogy ráncikáljuk meg a szája szélit, hogy zabolás. Így elmúlt.
- *Mi okozta a zabolát, mitől lett?*
- Hát nyálos vót. Nem ügyelt a szájára, nem dörgölte meg.
- *Szóval attól jött a zabola?*
- Hát persze, attól jött. A nyál kifolyt, s nem ügyelt oda, s a nyál leette. De a kékkövet megégették, s megtörték, s abból csináltak..., s azzal kenték meg kékkővel. Vízvel kenték össze.
- *Még valaki tud-é róla?*
- Hát ezt a zabolát mindëgyik elmongya, s én és belészólok, me' eztet én úgy vöttem észre mikor gyermek vótam, hogy a gyomornak a betegsége hozza ki a szájára ezt a zabolát. Én itt tudtam meg. A gyomor megcsémellik, valami nem smakkol, s a szájon itt kétfelől a végin kijő. *(Hadikfalva-115)*
- *Zabola.*
- A zabolát itt a szájvégén kékkővel, ...kéksóval dörzsölték be.
- *Ez mitől jött ?*

- Hát én gondolom, hogy elaludt, s kifolyt a nyála. Más még aszonta, hogy úgy lett, hogy más után ivutt. (Józseffalva-149)

- A zabolát...

- A zabolát fürjzsírral kell megkenni. Tehát a fürjnek van egy sárga folyadék, és azt kiszédjük, és egy pici... kicsike valamilyen tiszta zsír... vagy tejszínre tenni, és avval megkenni a két szájrészt. (Székelykeve-157)

Zabos gyermek *(nem fejlődött, lásd még aggos gyermek)*

- ...három asszon összeállott, de a három asszonnak a neve csak mind Annából kellett álljon. Ezek háromszor még kellett kerüljek a házat... Hát megkerülték háromszor, s akkor visszajöttek, beméntek a szobába. Imádkoztak, s akkor elévették egy fél liter pálinkát s megitták... (Hadikfalva-98)

Beteg háziállatok, a punza...

- Ha a disznó beteg volt, vagy a marha, a ló?

- Akkor volt... - úgy hívták punza, amiből itt is sokat láttam, s ma jës van. Ez egy növény a mezõn. Ennek a gyökerét megszáraztották, és a betegnek a bőrén átalhúzták. Egy kis darabot benne hagytak a bőre alatt, s ettõl meg-gyógyult.

- Melyik részébe húzták a betegnek?

- Hát legelőbbször a fülibe. ...Punza van itt... a hëgy tetejin sokat láttam.

(Andrásfalva-11)

- A punza. Ismerték-ë, disznó betegségre miként használták?

- Hát punzát húztunk a disznónak a fülibe. Azt nem vót szabad megnyomni vagy hëzzanyólni. Lëtt genny, s az magától kifokadott, és a disznó megjött.

- ...és mi volt tulajdonképpen az a punza?

- Hát az ëgy termény vót, úgy mondták punza. A rétën virágzott, és a gyökérből kellett kiásni. Nekëm vót, nagy zöd levelei vótak. A gyükerit használták.

Még a tehën se ëtte még. De a gyükerét használtuk. S ezzel gyógyultak még a disznók. (Hadikfalva-100)

A borsóka

- Borsóka?

- Igën. A gëlészta... ...még azt mondták, hogy nálunk nagyon el volt terjedve a disznókba. A disznók megëttek mindënféle ganyét. A kutyának a ganyéját, még úgy a gyepról szëdték fél. ...a disznónak az termëtt a húsába. Úgy nevezték nálunk, hogy borsósdisznó. ...és ha valaki ebből a borsósdisznóból ëvëtt, annak a húsába vótak olyan apró borsó nagyságú hólyagok, és abba vót a giliszta. Ha megëtte azt a borsós húst, akkor mán elkapta, ami gyakori dolog vót.

Mer' nálunk annyira vigyáztak már az utóbbi időbe az ilyen gélészta terjedésére, hogy a piacon vótak olyan emberek, akik a disznót lefogták, a száját kifeszítették, zsebkendővel össze-vissza tapogatták a nyelvét, és a nyelvébe ha már hólyagokat találtak, azt nem vót szabad sëm mézárszékre, sëm sëmmitféle vállalatnak, vagy külföldre szállítani.

De azért levágták a faluba, csak olyan formába, hogy azt nagyon ki kellett sütni. De mikor sütötték a fazékba, vagy a lábásba, az úgy pattogott, hogy a hús még ki jës ugrott a lábosból. Ez igaz.

(Andrásfalva-40)

Inyezés

- Száj- és ínyfájást a lónál mivel gyógyították?

- Hát állati orvoslásba a lovat úgy orvosolták, ha nem tudott a ló mán mënni, fájt a szája, vagy ínye megdagadott, ujjnyi vastag lett az ínye, akkor a száját kifeszítették, de félül az ínyét egy élës késvel összevissza vágták, azt a fekete vért ami ott össze vót gyűlve kinyomkodták. ...és utána egy pár napig csak kukoricát adtak neki abraknak. Az a kukorica még jobban kicsavargatta az ínyéből azt a megfeketedett vért. És akkor utána nagyon jól tudott a ló ënni.

(Andrásfalva-43)

- Száj és ínyfájás a lónál, ilyen is van ?

- Hogyne vóna a lónál. A lovat még ës inyezték.

- Na akkor... ezt hogy csinálták?

- Ezt úgy csinálták, hogy a ló vagy soványul élt, vagy sokat hajtották, s mënött a fogahúsa. Nem tudott ënni. Elvitték Szabó Jancsi Bartishoz, vót egy rossz kése, s azt a rossz húst lefaragta. Nem vót szabad neki három nap adni ëlyen keverékët, abrakot, csak tiszta szároz szénát s vizet, hogy az a nyers hús nehogy mëgteljën kalászval, polyvával, me't akkor megdagadt.

- Na most... a tehénnél is volt ?

- A tehénnél is ugyanez vót. A nyelve a tehennek olyan kék szilánkos, szedresinas vót.

Nem tudott vele ënni. Akkor lefogták a tehenet, s a nyelvit kihúzták, s vastag tóvel, zsákvarró tóvel azt a kék ereket kidöfötték, s megsózták jól sós vízvel. S ez vót az orvosságja a tehennek.

(Hadikfalva-119)

- Száj és ínyfájás a lónál, a tehénnél.

- Zsíros kënyeret adtunk neki. Zsíros kënyeret készítettünk, vagy pedig megfőztünk kukorica lisztből egy málét, vaj egy olyan tésztát főztünk, és akkor olyan gombócot készítettünk. A gombócba hagyunk egy kis üredéket. Azt mëgtötöttük disznyózsírval, és úgy attuk be a tehennek a szájába. Vagy pedig fótt paradicsomval itattuk, mostuk a száját. Ezzel állítottuk még a jószágnak a fájdalmát.

(Józseffalva-152)

Nagyon sovány tehén

- *S ha valakinek a tehene nagyon sovány volt?*
- Hát amellet, hogy jó takarmánya vót, akkor azt csinálták, hogy ugyanúgy a homlokába vót a kés, amivel a lovat ínyezték még, vérit vették. Avval a késsel. A tehen homlokát is megvágták. Ugyanúgy két helyen meghasították a farkát, s akkor egy fehér ronggyal jó keményen elkötözték, és körülbelül, egy vagy két hétig úgy el vót a farka jó keményen kötve. ...és azután megfordult az összes elsoványodása. Jobban évett és fogott és rajta. (Andrásfalva-43)

Birkametély

- *A birkametély, vagy minek nevezték...?*
- Hát birkametély vót, de azt a vizes legelős, vizes gypén kapta a birka. Ez olyanforma, mint a békanyál. Ezt a juh fölragta a gyeppel, és a gyomrába megelevenedett. És úgy átfúrta a tüdejét, és ebbe élösködött. Itt és előfordul.
- *Mivel gyógyították?*
- Hát több féle orvossága vót. Disztoll, patikai disztoll vót, de házi orvosság és vót. Hát vót úgy, hogy faszujkát pörköltek, alaposan össze-vissza, úgy mint itt szokták a kávét pörkölni. S összetörték, sózták, és a birka azt a megpérgélt faszujkát ellégette. Kellött bíza annak még egy-két hét es, amíg aztán ettől a megpérgélt faszujkától lassan a metélyt elhánta. (Andrásfalva-44)
- *Birkamete. Mivel gyógyították?*
- A bárányoknál az a metelés a háború után nem vót. Most a... - 35-36-ba' azt mondták, lehet venni a patikából. Eztet féltalálták valahol Erdélybe, s hozták Hadikfalvára jés lizlót. De evvel es... - azt mondta édesanyámnak egy román embér, hogy szeptembérbe a birkákot nem szabad kiéngedni, míg a nap fél nem jó, s azt a vizes harmatot fél nem szívja. Me't a metét - aszongya - akkor jó fél a fődből, féljő fejjel a fúnek a tetejire, s a bárány akkor észzi még. S a tehen is még-észzi. Az is vót nálunk, s bárán es vót. Azt mondta a román, hogy ősszel szeptembérbe, októbérbe ne énggyük ki addig, amíg a nap azt a vizet le nem süti, hogy akkor azt... - a mete leesik a fődre, s a tehen vagy a birka nem tudja félvenni. (Hadikfalva-121)

Farkasgörcs, farkastályog

- *A lovaknál a farkasgörcsöt minek nevezték?*
- Hát azt mondták, hogy farkastályogja szökött. De aztán, hogy idekerültünk, és úgy hallottam, hogy ez bélcsavarodás, nem farkastályog. De Andrásfalván ott farkastályognak hítták.
- *Ezt tudták-é valamivel gyógyítani?*
- Hát nemigén. Nemigén. (Andrásfalva-43)
- *Farkastályog - Farkasgörcs.*

- Annak nem vót orvossága. Ha farkastályog találta a jószágot, pláne a lovat, az 48 órára megdöglött.
- ...és ez mitől jött?
- Hát azt nem tudjuk megmondani. Vagy az öregsége, de vótak fiatalok és. Azt nem tuggyuk megmondani. (Hadikfalva-120)
- Farkasgörcs lónál.
- A farkasgörcs a lónál, amikor fogja a száját a görcs. Tehát zabszalmát leforráztunk vízzel, s akkor azt a szalmát kivettük, és szalmazsák darabba helyeztük, s úgy köttük a lónál a torkára, hogy fogta az a farkasgörcs. S annak a téájával mostuk a száját. S úgy jött helyre a ló. (Székelykeve-162)

Félfúvódás

- Félfúvódást...?
- Hát a félfúvódást? ...vótak a kukoricákba halándorok, aminek itt azt mondják, hogy magkendër. Ezeket a nagy magkendërszálakat kitörék és a szájába átkötték. Ezt még akkor a félfúvódott tehén rágta, rágta, kinlódott vele. Azt a бүdös kendërszálát megrágtá, attól nagyon бүкödött. És evvel a kinnal, rágással a félfúvódás ki szokott akadni. Úgy ez is egy jó szër vót, mert ott a közelbe nem vót olyan ember, aki megtudja szürni. És ez vót az orvosság. (Andrásfalva-44)
- A félfúvódás. Mivel gyógyították ?
- A félfúvódás úgy vót, hogy vótak ott és... - nálunk, hogy megszürtük. Vaj a hátára tettünk egy vizes pokrócot. Egy zsákot megvizitettünk jól de jól, s rejtettük. S akkor egy szározat reja, s avval kicsit lelohadt.
- Hát a félfúvódástól a tehenék... nálunk úgy csináltuk, hogy akkor nem vót helyes, hogy megszürjük. A szürás azután jött be... 25-30 esztendővel a háború után. Félkötték... - a szájába tettek egy vastag botot, s félkötték a szarvaira s egy jó vizes zsákot rejaköttek a hátára. S azt öntözgették, hogy mindig friss legyen. S a tehent nem hattuk lefekügyék, délután négy órától éjfélíg csak hajtogattuk, hogy mennyen valamire. Így osztán lelohadt...
- S a másik még az, hogy nem tudott ganyélni. S vót egy olyan bácsi, aki hozzányúlt, s a ganyét kiszédte belőle. Azt a megsült szároz ganyét kiszédte belőle, s a tehenünk meggyógyult. (Hadikfalva-120)
- Félfúvódás a tehénnél.
- Ha félfúvódik a tehén, akkor teszünk bele... - egy szakvarrótút szürünk a bőrébe. Úgy jön ki a szél belőle, és többször megismétljük. ...és akkor szabadítsa meg a széltől a félfúvódást. (Székelykeve-162)

Körömfájás tehénnél és lónál

- Körömfájást mivel gyógyították a teheneknél?
- A körömfájást...? ...az úgy vót, hogy alaposan kipucolták, disznózsírral kékkövet ésszetörték, gyúrták és evvel békenték, békötötték. És ez is biztos szēr vót.
(Andrásfalva-44)
- Körömfájás a tehénnél.
- A körömfájást, azt es megmondhatom. Hadikba úgy csinálták, hogy ésszegyültek az emberek me' körömfájós a tehen. S mit csináltak? Forró zsírt... félfőzték a zsírt, hogy úgy főtt a zsír... – rotyogott, s kalánval szépén a fájós körmire réja-öntözgették, s a körömfájás elmént, meggyógyult. Azt a suskát levették s eldobták. De a tehenet nem vezették sehova addig, míg még nem gyógyult. S azon a szároz szalmába tartották. S a körömfájás attól az olvasztott zsírtól jött még. ...forró zsírtól.
(Hadikfalva-120)
- Körömfájás a tehénnél.
- A tehénnel ha nagyon fáj a körme, beszakad, akkor a saját ganyéját belehelyezzük egy öreg ruhadarabba, és avval kössük be neki a körmeit. De annyira be kell szorítani, hogy az ne essen le... s azt többször még kell ismételni. Így jön helyre a tehénnel a körme.
(Székelykeve-162)

Mégszakadás tehénnél vagy lónál

- Szakadás, mégszakadás a tehénnél, lónál. Hogy gyógyították?
- Annak a tehénnel s a lónak, annak gyógyulása nem vót. Én megmondom. Nekem vót egy szép muralovam. Eladtam me' beteg vótam. Sajnáltam, mert olyan mind nekem – Kétyén nem vót a faluba. Én eladtam, s elvitték Cikóra. Cikóra vót egy nagy család, s vót három tehenyik. Egy lóra réjavágott az ember, s éppe a vasútnak a sinére akadt a patkónak a... – s akkor mégsikult s megfogta. Akkorát fogott, hogy oda elmént 300 méterre, s a ló ott megállott a földhöz ütötte magát, s azonnal megdöglött. Az ember sírni kezdett, hogy ilyen lovat még az Isten se látott, hogy mélyen hámos vót. Hazamént s a gyermekeinek megmondta. S aszongyák: apám, mért tett annyit réja, s mért vágott a lóra réja, mikor tudta, hogy mélyen hatalmas erős ló, s mélyen hámos. Aszongyák: jobb lett vóna mind a három tehenyünk megdöglött vóna, s ez a ló megmaradt vóna! Abbahelybe elvérézt a nagy fogásban. Ezt tudom, mert az én lovam vót.
(Hadikfalva-120)

Ményét mēgharapta

- Ha a ményét mēgharapta a tehen csicsit, tőgyit mēgmarta?
- Ha a tehen tőgyit mēgmarta a ményét, akkor az a tehen vérés tejet adott. ...és a csicse elromlott. De ezt nem vártuk még.
- Ezt úgy orvosolták, hogy vót ott a faluba egynek, kettőnek nagy mégszöntölt teknője. Ilyen békateknőnek a teknője, amibe azelőtt teknősbéka vót. És akkor azt

odavitték, s a tehén tőgyit abba belétették, alaposan össze-vissza nyomkodták. Beléfejték, ...még avval össze-vissza nyomkodták, és az vót az orvossága. Ömböli Lajosnének vót ilyen teknője. Elég az hozzá, hogy ő azt megszentélte, s az neki el vót téve. ...és az összes faluba, ha valakinek a tehene véres tejet adott, akkor azt vitték... azt a teknőt, avval össze-vissza nyomkodták. Abba a teknyőbe vót a tehénnek a tőgye, és úgy gyógyították. (Andrásfalva-44)

- *Ményét harapás a tehénnél.*

- A ményed a tehénnek a csicsit harapta meg. Annak szentélt koszorút s jó parázst tettek, s egy lapátra rőjatték, s ott nem tudom mélyent imádkoztak, s azzal megfüstölték azt a tehent kicsit. S kicsidénként megkenték ilyen nagy hájval. S aztán azzal addig kengették, amíg helyrejött. S közbe likas tövel... - ...átfejték a likas tőn. (Hadikfalva-120)

Tyúkok pípja, szíposodás

- *A tyúkok, ha megpíposodtak mit csináltak?*

- A száját kinyitották, és a nyelvén vót egy olyan csont, s azt a csontot levették. S az a csont vót a pípja.

- *...és a píp mit jelentett a száján?*

- Nem tudott se enni, se inni. S azt a pipot megétették vele szintén. Levették. Mindig csak tikkadozott, kénlódott. Úgy sípolt a mejjéből. (Andrásfalva-44)

- A tyúk nem tojott meg, s fejleg belévertük a fejit a csizmaszárába, hogy tőjjon meg!

- *Hát arra is van ilyen gyógyszer ?*

- Persze.

(Hadikfalva-104)

- *Tyúkszíposodás. Mitől jön?*

- Ha szároz darát eszik.

- *Mivel gyógyították ?*

- Hát azt levesszük. A nyelvin van ilyen fejrke. Édesanyám úgy csinált, szépen megfogta úgy a végit, olyan szépen lehasította. Az olyan mintha két nyelve vóna. Az elsőt levette, s húsa ottmaradt, s az kigyógyult. (Hadikfalva-121)

Vérhülés

- *Ha a ló megvérhült mit csináltak?*

- Hát akkor vót annak egy olyan két ágú, két nyelvű kés, amit belédőftek a nyakába. Jó keményen két-három helyen is, és az a vér ha megindult kicsorgott azon a dőfésekén. S akkor a ló megjavult.

- *Mikor jött a vérhülés?*

- Ha nem kapott rendes időben vizet, vagy a sok zavarástól, sok munkától nem tudott inni. Ettől kapta a ló a betegséget. (Andrásfalva-43)

- *Vérhülés a lónál. Megvéruilt, erről is hallottak?*

- Há' hogyne.

- *Az hogy történt?*

- Há' úgy történt, hogy a ló ki vót fárodva, vagy hirtelen abrakot ért, vagy vizet nem ivott. A legjobban a vérhülés attól származik, hogy nem adnak rendesen vizet neki, mert nem tud kérni az állat. S akkor vagy sokat iszik, vagy pedig nem ivott. Ettől kapja a ló a vért, s a tehen és ettől kapja.

- *Mivel gyógyították ?*

- Hát mivel...? – ...az orrából vért csaptak vagy a fülit megvágták. Tehennek a fülit vágják meg, a lónak az orrából vért csaptak, vagy a fülit annak és meg szokták vágni, hogy a vér kicsit mozduljon meg nála. (Hadikfalva-119)

Tej elvevés

Véttünk vót egy tehenet Róberttől a postástól, és 3 vaj 4 hétig minden hétén négy kila vaját vertem. Egyszer bójó a Hoffmanné, vertem a tejet, éppen akkor szédtem ki a vaját. Aszongya – annyi vaját csinálisz a tehenből? Mondom, hogy igen.

Tuggyák...? – akkor volt nekem 4 kila vajam, de többet soha...! Két és fél, három... – de akkor erőst kellött abrakoljam a tehenet.

Én többnek elmeséltem, s – aszondták – amikor kicsapom a legelőre a tehenemet, ez tavasszal vót, figyeljem meg, hogy a tehen melyik kapun áll meg, és bebög az udvarra. Hát kicsaptuk a tehenet, hát hova mént be? ...igyenesen be Hoffmannéhoz...! ...és a kiskapu nyitva volt, az éreszajtó, a konyhaajtó is! A tehen bemént szépen az éreszbe, és... – az éresz így el volt kertelve. Ott volt egy olyan spájz csinálva. Az öregasszon odarakta a tejet. A tehen neki annak a speiznak. Hej...! ...befuttam utána, s hejába ízéltem... Ott állott az öreg az ajtónál. Az öreget ellökte a tehen... – nem olyan sértősön, de ellökte – s mént igyenesen neki a spájzajtónak.

- Én megmondtam az öregasszonnak: Hoffmán néni, hát métt jött a tehen ide?

- Hát én nem tudom – aszongya – hát métt jött bé ez a jószág!?

- Mondom – a jószág tuggya, de maga és tuggya! Ha nem lesz még... – mondom... –, amétt ma bémént a tehen, én magát fogom, s addig verem a tehen farkához, hogy – mondom – maga mind kifossa – mondom – azt, amit tőle elvett!

- Jesszus Gott! – aszongya.

- Mondom – maga jól tudja étt..., s ha nem lesz még – mondom –, maga jól tudja mi...? – ...én magát agyoncsapom!

Aztán rá két hétre, meglétt nekem a három kila vajam, de több sémmi sém.

De a tehen mikor kimént a legelőre... ..me't ott Fretócra mēnt..., el kellett mindig kísérjem a kapuig, mert ha nem, ott bérontott. ...és ha hazajött, s ha nem vótam ott künt, vaj a kapu esetleg nem vót nyitva, az mindig bemēnt az udvarra. Osztán mēgtanyítottak, hogy mit csináljak. Reggel napfélkelte előtt, mielőtt féljő a nap, hát... szēggyek csihánt, és a sētárt fordiccsam fejre, s azt a csihánt tēgyem kērēsztesēn, s arra a csihánra fejjek rēja, ..és mondjam a kērēsztvetést. ...nem ahogy szoktuk: az atyának, fiúnak..., hanem visszamēnőleg... háromszor: szēntlélēknek, fiúnak, atyának...

Ezt háromszor, és három réggel csináljam mēg, aztán jobban kivilágosodik, hogy a tehenvel mi van.

Akik erre tanyítottak azt mondták: ha esetleg ezt mēgcsinálom, s az az asszon odajön, s ha esetleg kēr orvosságot, be se ēngedjem az ajtón! S hát mēg és csináltam.

Hát el és jött Hoffmánné panaszkodni. Nem tuggya mit csináljon, a két keze úgy mēgdagadt. Őlyen vót nē! /mutatja a kezén/ s úgy nézett ki mintha forrázva lét vóna. Ezt én csináltam...

- Jesszus Gott! – aszongya – ... nézze mēlyen lét a kezem!

- Biztosan rossz helyre nyúlt kēnd a kezivel...! ...há' mēg az este nem vót sēmmi baj a kezín, most mi lölte?! Hát... csak mēnnyēn haza, s kenēgesse vajval s tejfēlvel! Kēndnek úgy és van... – mondom – , majd mēgjő akkor...

Aztán hazamēnt az öregasszon, s bejött a mēnye Hoffman Jóhánné. Aszongya, hogy métt járt ide anyósom?

Ő tanyított mēg, hogy mit csináljak... aszongya – ...mēgfogtad-ē a kezit, adtál-ē valamit neki? Mondom, hogy nem. Nem baj – aszongya – ...hadd kēnlődjon az öregasszon...!

(Andrásfalva-52)

Avatódás

- Hát ugyē má' gyermekünk szūletēt. Akkor hat hétig nem vót szabad a borozdán kērēsztil lépni, mēg a szomszédba se. S főztek fērēdőt, addig nem vót szabad elmēnni avatódni. Mēntünk a templomba, vittük a kicsit s két szál gyērtját... Aszondták ēgyik lēgyēn a gyērek egészségijēt, s a másik lēgyēn az én egészségēmért.

- Osztán akkor főztek fērēdőt, s ebből a szēntēlt koszorúból tēttek bele. Olyan jó szagja vót. S akkor oda belē kellett űljünk, s a kicsikēt a karunkra vēgyük s mēgfērēsszük. Hát igaz vót.

- Ezt mindēn fiatal asszonynál mēgcsinálták?

- Mindēnfēle fiatal asszonynál. Igēn... Igēn. Addig nem mēntünk avatódni, amíg ezt mēg nem tētték. Nem vót szabad sehova mēnnyünk.

- Az ölibe kellett vēgye a gyermekēt?

- Igēn az ölibe. Ott vót ēlyen nagy csēbēr... – lugzócsēbēr, úgy mondtuk – s abba belēültünk.

- *Mi hasznót tulajdonítottak ennek?*

- Hát én nem tudom, hogy mit tudtak ebből, dehát olyan jószagú vót az a fürdő. Olyan jó vót, hogy még ma jës beléülnék. Ezeknek a burjá-nyoknak olyan jó szagjik vót. Hát ugye a rétën mindën fajta virág vót. Mindën féle virág ott vót...

- *Szóval... gyógyító hatása volt akkor mind a kettőnek? Érdekës szokás volt. Ezt még nem hallottam, hogy a kicsivel együtt üljön belé az anya avatódás előtt. Az nem volt szokásban, hogy a kapun nem volt szabad kimënnie, mert hét singre szakad még a föld alatta?*

- Igën, igën. Nem vót szabad sehova se mënni hat hétig. Hat hétig nem. Aszondták, még vízétt se, sehova se...

- *Még valaki tud-ë erről ?*

- Még van..., mert nálunk vót három mënyecske édesanyámon küjel, s mind a háromnak lett gyermeke. Feleségem vót a negyedik. De arra úgy ügyeltek... Vót nekünk a Nagynyilakon a Míndszënti kútjánál egy nagy darab kaszáló. Abból mindig mëghatták Vilmus bácsinak, hogy... – tégyl férre szénát a férédőbe! Mert akinek babája lett, a szëntélt koszorút és, ...de a nyili széna vót az első belétënni a férédőbe. Azt beléfózték, s addig nem vót szabad... – még az asztalon se éttünk együtt, amíg ki nem avatódott s még nem férédett.

- *Még nem is éttek az asztralól is együtt?*

- Az én ángyom nem étt velünk. Azt tudom, hogy nem étt velünk ángyom – a Vilmus felesége, amíg ki nem avatódott.

Azt mondták, hogy csak úgy lehet mënni a templomba, hogyha a férjivel nem vót... De ha vót, akkor nem szabad vëgyën fejér rokolyát. Én úgy mondom, mert tiszta fejérbe kellëtt mënni avatódni.

A szomszédasszonyunk nekëm azt mondta a legnagyobb fiammal: ...ügyelj, hogy hogy mënsz avatódni! ...me' aszongya fejér rokolyát nem szabad vënni, hogyha vótál az uradval! /nevetnek/

(*Hadikfalva-109-110*)

Lejánlopás

- *Nyugodtan elmondhatják, amit akarnak, hiszën félnöttek vagyunk...!*

- Nálunk vót szokás lopni leányokot. Ha akart, ha nem – csak a leját elvitték, s ott hált egy ejën s akkor eriggy haza!

- Én is úgy loptam el az asszonyomat. Úgy bizan. Úgy akarták, hogy... – hát a rokonai hëzzám aggyák. S a leján nemigën akart... hát még fiatal is vót.

- S hát egy este a haverok mëgfogták, s egy este odahozták hëzzám, s ott hált velem. S réggel mondom, erëggy haza! Aszongya, nem mënyék, világcsúfságának nem akarok maradni!

Ott maradt. Nem szerelëmből jöttünk ëssze, s mégis éltünk – hálistennek – szépen. Most nem kell föld, nem kell vagyon, nem kell pénz, csak a szeretet, s még és kétënnyi elválík. Ez így vót.

Bukovinába ésszetették a vagyonétt. Me' ha valakinek vót két fácsa főggye – nem kellett két fácsa...!

- Az én férjem hat évig udvarolt nekem. Én szegényebb leján vótam, ő még gazdagabb. Nem akarták engedni, hogy ingem elvégyen. ...hát mégmondom úgy ahogy van – őszintén ...s akkor nekik kellett vóna... – az édesanyának főd és, hogy légyen jó sok főggye...

Azt mondta az én férjem, jól van anyám, kinek kit akarsz? Ezt s ezt... Mégkérem én, de éljen kénd vele! De ezt a lejánt úgy se hagyom. Szépén és s csúful és kérte. Nem... S akkor egy este elsöktünk, megsöktünk.

- *De nem bánta még ugye?*

- Nem, én nem bántam soha még, csak még most és élne...! Négy éve, hogy még hót. S éltünk. Két karunkból olyan szép házot építettünk. Ideadták a ház-helyet, s két karunkból építettük.

(Hadikfalva 110-111)

Adatközlők

(Rovatok: Sorszám; Név; Lakhely; Életkor az adatközléskor és /az adatközlés éve)

1. Ambrus Istvánné Bíró Mária, Székelykeve, 58 éves/1991;
2. Antal Istvánné Gáspár Katalin, Istensegíts (Majos) 73 éves/1973;
3. Balázs Balázné Szatmári Mária, Andrásfalva (Kakasd) 81 éves/1968;
4. Beréti Sámuelné Bogos Erzsébet, Hadikfalva (Himesháza) 75 éves/1983;
5. Bogos Ambrusné, Hadikfalva (Kéty) 68 éves/1983;
6. Bogos Menyhétrné Dani Anna, Hadikfalva (Kéty) 74 éves/1983;
7. Derék Emilné /Jádri Mária/, Andrásfalva (Kakasd) 67 éves/1973;
8. Faragó Jánosné Illés Brigitta, Hadikfalva (Himesháza) 83 éves/1983;
9. Farkas Jánosné Sebestyén Kati, Andrásfalva (Kakasd) 76 éves/1984;
10. Fazekas Zakariás, Józseffalva (Bátaszék) 64 éves/1983;
11. Fazekas Zakariás, Józseffalva (Bátaszék) 74 éves/1983;
12. Ferenc Gergelyné Szabó Anna, Hadikfalva (Kéty) 70 éves/1983;
13. Györfi Rudolf, Andrásfalva (Kakasd) 65 éves/1972;
14. György Béláné - Vilma , Istensegíts (Majos) 76 éves/1973;
15. Katona Jánosné, Andrásfalva (Kakasd) 75 éves/1967;
16. Kásler István, Déva (Kakasd) 76 éves/1967;
17. Kelemen Istvánné Kerekes Gizella, Andrásfalva (Kakasd); 74 éves/1984;
18. Kovács Péterné Katona Rózsi, Andrásfalva (Kakasd) 69 éves/1984;
19. Kovács Szilveszterné Feszner Adella, Andrásfalva (Kakasd) 62 éves/1972;
20. Lőrinc Imre, Istensegíts (Majos) 79 éves/1973;
21. Márton Antalné, Hadikfalva (Kéty) 75 éves/1983;
22. Miklós Antal, Hadikfalva (Kéty) 74 éves/1983;
23. Miklós Gábor, Istensegíts (Majos) 75 éves/1973;
24. Miklós Gáborné Lőrinc Bori, Istensegíts (Majos) 75 éves/1973;
25. Molnár Antalné Sebestyén Erzsébet, Andrásfalva (Kakasd) 72 éves/1973;
26. Molnár /Ádám Ferenc/ Anti, Andrásfalva (Kakasd) 75 éves/1967;
27. Molnár Józsefné Sánta Emerencia, Istensegíts (Majos) 76 éves/1973;
28. Nyisztor Bertalanné, Istensegíts (Majos) 85 éves/1973;
29. Ömböli Gergelyné Erős Erzsébet, Andrásfalva(Kakasd) 69 éves/1972;
30. Palkó Antalné Dávid Virgina, Andrásfalva (Kakasd) 64 éves/1972;
31. Palkó /Lüle/ Jóska, Andrásfalva (Kakasd) 65 éves/1971;
32. Péter Lajosné Kató Erzsébet, Józseffalva (Bátaszék) 80 éves/1983
33. Sánta Imréné Erős Berta, Istensegíts (Majos) 69 éves/1973;
34. Sebestyén Albertné László Márta, Andrásfalva (Kakasd) 39 éves/1968;
35. Sebestyén Antalné Molnár Márta, Andrásfalva (Kakasd) 71 éves/1984;
36. Sebestyén Ádámné Kozma Emma, Andrásfalva (Kakasd) 49 éves/1972;
37. Szentés Menyhért, Istensegíts (Majos) 78 éves/1973;
38. Szóts Boldizsár, Hadikfalva (Kéty) 75 éves/1983;
39. Szóts Boldizsárné, Istensegíts (Majos) 74 éves/1973;
40. Szűcs Jánosné Kiss Mária (Kakasd) 62 éves/1986;

Sebastyén Ádám családja
Kakasdon 1956. nyarán
Első sor: Tibor, Emma, László, Dezső,
Hátul: Márta, Kozma Emma és Ádám
Foto: MTA Népzenekutató Csoport

SZÓJEGYZÉK

a' hát.....	az hát...
ablak izzadsága.....	lecsapódott pára az ablaküvegen
aggos gyermek.....	olyan vót, aki nem fejlődött egyáltalán
ágyomnak így jött nő.....	melléből folyt az anyateje
barac'ot ettek.....	barackot ettek
belé kellett borulni a vízbe.....	fejest ugrani a folyóba
beléverte az illető a mejjit.....	belelógatta a fájós emlőjét
bircsókákat jól szétdőrgölték.....	izomgörcsös csomók csemelléskor a nyakon
bizan.....	bizony
bocskorták.....	bocskorszj
bog.....	kerítésdészében ágkezdemény helye
bogot vettünk (pl. a cernára).....	csomót kötöttünk
borongál.....	járkál
bosztán.....	tök
burján.....	gaz (általában), de itt gyógynövény
cubók.....	baromfi combja a tányéron
csicsfájás.....	emlő gyulladás
csicskovász.....	anyatejből csináltuk
csillagocskákat láttam.....	nagy pofont kaptam, nagy fájdalmam volt
csutika.....	kukoricacsutka
disznyó.....	disznó
éccer.....	egyszer
egy akkoracskát nő.....	egy kis darabot
egyik is, s a másik is elfújta a fejit.....	mégigézték
éjed.....	ijed
éjesztés.....	ijesztés
elcsapták.....	a pacalt a vizen elcsapták...
elcsapták.....	elengedték
elköpdöste.....	babonás igazet elhárítás
ellégette.....	eszegette, falatozott
eltöpdöstem.....	ptü ptü, ragadj a papné seggire
ilyen.....	ilyen
ilyenekét.....	ilyeneket
ilyenvel.....	ilyennel
embért nem öli a kelés.....	nincs kelése
érlelték.....	érlelték
erőszakot tett, erőszakot csinált.....	erőt vett magán
és.....	is
falatka lett a nyelvemen.....	hólyagos
faolaj.....	étolaj
fejér ribancot.....	fehér rongyot
félajálta az ő megjavulására az imát.....	felajánlotta a gyógyulásért
félé.....	fölé
félfújódás.....	felfúvódás
feneketlen gilva.....	a kelésnek nincs feneke, belül van a gyökere, és nem húz hügyet
fürödőt főztek.....	fürdővizet készítettek gyógynövényekből
fürösszük meg.....	fürösszük meg

fészi	fejsze
föd kihúzza.....	a villámcsapás és a gyonorfájás gyógymódja
födzsír	penész a földben, olyan vót mint a hurka
gödlük	a dészlán van – az a boglik
gyéngé vízbe	kézmeleg, vagy langyos vízben
gyermeke vót, nem leánka	fia volt, nem lánya
gyüker	gyökér
hammat összekeverték.....	hamut kevertek
hanyotán.....	hanyatt
haslag	hasra
haza a kertén keresztül	hazamentem toronyiránt
helyrejött.....	meggyógyult, elmúlt a betegsége
hólyagocska.....	hólyag
hunya alatt.....	hónaljban
hurkafonnyadék	a fűszereknek a zsírja, ami kifőtt a hurkából
húsvágó.....	mészáros
hüléséktől és jött	fázástól keletkezett
igén erőst	nagyon-nagyon
igizés	igézet, szemmel ver
ikrös	kettős (pl. szemölcs)
imá'	már
imán még vótam fagyva féligre.....	átfagytam
ingem	engemet
ivutt	ivott
jës.....	is
kalán.....	kanál
kalángyába tészlek	kévékből rakott gabona keresztbe
kénlódott a gyermek	kínlódott
két sollót keresztbe tettek	két sarlót egymásra fektettek
kezemet megköptem nyálval	leköptem a kezemet
ki vót fokadva	kifolyt (pl. a genny)
kicsiddég.....	rövid időre
kicsike	csecsemő
kicsikét fërësszük még	a csecsemőt fűrësszük meg
kiemészt.....	bélsárként, vagy csontként távozott a szervezetből
kigyúlt a torka.....	ha erős pálinkát ivutt, sokat
kilikaszt.....	kilyukaszt
kiményën belöle.....	eltávozik, kimegy, itt: elhagyja a betegsége
köpdösni	a köpködésnél úgy mondtuk, ptü, ptü, ptü
kutyakölykek	kölyökkutyák
lëánka	kislány
legénykori gyerëkembër.....	suhanc
lepcsëlték	locsolták
lepësëli	levizeli
levette (az epsemereg súlyosságát)	elmulasztotta a sebet
levit.....	levét
lugzókandërka	lugzóüst
lukon nézzünk át.....	lyukon nézzünk át
me' nekëm gyerëkëm vót	fiú gyermek

még és kaptam.....	megtaláltam
mégálította.....	eloltotta
mégdöfte valamivel.....	megszúrta, felsértette
mégdürüszöltük.....	megsúroltuk
mégéjedett tőlle.....	megijedt tőle
mégéjedett.....	megijedt
mégférédik.....	fürdik
mégjő a szemünk, megjött.....	meggyógyult
mégkerítették kövecskével.....	kivett a porondról egy üdős asszon egy kövecskét, s megkerítette s eltöpdöste, s oda vissza jés tette
mégköt.....	megkelt, megérett (pl. a kelés)
mégnyuvadott a pokróc alatt.....	fulladozott
mégpérgéltünk.....	kisütöttünk (pl. juhaggyat), megpirítottunk
mégráncodott.....	remegett
mégtanó' tam.....	megtanultam
mégtért a betegsége.....	a betegség elhagyta
mégtért.....	a betegség elmúlt
mégvágjuk a szemét kérésztbe.....	a szem előtt a késsel suhintunk
méhink.....	a mienk
mejjnek a gombja.....	emlő gombja
ménstra vér.....	menstruáció
ménstruás ruháját.....	menstruáció
ménsz.....	te mész valahova
ménstrálvér, asszonyvér, méh vér.....	menstruáció
ményen a vécére.....	vécére megy
minden mennyen ki.....	okádja ki
mit mesterkédett?.....	Ügyeskedett, mit csinált?
mü.....	mi
napféljött előtt.....	hajnalban
néném.....	idősebb nőtestvér, vagy nagynéni
olvasott szentélt gyertyával a fejemre.....	imádkozott
osztá'.....	aztán, azután
osztán az rendezett még.....	mégcsinálta, hogy jó légyn
ótotta le.....	eloltotta
pityóka.....	krumpli
pókába.....	pólyába
prüsszent.....	tüsszent
ránciká'juk még a szája szélit.....	rángassuk meg a (pl. gyeplővel)
ribanc.....	rongy, pejoratív ért.: kurva
rontás.....	lába nyomába fódet vettek
rosszbetegség ellen más nevet adtak.....	az a szánka
s azzal elmúlt.....	meggyógyult
sárikság, sárigság.....	sárgaság, epe betegség
savanyítót csináltunk.....	ráöntötték a rozskorpának a levit
selymfolyás.....	selyemfonalat tóvel áthúzták a tályogon, a cérnát benne hagyták, kijött a genny és meggyógyult
sénki el nem vette.....	senki nem dobta ki
solló.....	sarló

sose	sohasem
sovánka vót a kicsike	vézna, sovány csecsemő
súúva	sehova
szëm mëgvert gyermekët	szemmelvert gyermeket
szëmnhja	szemhéja
szëmnyalás	mëgemeli a szëme pillát, s a nyelvit odadugja, mëgërzi a nyelve, hogy hol a homokszem s kivëszi.
szëmverés	babonás hiedelem, megrontás
szeneckët tettek	egy kis szëndarabot tettek
szodén	hirtelen, kapkodva (pl. rágás nélkül nyel)
akon	takony
tekenyő	teknő
térjën mëg ez a betegség	javuljon a beteg állapota
tollú	toll, madártoll
torkik	torkuk
torkikot bëtekerëm	a torkukat borogatom
tölle	tőle
tőtötték	töltötték
ujja mëgeredët	az ujja mëgkékült
vaktetű	nagy gömbölyű csomó lët az embërnek a talpán, vagy a talpa oldalán, vagy a lábujjkáin, és az olyan irgalmatlanul viszketët.
valamijët úgy bëmentem	cél nélkül sétáltam
varasnak ës mondták	aki rühös vót
visszafelë fëlöntöttük a ház tetejire	a vállunk felett kilódítottuk a viet az edényből
zabola	sebes a szájvége
zabos gyerék	gyerék, aki egyáltalán nem fejlődött

7. kép – Menettánc – a kakasdi együttes
alapító tagjai (elöl: Diszkepál Antiék)
(Sebestyén Imre Dezső felvétele)

Névmutató

ablak izzadságával 30, 138,
 aggos gyermek főzése 11,
 aggos gyermek sütése 12,
 ajakcsömör 26,
 ajtónyílásra odanyom 24,
 alkohol 13, 14, 24 ,
 alkohol meggyulladás 12,

bábaasszon 5, 14, 96,
 bazsarózsa 94,
 békaláb 83, 120,
 békarokka 120, 126, 128, 137, 140,
 békarüh 17, 132, 133,
 békavar 17, 132, 133,
 béléndekmag 48,
 bircsóka 153,
 birfafaggyú 26, 40, 97, 102,
 birsalma levélből főztünk teát 7, 26,
 bocskorták 31,
 bodzavirág 89, 136,
 boglik 16,

A

almabüzü 89, 120,
 aludttej 17, 115, 128,
 anyaméh lejárás 94, 95,
 aranyér 14,
 asszonybaj 95,
 asszonyvér 113, 119,
 asztma 12,
 avas háj, szalonna 34, 87, 105,
 ,avatódás 149, 150,

Á

álmot lopni 15,
 álomolaj 15,,
 árvacsihán főzete 115,
 árpa a szemén 16,
 ánis 57, 61,

bor 13, 15, 27, 28, 29, 40, 49, 64, 77,
 borogatás 15, 37, 38, 40, 42, 46, 82, 89,
 112, 117,

B

bors 25, 57, 69, 106,
 borsóka 142,
 borsósdiszno 54,
 borsospálinka 63,
 boszorkány 17, 18, 19, 20,
 bosztánmag 53,
 böjt 115,
 bömbös 63,
 buszujók virág 112,
 búzakorpa 100,
 büdöserzsébet 100,
 büdöspirt 28, 102, 120,
 büdöskő 101, 133, 134,
 büdöskővirág 132, 133,
 báránfaggyú 26,

C

celofánt 38,
cérna 34, 112,
cérnageleszta 53, 54,
citrom 41,
cékla leve 42
cékla 42, 43
cukor 27, 30, 40, 52, 54, 62, 63, 65, 83,
84, 85, 108, 109, 110, 125, 126,
127,
cukorka 61,

D

disznó 55, 142,
disznósír 21, 24, 26, 29, 31, 81, 87,
117, 122, 136, 140, 145,
disznyó epe 39,
döglött béka 17, 102, 144,

E

egérvér 113, 119,
ejedt, ijedt 33, 76, 94, 107, 109,
elköpdösi háromszor 23, 40, 76, 102,
ellop 15,
eltöpdöstük 16, 17, 23, 91, 113, 119,

É

égett bor 47,
édestej 13,

Cs

csalánhimlő 21,
csájburján 120,
csemellés 24, 25, 26, 27, 69, 70,
csepegő 98, 112, 119,
csicsfájás 22, 23, 24,
csizma 103, 148,
csizmaszár 23,
csombor 52, 54,
csontgyulladás 26, 84,
csontfájás 52,
csömör 25, 26,
csuklás, csiklás 27,
csutikahamu 136,
cserepes kéz, ~láb, ~száj 26,

ecet 21, 28, 65, 99, 101,
epe 104,
epilepszia 76, 106, 107,
epsemereg 30,
ekcéma 31,
egerfarkúfű 32, 34, 85, 105, 130, 137,

F

fekete kutya szőre 47,
 fagyás 39, 40, 127,
 falatka a nyelven 40, 41,
 fájós fog 48,
 fájós mell 95,
 fájós szem 110,
 fájós ujj 93, 128
 fehérhagyma 61,
 fejrőliliom 53, 79, 80, 112,
 fejfájás 42, 43, 44, 68, 83, 114,
 fekély 45, 46, 65,
 feketenadály 45, 67, 135, 136, 137, 138,
 felajál 115,
 felfúvódás 145,
 fenőfaszurok 80,
 feredő 118, 149,

feresztés burjányok főzetében 26, 84,
 ficamodás 47,
 flastrorom 84, 86,
 fodorka 45, 104
 fodorkaburján 104,
 fodormenta 43, 46, 135,
 fogfájás 48 – 52, 137,
 fokhagyma koszorú 20,
 folyóba elcsapták 33, 62, 107, 108,
 forrázás 36, 37, 38, 132, 145, 149,
 föld kihúzza 46, 138,
 föld a ráf kerekiről 90,
 földi hernyók 62,
 földzsír 32, 100, 130,

G

ganyélé 12, 13.
 ganyélni 145,
 gödlik 16,
 guruzsmálás 57, 58,

gusa 58, 59,
 genny 16, 22, 24, 29, 34, 49, 52, 78, 79,
 81, 90, 92, 105, 106, 126, 129, 130, 132,
 138, 142,
 geleszta 53, 54, 55, 56, 142,,
 gőzöl 64, 97,

Gy

gyermek elhajtás 59, 60,
 gyomor fájás 21, 26, 43, 45, 61,-64,
 111, ~ rontás 63, 89, ~ görcs 65, ~
 fekély 45, ~ puffadás 66, ~

megcsemellik 25, 141, ~ éhgyomor 57,
 65, 101,
 gyermekágyas 22, 48, 59, 96,

hangyaboly feredő 28,
hasmérés 25, 64,
hátfájás 25, 64, 66, 87,

I, Í

igizetre 74, 113, 115,
ijedtségre 76,
izzadság kiveri 21, 25, 30, 68, 76, 82,
114, 138,

kalácskalapinak a gyökere 29,
kámfor és disznózsír 37,
kámforos bűdösispirt 37, 41,
kámforos mézes szesz 37,
kámforos pálinka 42,
kamilla ülőfürdő 43,
kamillatea (almabúzá) 34, 36, 38, 41,
43,
kamillatea 43,
kanasin 46,
káposzta leves 43,
káposztalé 35,
kehely 14,
kékkő 42, 45,
kelés 20, 45, 46,
kelés vagy nagymarin 23, 38,
keléses seb 22,
kenőcs 38,
kenőcs 45,
keresetlen kutyafej a feresztő vízben
17,
keresztútba lerakni, ~ tették 22,
keverék 45,
kézfájás 31,
kicsattog a szája 31,
kicsattogás 22,
kiemésztett 14,

H

hidegrázás 24, 25, 67-70, 82, 114,
hidegborogatás 42, 89,
húgy 105,
himlő 13, 21, 71, 77,
hársfatea 63, 83, 90,
huzat 21, 22, 44, 49, 51,
hurkafonnyadék zsír 93, 100,

J

jégméz 126,

K

kifújta a szél 46,
kigőzöl 43,
kilákole 31,
kisasszonpapucs-gyökere 42,
kisebzett a szája 45,
kiütés 38,
kocsárdi 41,
kopaszság ellen 31,
koplaltatni 31,
kovász 46,
kő alá bétették 23,
köhögés 21, 41, 44,
köldökfájás 37,
köldökire tettünk egy
kis pálinkás rongyot 36,
köménmag 32, 42,
körömfájós 146,
körpölés, körpvetés 30,
kövel nyomogatta visszafelé 23,
közérzetjavítás 43,
kristály a patikából 45,
krumpli 43,
kutya szőre 47,
kutyakölykek 98,
kutyakölykek főttek 22,
kutyatej 11, 17,

L, Ly

láb fájás 34,
 lábtörés 34,
 laposminta 34, 38,
 lázas beteg 30, 32, 36, 38,
 lófej az istálló falán 17,
 lóganyé 15,
 lopja a forgácsot 16,
 lósósdilapi tea 33,
 lózabolát melegen adja a szájomba 15,

lúdzsír 35,
 lába nyomába földet vettek, s avval
 rontották meg 21,
 lábujj körme 37,
 liszt 38, 39,
 lepedő 38,
 lábdaganat 39,
 lenmag 41,
 lejárt a méhe 42,
 lükör 46,

M

mandula 18,
 marhahús friss 32,
 másra ragadjon 22,
 masszírozás 31,
 megdörgölés 31,
 megeredt az uja 25,
 meghűlés 34,
 megigézés 18,
 megkelés a mellen 32,
 megkerítették kövecskével 18,
 megnyomogatták s oda visszatették
 18,
 megsérti a méhit 29,
 megsütögetés 18,
 meggyulladás 15,
 méh leereszkedés 32,
 meleg máléval megnyomogat 23,
 melegvíz 31,

menstrál – asszonyvér 13,
 menstravér 13,
 menstruás ruha 13,
 menyét megharapta a tehén csicsit 27,
 mész 33,
 mezei burjánok 28,
 mézes /cukros/ víz 32,
 muskátli levele 33,
 méhfájás 37, 42, 43,
 méhméz 38, 42,
 melegborogatás 38,
 mumsz 38,
 menstruálás 38,
 menstruációs zavar 41,
 méhcsipés 38,
 méh leereszkedés 43,
 meggyült mell 41,
 mézes pálinka 43,
 menstruációs zavar 44,

N, Ny

nagymarin 23, 37, 45,
 nevét kicserélik 26,
 nájlón 39,
 nátha 41, 43, 46,
 nádcukor 41,
 ,

nyakacsigájára üttek 31,
 nyakacsigámra vizet 34,
 nyitott kézzel megfogdosta 30,
 nyomorék láb 22,
 nyílt seb 38,
 nyírfahíj 42,

O, Ó

odaadtam a kutyának 23,
odanyomogat 13,
okádja ki 15,
oltás 15,
ónöntés 18,
orbánc 22,

orravére 33,
orrvérzés 23, 33, 34, 38,
ótvar 36,
otvarburján 36,
ólomecet 39,
olaj 45,
oldat 45,

Ö, Ó

P

pacalba rakás 14
pállott száj 15,
pattanás a nyelven 17,
pattanás a nyelven 25,
petrezselyem gyökerének főzete 30,
pipakormot s a hammat
esszekeverték 23,
pirított kenyeret 31,

pisi 14,
pókháló 33,
párolták 36,
paradicsom 38,
párakötés 38,
pergeltük a cukrot 41,
pálinka 43,
párolja 43,
pünkösdirózsa 44,

R

ráf kerekéről földet vettek 18,
ráimádkozás 20,
rákszem 24,
ráolvasás 25,
rátöpdöstek 30,
récezsír 45,
repedt sarok 26, 45,

reszelt 34,
retekmag 112,
reumás 29,
rézgálicval megkenni a száját 15,
rizs zsír 26,
rossz betegség 22, 24,
rossz kelés 22,
rosszullét 19,
rozskorpa savanyító-anya 28,
rühösség 26,

S

sírós 13,

sárgarépa 14,
seb 21, 45,
sertés-szümölcs 23,

savanyó almával 23,
 sujgburján 27,
 só 34, 42,
 sárigság 14, 27,
 lázas beteg
 sós borszesz 14, 31, 65, 120,
 sósvízes borogatás 36,
 sósvízes ruhával 36,
 sós káposztalapít tekerünk 36,
 savanyókáposzta 36, 38,
 sült hagyma 37,
 savanyókáposzta levele 38, 42,
 savanyító 42,
 sós háj 45,
 sós szalonna 46,

Sz

szája sebes 33,
 szalonna 37,

tea 31,
 teknő alatt vízvetés, önöntés 19,
 testfájás 31, 34,
 tőjjon meg 13,
 tökmag 53,
 törek 14,
 tört vér /értsd: aludtvér/ 29,
 tejfel 36,
 tályog 37,

Ty

tyúk 13,

U, Ú

szalonnabőrrel megsúrolták jól 23,
 szánka 22, 24,
 szappanos víz 31,
 szegfűbors 69,
 szegfűszeg 45,
 szemnyalás 24,
 szemölcs, szümölcs 22, 23,
 szemverésre 19, 25,
 szénamurha 28, 34, 38,
 szenes vizet vet 19,
 szentantaltüze 42, 68, 114, 116,
 szentelt koszorú 20, 74, 104, 147, 149,
 151
 szenteltvíz 30,
 szennyződés kisedése a szemből 24,
 szépasszony nyomása 18, 30,
 szépasszonyok 17,
 szeplő 28,
 szerbors 45,
 szívbaj 30,
 szódabikarbóna 20, 26, 42, 45, 46, 52,
 65, 118,
 szoptatós anya 41,
 szög szúrta seb 37,
 szőlőzsír 46,

T

tojássárgája 39,
 törést kap a teje 41,
 tüdőgyulladás 41,
 tüdőbaj 41, 42, 43,
 tojás 41, 43, 46,
 tej 13, 41,
 torok 18, 30
 torokfájás 21, 36, 41, 44,
 törökbors 43,

uborka 45, 65,
 új fazékba tett vízben megmosták 22,

utilapi 37, 38,

Ü, Ű

ülőfördő 43

V

vad árvácska virág 28, 41,
vadárvácska főzete borogatásként 37
vaj 32,
vaktetű 18,
vaktetű 36,
var 34,
varas 26,
varasodás 34,
vasal 38,
veresbor 32,

vérszívás pióccával 29,
vért köp 41,
vigasztalás 30,
villámcsapás 15,
víz 42,
vizelet 30,
vizesruha 38,
vizetvet 18, 19,
vízkórság 34,
vörös orr 36,
vízhólyagban sok zsír 45,

Z

zabos gyerek 20,

Zs

zsírpórral hintsük be 36,
zsír 38, 39,

TARTALOMJEGYZÉK

Pillanatképek a bukovinában élő székelyek életmódjáról	1
Betegségek gyógyításának szándéka	5
Betegségek jegyzéke	7
Betegségek tünete, a kezelések gyakorlata, az esetekhez tartozó történetek	10
Anyafolt, anyajegy	11
Aggos gyermek főzése	11
Aggos gyermek sütése	12
Alkohol meggyulladás	12
Apró (kiütés a testen)	13
Aranyér	14
Asztma, aszma, légzési nehézség	14
Ágybavizelés	15
Ájulás	15
Álmatlanság	15
Árpa a szemben	16
Begyulladt szem	17
Békarüh, békavar	17
Boszorkány-nyomás, szépasszony nyomása, megnyomás	18
Böfögés	20
Börkeményedés	21
Büdös láb	21
Büdös száj	21
Csalánhimlő kiütés	21
Csapa, csipa	21
Csicsfájás, csicsrepedés, kelés a mellén	22
Csemellés, nyakdagadás	24
Cserepes kéz, arc, száj.....	26
Csontgyulladás	26
Csuklás, csiklás	27
Dagadás (csemellés)	27
Derék fájás	28
Ēbsēmērēg, ěpsēmērēg	29
Ēkcéma	31
Elvágott testrészes	32
Ēpilepszia	32
Eredés az ujjon	34
Erjedés (seb begyulladás)	35
Ējjeli pattanás	35
Ēr rándulás	35
Ēgési seb és forrázás	36
Fagyás	39
Falatka a nyelven	40
Farkasgörcs	41
Fehérfolyás	42
Fejfájás	42

Fejtetű (lásd tetű)	45
Fekély	45
Félfújódás	46
Ficamodás	46
Fogfájás	47
Forrázott vagy égési seb (ld. égési seb, forrázás)	52
Fulladás	52
Fülfájás	53
Gélészta féreg (cérna- vagy pántlikagélészta)	53
Guruzsmálás	57
Gusa	58
Gyermekágyas asszony	59
Gyermekelhajtás	59
Gyermék foglódulása, s a foghúzás	60
Gyermék gyomorfájás	61
Gyermék száján seb	63
A gyermek szopásról való leszoktatás	63
Gyomorfájás, -égés	63
Gyomorgörcs	65
Gyomorfekély	65
Gyomorpuffadás	66
Hályog a szemén	66
Hátfájás	66
Hidegrázás	67
Himlő	71
Holdkóros	71
Hülés -mégkülés /Reuma/	74
Igézés, igizés, igézet, szemverés	74
Ijedtség	76
Izzadás	76
Kankó, tripper	77
Kancsi, kancsal	77
Kanyaró	77
Karcolás	77
Kelés	78
Keléses láb	81
Kelés a mejjén	81
Kézfájás	82
Kicsattogás	82
Kipállás	82
Kolera	82
Kopaszodás	83
Köhögés (ld. még szamárköhögés)	83
Köldökfájás	84
Kutyaharapás (lásd még veszettség).....	84
Lapostetű (lásd tetű)	84
Láb betegségek	84
Lázas beteg	89
Leveszett a gyermekék hajlata	90
Magtalanság, meddőség	90

Mandula gyulladás	90
Marin, nagymarin – kék daganat	91
Mégeredett az ujj	93
Mégygült mejj	93
Mégrontás (lásd még guruzsma)	93
Mejgyulladás	93
Ménstruációs zavar	94
Méhcsipés	94
Méhfájás, méh leereszkedés	95
Mumusz	96
Nátha	96
Nagymarin a torokban	97
Némaság	97
Nyilallás	97
Nyomorék láb	98
Orrvérzés	98
Pattanás, pattanás az arcon	100
Pattanás a nyelvén (lásd falatka)	101
Pállott száj	101
Poloska-, méh-, darázs-, szúnyog- és tetűcsípés	101
Rákbetegség	101
Rekedtség	102
Repedt sarok	102
Reuma	102
Sárigság, sárikság /sárgaság/	103
Seb a lábon	105
Selyemfolyás	105
Síró gyermek	106
Szájfájás, szájseb	106
Szánka	106
Skarlatin (skarlát)	108
Szamárköhögés	108
Szēm betegségek	109
Szēmölcs, szümölcs	112
Szēmverés (lásd: igiz, igizet, igizés, igézés címszónál)	113
Szēt Antal tüze (orbánc, vagy hidegrázás)	113
Szeplő	116
Szédülés	116
Székszorulás	117
Szívdobogás	117
Szúnyogcsípés	118
Szülés	118
Szümölcs	118
Teherhordás /terhesség/	119
Testfájás	120
Tetű	121
Torokfájás	123
Tripper, kankó	124
Trachoma	124
Tüdőbaj	124

Tüdőgyulladás	126
Tüzesdaganat	127
Tyúkheverésbe lépés	127
Ujjak betegségei	128
Vadhús	130
Vaktetű, vakszëm	130
Var, ótvar békarüh, békavar (rühösség)	131
Vörös apró	135
Vérmérgezés	135
A vérszípók	135
Vesebaj	136
Veszétttség	136
Villámcsapás	137
Viszketegség, viszketés	137
Vizelési nehézség, vízkórság	139
Vízzel való megtelés	139
Vörös orr	139
Zabola	139
Zabos gyerek	141
Beteg háziállatok, a punza	141
A borsóka	141
Inyezés	142
Nagyon sovány tehén	142
Birkametély	143
Farkasgörcs, farkastályog	143
Félfúvódás	144
Körömfájás tehénnél és lónál	145
Mégszakadás tehénnél vagy lónál	145
Ményét megharapta	145
Tyúkok pipja, szíposodás	146
Vérhülés	146
Tej elvevés	147
Avatódás	148
Lejánlopás	149
Adatközlők	151
Szójegyzék	153
Névmutató	157
Tartalomjegyzék	165

i Im. 82. oldal /Göndöcs Lajos, 1959.,
163. p.